

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

На правах рукопису

ВЯДРОВА ІННА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.713.001.73

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Спеціальність 08.04.01 - фінанси, грошовий обіг і кредит

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Науковий керівник -

доктор економічних наук,

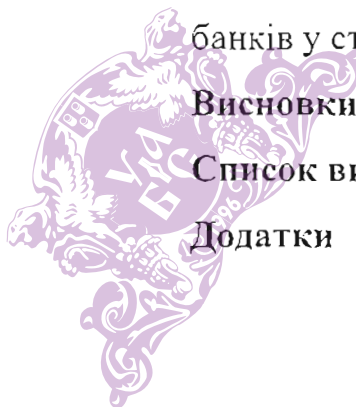
професор Сніфанов А.О.

Суми – 2001

ЗМІСТ

Вступ	стор. 3
Розділ 1. Методологічні засади реструктуризації та реорганізації комерційних банків	11
1.1. Поняття, функції та завдання реструктуризації та реорганізації банків	11
1.2. Особливості санації та реорганізації комерційних банків	36
1.3. Практика реорганізації та ліквідації банків	52
Розділ 2. Аналіз особливостей та практики реструктуризації та реорганізації банків	73
2.1. Організаційні засади забезпечення фінансового оздоровлення комерційних банків у стані фінансової скрути	73
2.2. Особливості запровадження тимчасової адміністрації управління комерційним банком у стані фінансової скрути	95
2.3. Оцінка економічної ефективності реорганізації комерційних банків	110
Розділ 3. Вдосконалення організаційних засад реорганізації, реструктуризації та управління комерційними банками	125
3.1. Особливості та організація застосування до комерційних банків заходів впливу за порушення зобов'язань та економічних нормативів	125
3.2. Обґрунтування організаційної схеми ліквідації комерційного банку	136
3.3. Організація системи контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути	153
Висновки	163
Список використаних джерел	176
Додатки	191

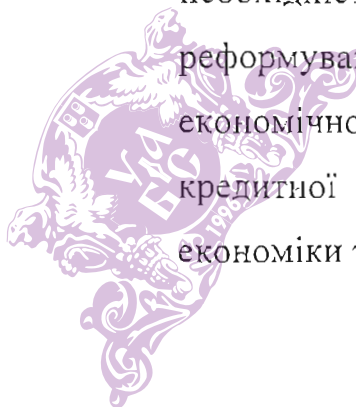

ВСТУП

Аналіз сучасного стану банківської системи України дає підстави стверджувати, що за роки незалежності вона практично сформована і в цілому відповідає запитам перехідного періоду. Розробка та запровадження нових принципів діяльності банків, організація системи банківського нагляду, менеджменту, розробка Національним банком України необхідної нормативно-правової бази, широке використання зарубіжного досвіду та накопичення власного зробили банківську систему України важливою складовою фінансово-кредитної системи держави.

Однак подальший розвиток суспільно-економічних процесів, масова приватизація, підвищення рівня концентрації капіталу у всіх галузях народного господарства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків висунули нові вимоги до фінансово-кредитної і банківської систем. Виявилось, що для реалізації вказаних завдань банківська система України є малопотужною, характеризується низьким рівнем капіталізації та ліквідності, слабко пов'язана з реальним сектором економіки, дуже вразлива до коливань на фінансово-кредитному ринку, має низький рівень банківського менеджменту. Це, на нашу думку, й призвело протягом останніх років до банкрутства кількох крупних банків та суттєвого реформування декількох невеликих. Причому, стало вочевидь, що останнім часом проблеми вітчизняної банківської системи накопичуються, а їх вирішення відбувається дуже повільно.

У зв'язку з цим, починаючи з 1999 р., нагальною стала необхідність суттєвого вдосконалення банківської системи шляхом її реформування з метою приведення у відповідність до нових умов економічного розвитку України, вдосконалення структури фінансово-кредитної системи, узгодженості з реальними потребами і запитами економіки та суспільства.

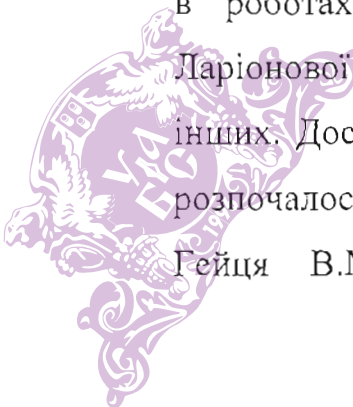

Вирішенню вказаних проблем сприяло прийняття нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”, у якому знайшли відображення результати дискусій щодо реформування банківської системи та визначено конкретні шляхи реорганізації й реструктуризації комерційних банків, зокрема, запровадження тимчасових адміністрацій, порядок злиття та ліквідації банків, внесено суттєві зміни в структуру банківської системи України та принципи діяльності комерційних банків.

Ключовими проблемами реформування банківської системи України на найближчу перспективу Національний банк визначає реорганізацію та реструктуризацію комерційних банків. Метою реструктуризації, перш за все, є фінансове оздоровлення проблемних банків, підвищення рівня капіталізації та ліквідності окремих комерційних банків, запровадження для банків у стані фінансової скрути тимчасової адміністрації, вдосконалення банківського менеджменту, статистичної та фінансової звітності.

Реорганізація банків має за мету фінансове оздоровлення та забезпечення стабільного функціонування банківської системи в цілому, підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі об'єднання банків, створення банківських холдингів, злиття та приєднання банків, а також вдосконалення системи банківського нагляду. Майбутнє банківської системи України – саме в підвищенні рівня капіталізації та ліквідності банків.

У зарубіжній науковій літературі проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків висвітлено досить широко, зокрема, в роботах Брейлі Р., Бріггема Є., Горіної С.О., Грошеллі А., Ларіонової І.В., Майерса С., Нікбахта Є., Роуза П., Сінкі Дж., Хорна В. та інших. Дослідження вказаних проблем вітчизняними вченими тільки-но розпочалося, але перші результати ми можемо знайти в наукових працях Гейця В.М., Єпіфанова А.О., Козьменка С.М., Міщенко В.І.,

Мороза А.М., Науменкової С.В., Савлука М.І., Салтинського В.В., Стельмаха В.С., Суторміної В.М., Федосова В.М., Ющенка В.А. та ін.

Разом з тим слід зазначити, що не вирішеними залишається ціла низка конкретних науково-прикладних і практичних завдань щодо вдосконалення банківського нагляду, управління банками, в т.ч. у стані фінансової скрути, порядку ліквідації, злиття та приєднання банків, шляхів підвищення рівнів капіталізації та ліквідності тощо. Тобто існує практична необхідність у розробці та вдосконаленні конкретних схем і механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення їх стабільного функціонування в інтересах економіки та суспільства.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і прикладних розробок з проблем реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення стабільності функціонування банківської системи України обумовили вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження були використані при виконанні науково-дослідних тем: "Стан і перспективи розвитку банківської системи України" (номер державної реєстрації 0190044204) та "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (номер державної реєстрації 01996002342). До звітів за цими темами включено рекомендації автора щодо підвищення рівня капіталізації та платоспроможності комерційних банків.

Метою дисертаційного дослідження є розробка механізмів та обґрунтування ефективності запровадження окремих форм і методів реорганізації та реструктуризації комерційних банків України.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання:

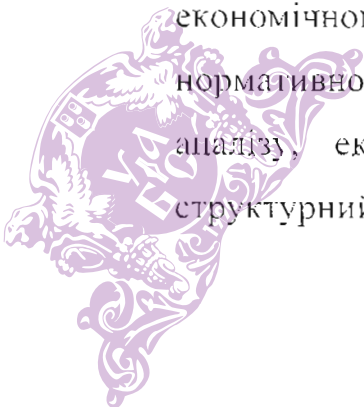
- проаналізувати сучасний фінансовий стан комерційних банків;

- визначити сутність поштів реорганізації та реструктуризації банків, їх форми та методи;
- дослідити зарубіжний досвід злиття і поглинання банків та визначити соціально-економічну сутність цих процесів;
- обґрунтувати систему критеріїв та показників економічної доцільності та ефективності реорганізації та реструктуризації комерційних банків;
- визначити особливості та порядок проведення реструктуризації комерційних банків;
- обґрунтувати схему тимчасового управління комерційним банком у стані фінансової скрути;
- визначити основні напрямки підвищення рівня капіталізації, ліквідності та платоспроможності банків;
- обґрунтувати схему діяльності ліквідатора та механізм ліквідації комерційного банку;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення банківського нагляду.

Об'єктом дослідження є комерційні банки України.

Предмет дослідження – обґрунтування механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків.

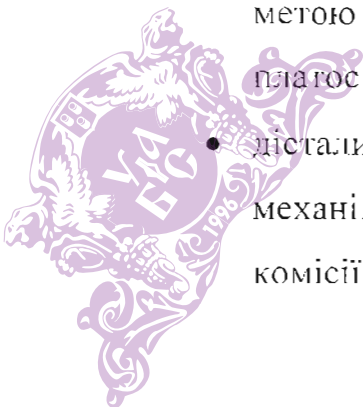
Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні концепції теорії фінансів і банківської діяльності, ключові положення вітчизняної і зарубіжної думки з питань реорганізації та реструктуризації комерційних банків. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: монографічний, нормативно-розрахунковий, індексний, групувальний, багатофакторного аналізу, експертних оцінок, балансовий, соціологічний, системно-структурний, економіко-математичного моделювання та інші.

Дослідження сучасного стану банківської системи України здійснено з використанням монографічного методу, системно-структурного й багатофакторного аналізу, групувань і побудови динамічних рядів. При дослідженні ефективності процесів реорганізації та реструктуризації банків використовувалися методи економіко-математичного моделювання, індексний, експертних оцінок і нормативно-розрахунковий. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів реорганізації, підвищення рівня ліквідності та платоспроможності банків здійснювалася з використанням методів систематизації й узагальнення, багатофакторного аналізу, нормативно-розрахункового та балансового методів. При обґрунтуванні конкретних напрямків оздоровлення банків у стані фінансової скрути та розробці рекомендацій щодо вдосконалення банківського нагляду було використано методи вибірки статистичних і облікових даних, групувань, анкетування, системно-структурного аналізу та експертних оцінок.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- поглиблено й конкретизовано економічний зміст понять “реорганізація” та “реструктуризація” стосовно банківської діяльності;
- узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід реорганізації та реструктуризації комерційних банків у стані фінансової скрути;
- вперше обґрунтовано схему фінансової реструктуризації комерційного банку на основі вдосконалення оперативного і стратегічного управління активами, зобов'язаннями та капіталом з метою підвищення рівня капіталізації, ліквідності та платоспроможності;
- дістали подальшого розвитку організаційно-економічні засади та механізми роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії комерційного банку;

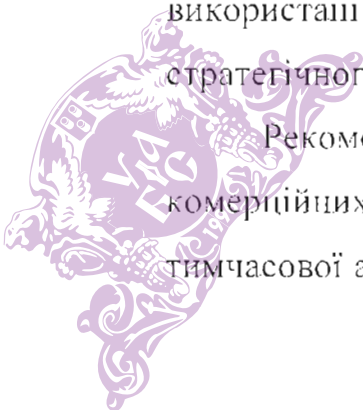
- обґрунтовано критерії та розроблено систему показників для оцінки економічної ефективності реорганізації та реструктуризації комерційних банків;
- запропоновано схему оцінки параметрів і результатів для вибору конкурентної стратегії реорганізації банку;
- суттєво вдосконалено принципи організації банківського нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями та рекомендаціями щодо вдосконалення реорганізації та реструктуризації комерційних банків.

Проведене автором узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду реорганізації та реструктуризації комерційних банків у стані фінансової скрути, уточнення категоріального апарату та принципів і методів фінансової реструктуризації банків можуть бути використані при подальшому вдосконаленні нормативно-правової бази щодо банківської діяльності.

Пропозиції щодо вдосконалення оперативного й стратегічного управління активами, зобов'язаннями та капіталом банків з метою підвищення рівня їх капіталізації, ліквідності та платоспроможності, система показників економічної ефективності реструктуризації та реорганізації банків, а також схема оцінки параметрів і результатів вибору конкурентної стратегії реорганізації банку можуть бути використані комерційними банками при вдосконаленні власних систем стратегічного й оперативного управління.

Рекомендації автора щодо вдосконалення контролю за діяльністю комерційних банків, організаційно-економічних засад і принципів роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії комерційного

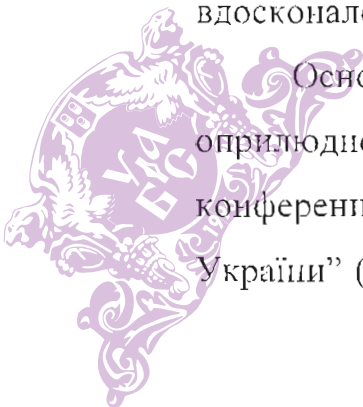
банку можуть бути використані при організації банківського нагляду та інспектуванні банків.

Одержані автором результати та методичні розробки за наслідками дослідження використовуються в навчальному процесі в Українській академії банківської справи при викладанні дисциплін “Банківські операції”, “Операції центрального банку” та “Банківський нагляд”, а також при проведенні програм з підвищення кваліфікації працівників комерційних банків.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих наукових працях. Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні зарубіжного й вітчизняного досвіду реорганізації й реструктуризації комерційних банків, поглибленні й конкретизації економічного змісту досліджуваних категорій, обґрунтовані схеми фінансової реструктуризації комерційного банку, критеріїв та показників оцінки економічної ефективності реструктуризації й реорганізації, вдосконаленні організаційно-економічних засад і механізмів роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії, а також принципів банківського нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути.

У роботі: Міщенко В.І., Вядрова І.М. “Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків” //Банківська справа. – 2001. - № 1. – С. 3-7 автором висвітлено зарубіжний і вітчизняний досвід реорганізації та реструктуризації комерційних банків, обґрунтовано критерії оцінки їх економічної ефективності, внесено пропозиції щодо вдосконалення нагляду за діяльністю банків у стані фінансової скрути.

Основні положення і результати виконаного дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: науково-практична конференція “Становлення і шляхи розвитку банківської системи України” (м. Київ, 1997); “Проблеми і перспективи розвитку банківської

системи України” (м. Суми, 1999, 2000); “Актуальні проблеми економічного та гуманітарного розвитку України на межі тисячоліть” (м. Краматорськ, 2001).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи та Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Результати досліджень знайшли відображення у 6 опублікованих наукових працях, 5 із яких надруковано у фахових виданнях, загальним обсягом 2,9 д.а., із яких особисто автору належить 2,6 д.а.

Дисертація складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 200 сторінок, у т.ч. на 55 сторінках розміщено 27 таблиць, 6 ілюстрацій, 8 додатків і список використаних джерел із 178 найменувань.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

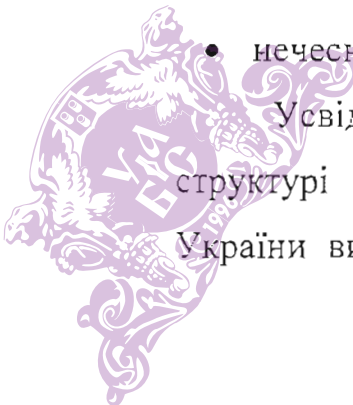
1.1. Поняття, функції та завдання реструктуризації та реорганізації банків

На сьогоднішній день можна вважати, що банківська система України вже склалася. Однак, враховуючи, що її становлення відбувалося у складних макроекономічних умовах затяжної економічної кризи в Україні та світової фінансової кризи, особливого значення набуває створення динамічної, гнучкої банківської системи, яка б завчасно реагувала на негативні зміни в макроекономічній ситуації та в світовій фінансовій системі, забезпечувала стабільний економічний і соціальний розвиток держави.

Погіршення фінансового становища багатьох комерційних банків, на думку фахівців Національного банку України, спричинили такі внутрішні фактори:

- недотримання банками вимог чинного законодавства;
- недосконала законодавча база;
- конфлікти інтересів, пов'язані з власністю;
- недостатність диверсифікації кредитного та інвестиційного портфелів;
- цільове (примусове) кредитування неприбуткових галузей виробництва;
- неадекватне забезпечення кредитів або нереальність застав;
- невідповідність структури управління;
- нечесні дії керівників комерційного банку та позичальників [127, с.46].

Усвідомлюючи надзвичайно важливу роль банківської системи в структурі економіки країни, Національний банк і Кабінет Міністрів України визнають, що сучасні кредитні стратегії комерційних банків,

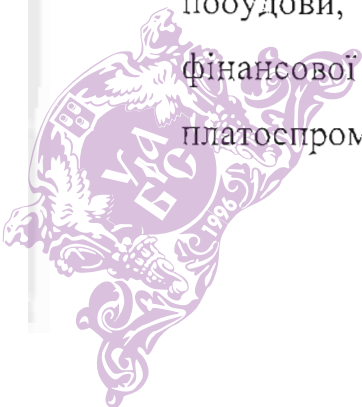

концентрація значних обсягів комерційних кредитів, не забезпечених реальними заставами, зниження якості банківських послуг, вплив пасивів, низька платоспроможність спричиняють падіння ліквідності і платоспроможності банків. Заходи, спрямовані на покращання ситуації, такі, як вдосконалення управління, продаж активів, зниження витрат, скорочення чисельності персоналу, призупинення виплати дивідендів і навіть додаткове влиття капіталу, - не завжди забезпечують очікуваних результатів. Тому держава вдається до реструктуризації банківської системи та реорганізації окремих банків.

Під реструктуризацією банківської системи розуміють комплекс заходів, що передбачає покращання фінансової стійкості банківської системи, підвищення ліквідності та платоспроможності з урахуванням соціально-економічних завдань, змін у національній макросистемі та на світовому фінансовому ринку шляхом створення нових банків (спеціалізованих, універсальних), реорганізації діючих (злиття, приєднання, поділ, виділення), зміни юридичного статусу банківських установ або їх закриття тощо.

Взагалі, реструктуризацію визначають як зміну структури певного об'єкта [20, с. 180]. Стосовно банківської діяльності А.Г. Тосунян і А.Ю. Вікулін поділяють реструктуризацію на: реструктуризацію банківської системи в цілому, кредитної організації та системи кредитних організацій [134, с. 224].

Під реструктуризацією кредитної організації розуміють зміну структури її активів і пасивів, структури внутрішньої організаційної побудови, структури управління тощо, які мають сприяти подоланню фінансової нестабільності цієї кредитної організації та відновити її платоспроможність.

Таблиця 1.1

Кількість та показники діяльності банків України в 1994-2000 рр.

Показники	1994	1995	1996	1997	1998	1999	На 01.12.2000
Кількість банків за реєстром (на кінець року)	228	230	229	227	214	203	195
Із загальної кількості:							
- державні	2	2	2	2	2	2	2
- акціонерні товариства	159	169	177	184	178	173	167
- відкриті	96	119	125	133	125	124	119
- закриті	63	50	52	51	53	49	48
- товариства з обмеженою відповідальністю	67	59	50	41	34	28	26
Кількість банків за участю іноземного капіталу – всього.	12	12	14	22	28	30	28
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	1	1	2	6	9	8	7
Кількість банків, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій	115	134	146	157	161	153	149
крім того, кількість інших фінансово-кредитних установ, яким надано ліцензію	-	4	2	2	2	1	1
Сплатчений статутний капітал діючих комерційних банків, млн.грн.	87	541	1098	1636	2103	2910	3557
Кількість ліквідованих банків у зв'язку з порушенням банківського законодавства та інших причин (за рік)	11	1	11	10	16	11	8
Кількість банків, у яких відізнано ліцензію на здійснення валютних операцій у зв'язку з порушенням банківського законодавства (за рік)	-	7	26	5	9	-	9

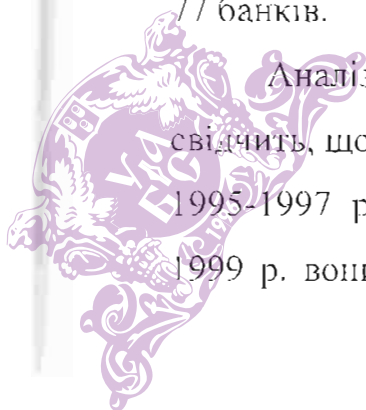
Реструктуризація системи кредитних організацій – це зміни в її структурі (зміна співвідношення банків і небанківських кредитних установ, зміна співвідношення універсальних і спеціалізованих банків), які сприяють відновленню здатності системи виконувати свої головні функції.

Реструктуризація банківської системи – це зміни в структурі комерційних банків і якісна перебудова верхнього рівня банківської системи з метою вдосконалення державного управління банківською діяльністю.

Відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” під реорганізацією банків розуміють “злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступниками” [102, с. 94]. На наш погляд, це найбільш чітке визначення, яке охоплює практично весь спектр проблем.

Розглянемо деякі показники діяльності банківської системи України. Як свідчать наведені в табл. 1.1 дані, починаючи з 1992 р. кількість новостворюваних банків стрімко зростала до 1996 р., а з 1997 р. розпочався процес скорочення кількості банків. Станом на 01.12.2000 р. в Україні було зареєстровано 195 банків, із яких 119 - відкриті акціонерні товариства, 48 - закриті та 26 - товариства з обмеженою відповідальністю, а їх сплачений статутний капітал складав 3 млрд.557 млн.грн. За період з 1992 р. із Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ було виключено 77 банків.

Аналіз фінансових показників діяльності банківської системи свідчить, що в останні роки фінансовий стан банків погіршується. Якщо в 1995-1997 рр. прибутки банків сягали одного мільярда гривень, то в 1999 р. вони склали лише 513 млн.грн., а за дев'ять місяців 2000 р. –

всього 89 млн.грн. (табл. 1.2). При цьому слід зазначити, що за період 1996-2000 рр. зовнішні активи банківської системи України зросли в 3,2 рази, депозити до запитання – в 3,4 рази, а термінові – в 2, 4 рази (табл.1.3).

Таблиця 1.2

Показники діяльності банківської системи України в 1995-2000 рр.

Показники	1995	1996	1997	1998	1999	На 01.10.2000
1	2	3	4	5	6	7
Емісія готівки, % до попереднього періоду	300	148	153	117	133	123
Грошова маса (МЗ), млн.грн. у відсотках до попереднього періоду	6930	9364	12541	15705	22070	28975
Норматив обов'язкового резервування коштів комерційних банків у НБУ на кінець періоду, %	15	15	15	16.5	17	15
Облікова ставка НБУ (середньозважена), %						
- встановлена	131	62.3	24.6	61.6	50.0	28.0
- фактична	82.1	51.8	25.2	52.7	44.0	29.2
Процентні ставки комерційних банків у національній валюті, %						
за кредитами	107.1	77	49.1	54.5	53.4	38.0
за депозитами	61.2	34.3	18.2	22.3	20.7	13.6
Заборгованість за кредитами, наданими комерційними банками, млн.грн.	4078	5452	7295	8855	11783	16828
у відсотках до попереднього періоду	262	134	134	121	133	143
Кошти підприємств, організацій та населення в комерційних банках, млн.грн.	4287	5142	6357	8278	12156	16576
у відсотках до попереднього періоду	177	120	124	130	147	121
Вклади населення: у національній валюті, млн.грн.	504	951	1612	1824	2167	2926
у відсотках до попереднього періоду	236	189	170	113	119	135
у іноземній валюті, млн.грн.	111	276	685	1265	2115	2961
у відсотках до попереднього періоду	-	249	248	185	167	141

Продовження табл. 1.2

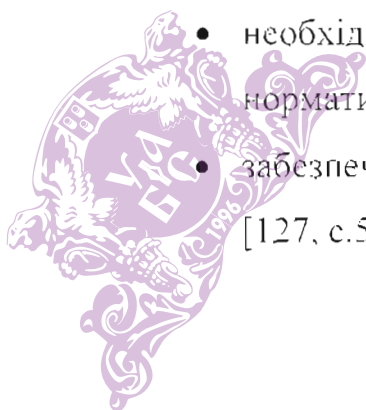
1	2	3	4	5	6	7
Первинний ринок державних цінних паперів						
- обсяги продажу, тис. штук	294	31474	105088	117153	46847	18445
- сума коштів, залучених до бюджету, млн.грн.	304	3063	8322	8164	3842	1712
Результат фінансової діяльності комерційних банків за рік, млн.грн.						
Доходи	3409	3774	4558	5706	6923	5492
Витрати	2275	2698	3444	5258	6410	5403
Чистий прибуток (- збиток)	1134	1076	1114	449	513	89

На сьогодні перед багатьма комерційними банками постала проблема щодо неспроможності підтримувати свою ліквідність, платоспроможність, адекватний розмір капіталу. Банки, намагаючись вирішувати ці проблеми, вдосконалюють роботу з клієнтами, посилюють свою технологічну та кадрову базу. Одним з дієвих заходів щодо стабілізації банківської системи України є реорганізація окремих комерційних банків як метод регулювання фінансового стану банківської системи в цілому і окремих комерційних банків, зокрема.

Об'єктивними передумовами необхідності або доцільності реорганізації банків, за висновками фахівців Національного банку України, є:

- формування і розвиток ринкових відносин, банківської системи України та забезпечення її фінансової стабільності;
- зміна форм власності (від державної - до змішаної - до приватної або колективної);
- необхідність виконання банками вимог чинного законодавства та нормативних актів Національного банку України;
- забезпечення платоспроможності, ліквідності комерційних банків

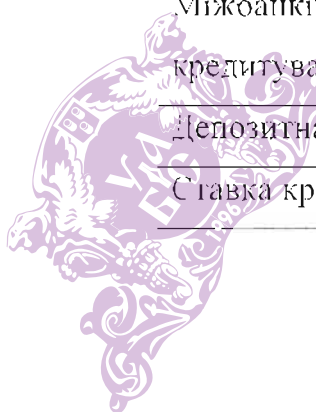
[127, с.51].

Показники стану банківської системи України в 1996-2000 рр.,

млн.грн. на кінець періоду

Показники	1996	1997	1998	1999	01.10.2000
Резерви	848.6	925.5	1454.6	2613.3	3520.3
Зовнішні активи	1779.7	1829.0	3107.6	4429.7	5721.9
Вимоги до загального уряду	774.5	1815.4	1530.5	1133.3	986.7
Вимоги до нефінансових державних установ	4932.0	5549.0	1440.9	1782.4	2611.3
Вимоги до приватного сектора	1128.2	2259.1	7922.1	11046.0	15786.1
Вимоги до небанківських фінансових установ	5.5	-	129.4	153.5	188.2
Депозити до запитання	2253.9	2887.3	3145.5	4489.3	6418.9
Депозити термінові, оцадні та в іноземній валюті	2887.1	3462.8	4971.4	7552.2	9964.1
у т.ч. в іноземній валюті	1558.6	1635.8	3181.9	5306.7	6822.1
Цінні папери	-	-	220.2	305.0	812.8
Зовнішні пасиви	631.6	1803.8	1738.2	1766.6	2343.5
Депозити до загального уряду	795.5	805.0	544.2	487.7	1413.3
Кредити органів грошово-кредитного регулювання	699.7	979.8	1237.2	1569.4	1623.6
Депозити небанківських фінансових установ	3.4	5.8	227.3	211.4	336.1
Рахунки капіталу	3018.1	4261.4	5462.2	7497.7	8779.6
Ставка рефінансування, %	40.00	35.00	60.00	45.00	27.00
Міжбанківська ставка кредитування, %	-	22.05	40.41	44.98	32.93
Депозитна ставка, %	33.63	18.21	22.25	20.70	17.93
Ставка кредитування, %	79.88	49.12	54.50	54.95	39.70

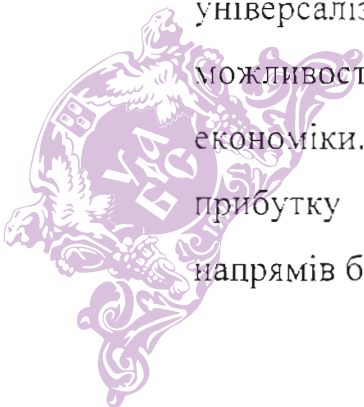

Головною метою реорганізації комерційних банків повинно бути підвищення надійності та стійкості банківської системи України, забезпечення належного рівня капіталізації банків та стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, покращання фінансового стану комерційних банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розділення капіталу, розширення або спеціалізації, переорієнтації діяльності банків та зростання довіри до них.

Поряд з вирішенням економічних проблем щодо капіталізації, підвищення ліквідності та платоспроможності банків в умовах економічної кризи, різкого падіння рівня життя населення, скорочення державних соціальних програм реструктуризація банківської системи та реорганізація окремих комерційних банків мають також важливе соціальне значення. Оскільки одним із пріоритетних завдань реорганізації є захист інтересів вкладників - фізичних осіб, збереження коштів населення, то своєчасне проведення реорганізації банків сприятиме запобіганню зниження рівня життя населення.

З цією ж метою при реорганізації проблемних банків необхідно передбачити, що новоствореному банку ліцензія на здійснення такої банківської операції, як "Залучення депозитів фізичних осіб", має надаватися за умови відсутності в портфелі банку сумнівних та безнадійних кредитів, не покритих резервами.

Реорганізація банків тісно пов'язана з поглибленням суспільного розподілу праці і може здійснюватися з метою спеціалізації або універсалізації банків. Універсальні банки більш мобільні та мають можливості вести прибуткову діяльність в умовах нестабільної економіки. За рахунок спеціалізації банків досягається отримання прибутку в умовах зростання конкуренції та наявності неосвоєних напрямів банківської діяльності.

Стратегія щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути передбачає створення правових і економічних умов для ефективного функціонування (поряд з універсальними) спеціалізованих банків і фінансово-кредитних установ (іпотечних, муніципальних, кооперативних, інвестиційних, клірингових, житлового будівництва тощо) як інститутів, що здійснюють свою діяльність виключно у цих сферах, а також відповідних банківських об'єднань, корпорацій та холдингових груп, як це передбачено статтями 7-13 нового Закону України “Про банки і банківську діяльність” [102].

Відповідно до “Стратегії Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути” основними методологічними принципами реорганізації банків мають бути:

1. Пріоритетність інтересів суспільства, держави і банківської системи в цілому та вкладників перед інтересами окремого комерційного банку.
2. Досягнення сегеративності, тобто результативні показники діяльності новостворених банків мають бути кращі, ніж банків, що реорганізуються.
3. Застосування реорганізації як засобу активного оздоровлення проблемних банків.
4. Підвищення фінансової стійкості банків.
5. Забезпечення безперервної роботи комерційних банків, які реорганізуються.
6. Здатність банків - учасників реорганізації виконувати вимоги Національного банку України щодо формування статутного капіталу, дотримуватись економічних нормативів, забезпечувати безбиткову діяльність [127].

За своїм змістом, як зазначає В.В. Салтинський, форми реорганізації можуть бути об'єднувальні, розподільчі та реорганізація шляхом перетворення [112, с.45].

До об'єднувальних форм належать злиття та приєднання. Відповідно до ст.26 Закону України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. злиття передбачає припинення діяльності двох (або кількох) комерційних банків як юридичних осіб та передачу всіх майнових прав і зобов'язань цих банків до новоствореного банку. Приєднання передбачає припинення діяльності одного комерційного банку як юридичної особи та передачу усіх майнових прав і зобов'язань до іншого комерційного банку на правах філії чи без відкриття філії.

Відповідно до ст.16 Закону Російської Федерації “Про акціонерні товариства” злиття визначається як “виникнення нового товариства шляхом передачі йому всіх прав і обов'язків двох або кількох товариств із припиненням діяльності останніх”. Приєднання (ст. 17) визначається як припинення діяльності одного або кількох товариств (для банків – у формі акціонерних товариств) з передачею всіх прав і обов'язків іншому товариству – приєднуючому [62, с. 93].

До розподільчих форм реорганізації можна віднести поділ та виділення.

Поділ передбачає припинення діяльності одного комерційного банку як юридичної особи та передачу за розподільчим актом у визначених частинах усіх його майнових прав і зобов'язань до кількох новостворених комерційних банків.

Виділення передбачає створення комерційного банку (або кількох комерційних банків), до якого (яких) за розподільчим актом у відповідних частинах переходять майнові права і зобов'язання банку, що реорганізовується.

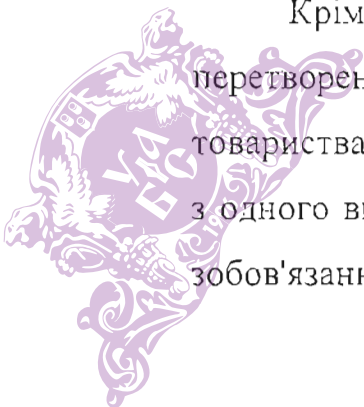

При об'єднувальних та розподільчих формах реорганізації, на наш погляд, не слід допускати реорганізацію, оскільки це не забезпечує відновлення ліквідності, платоспроможності та необхідного рівня капіталізації банків.

Слід зазначити, що з метою підвищення ефективності діяльності великих комерційних банків, а також в умовах кризової ситуації може виникнути необхідність розділення капіталу великих банків, здійснення реорганізації комерційних банків шляхом поділу, виділення (за умови достатності капіталу кожного з банків), підставами для чого можуть бути:

- наявність значного обсягу проблемних кредитів та збитків, що ускладнює вихід комерційного банку з кризового стану і потребує виділення боргів держави і кредитів держави в окремий “критичний банк”;
- необхідність виділення спеціалізованих банків, діяльність яких спрямована на обслуговування певних галузей, народногосподарських комплексів (паливно-енергетичного, аграрно-промислового, соціального тощо), для реалізації конкретних програм, проектів;
- неякісний менеджмент, ускладнення прийняття оптимальних управлінських рішень і їх реалізація. Розділення капіталу та створення спеціалізованих банків для освоєння нових напрямів фінансової діяльності сприятиме підвищенню ефективності, прибутковості діяльності комерційних банків;
- конфлікт інтересів акціонерів, засновників [127].

Крім того, реорганізація банку може відбуватися у формі перетворення. Перетворення передбачає зміну юридичного статусу товариства, у вигляді якого було створено банк. При перетворенні банку з одного виду на інший до нового банку переходять усі майнові права і зобов'язання банку, що реорганізовується.

Підставами для реорганізації комерційного банку шляхом перетворення можуть бути: переорієнтація напрямів діяльності; збиткова діяльність окремих філій; необхідність зміни умов капіталізації та управління тощо.

Реорганізація комерційного банку шляхом перетворення повинна передбачати перетворення комерційного банку з товариства з обмеженою відповідальністю в акціонерне товариство (закрите або відкрите) або, навпаки, продаж (приєднання) філії одного банку іншому.

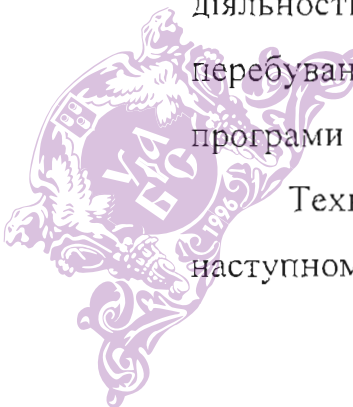
За ініціативою проведення реорганізація поділяється на примусову, обов'язкову та за власною ініціативою (за рішенням загальних зборів акціонерів банку).

Для конкретного стану банківської системи та економіки, на наш погляд, повинен бути розроблений свій механізм і форми реорганізації, міра втручання в цей процес держави та Національного банку України.

Реорганізація комерційних банків, що перебувають у стані фінансової скрути, передбачає проведення примусової реорганізації за ініціативою Національного банку України (або Верховної Ради України, якщо реорганізуються державні банки). У разі необхідності реорганізації таких банків Національний банк надсилає їм лист-попередження з вимогою провести реорганізацію. Якщо банк не виконає вказану вимогу протягом визначеного періоду, то Національний банк може прийняти рішення про ліквідацію такого комерційного банку.

Підставами для примусової ліквідації можуть бути: виникнення у банку картотеки неплатежів, порушення економічних нормативів діяльності, втрата ліквідності та платоспроможності, тривале перебування банку в режимі фінансового оздоровлення, невиконання програми фінансового оздоровлення тощо.

Технологічна схема примусової реорганізації полягає в наступному:

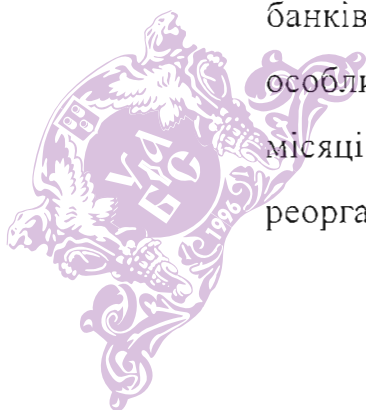

- а) лист-попередження від Національного банку України;
- б) лист-зобов'язання комерційного банку (протягом 10-ти днів з дня отримання листа-попередження) з поясненням причин погіршення фінансового стану і поданням розроблених конкретних заходів щодо реорганізації;
- в) звіт комерційного банку про виконання вимог щодо реорганізації;
- г) прийняття Національним банком рішення про ліквідацію комерційного банку у разі невиконання ним вимоги щодо реорганізації.

Для визначення проблемних банків, які доцільно капіталізувати або реорганізувати, Національний банк України за результатами діяльності комерційних банків за рік з урахуванням виконання ними пруденційних норм діяльності, у тому числі виконання програми капіталізації, складає список таких банків.

Враховуючи складний фінансовий стан проблемних банків і допущені ними порушення вимог банківського законодавства, для проблемних банків доцільно встановлювати особливі умови реорганізації, а саме:

- зміна керівництва банку. Керівники банку, які призвели до збиткової діяльності банку, не повинні очолювати в подальшому комерційний банк. Можливе призначення тимчасової адміністрації для забезпечення ефективного функціонування комерційного банку;
- відношення проблемних кредитів до капіталу банку має становити не більше 50% або якісні активи повинні становити не менше 25%;
- реорганізація може бути однією з форм оздоровлення комерційних банків, що перебувають у режимі фінансового оздоровлення, особливо тих, в яких період фінансового оздоровлення перевищує 12 місяців. Вийти з кризи зможуть лише ті банки, які своєчасно реорганізуються, змінять внутрішню структуру.

Основним у цьому процесі має бути не стратегія виживання, а стратегія розвитку комерційного банку. З метою надання допомоги комерційним банкам у проведенні реструктуризації активів відповідно до збігової практики Національний банк України розглядає можливість створення спеціальної агенції з питань реструктуризації банківських активів (при Національному банку України або Асоціації українських банків). Наприклад, в Російській Федерації відповідно до "Федерального Закону про реструктуризацію кредитних установ", прийнятого 25.06.1999 р., вже створено Агентство з реструктуризації кредитних установ, до функцій якого входить розгляд та вирішення питань з реорганізації та реструктуризації комерційних банків. Функціональна структура цього агентства наведена на рис. 1.1 [17].

В Російській Федерації реорганізація банків у формі злиття і приєднання здійснюється відповідно до Цивільного Кодексу, Федерального Закону "Про акціонерні товариства", законів "Про Центральний банк Російської Федерації", "Про банки і банківську діяльність", а також положення Центрального банку Росії "Про можливість реорганізації банків у формі злиття і приєднання", № 12-П від 30.12.1997 р. [62, с. 93]. За період 1994-1999 рр. в Російській Федерації відбулося близько 100 злиттів банків (44 у 1994 р. і 11 у 1999 р.). Число філій комерційних банків (без філій Ощадбанку) зменшилося з 5486 до 2183, тобто в 2,5 рази, а тільки протягом 1998 р. припинили свою діяльність 75 російських банків [62, сс.85-89].

Значну роль у реструктуризації банківської системи повинна відігравати держава. Ступінь участі держави в цьому процесі коливається залежно від економічної та політичної ситуації, а саме втручання доцільне за умов високого економічного розвитку країни, сталого економічного зростання, відсутності критично акумульованого внутрішнього та зовнішнього боргу держави, дефіциту бюджету тощо.

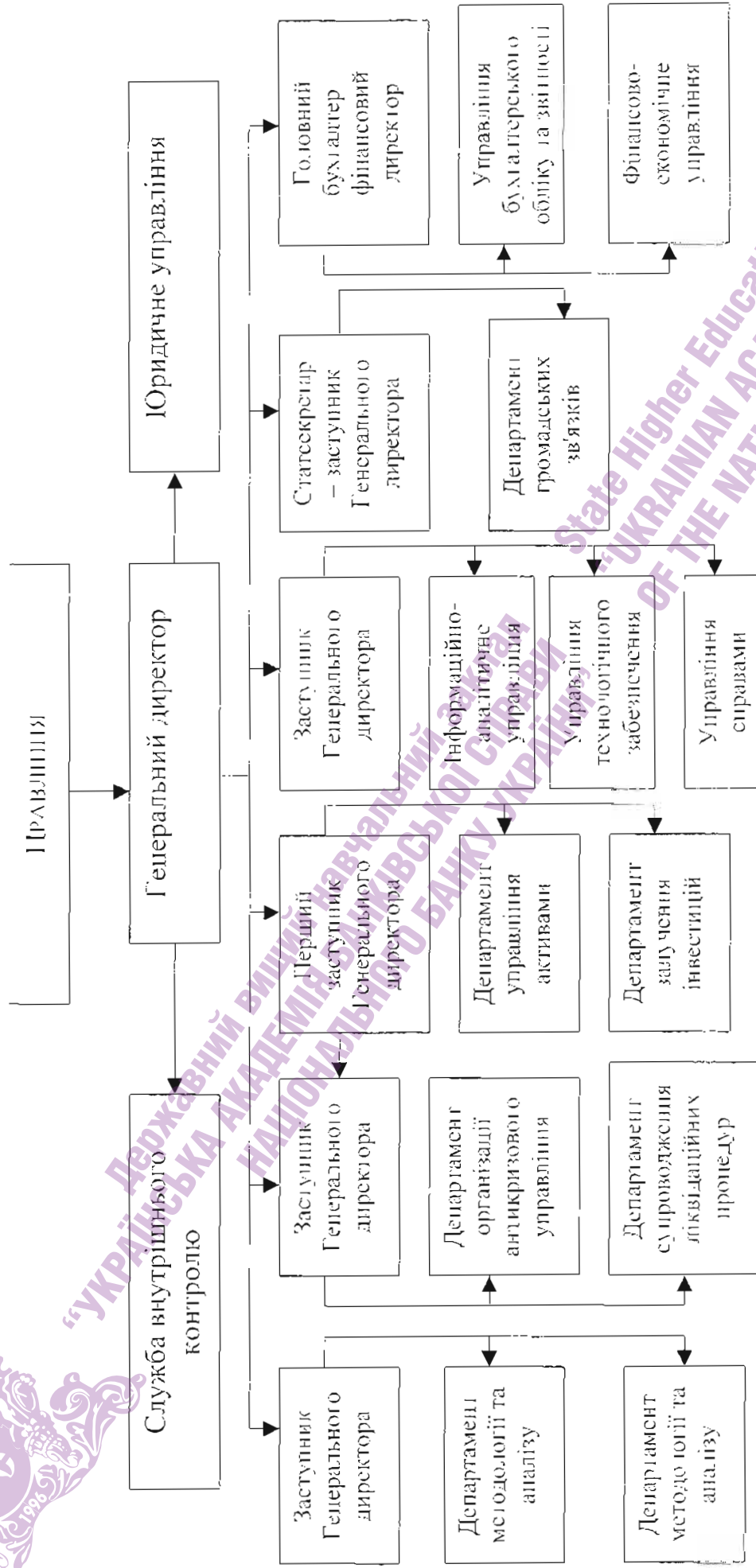

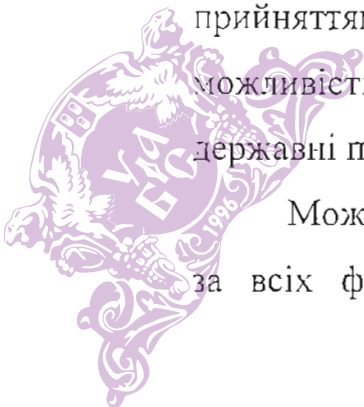
Рис. 1.1. Структура Агентства з реструктуризації кредитних установ

За умов кризового стану економіки, розвитку інфляційних процесів, занепаду промислового сектора, неплатоспроможності більшості суб'єктів підприємницької діяльності, значного дефіциту бюджету, відсутності цільових джерел для покриття витрат, пов'язаних з реструктуризацією банківської системи, єдиним джерелом для забезпечення цього процесу з боку держави є емісія, що, в свою чергу, може призвести до поглиблення фінансової кризи. Тому на сьогодні безпосередня участь держави в реорганізації комерційних банків обмежена.

Одночасно, в разі наявності у Національного банку України цільових ресурсів для реорганізації комерційних банків з метою підвищення рівня капіталізації, платоспроможності та ліквідності як окремого комерційного банку, так і банківської системи в цілому, виходячи з пріоритетності загальнодержавних, загальнобанківських інтересів та інтересів вкладників, реорганізація комерційних банків може здійснюватися за безпосередньою фінансовою участю Національного банку України, який за певних умов погіршення економічної ситуації в країні може застосовувати до банків обов'язкову реорганізацію.

Метою проведення обов'язкової реорганізації шляхом приєднання або злиття може бути необхідність забезпечення високої концентрації банківського капіталу та створення великих банків, що забезпечить їх стійкість, можливість вирішення регіональних проблем, інвестиційно-виробничих програм, більш повно відповідатиме інтересам клієнтів. Безпосередня участь у цьому процесі держави із своїми ресурсами, з прийняттям на себе проблемних активів і зобов'язань банків надасть можливість оздоровити ці банки і одночасно реалізувати через них державні програми.

Можна запропонувати різні форми і процедури реорганізації, однак за всіх форм реорганізації експертна оцінка можливих фінансових

результатів цього процесу повинна покладатися на Національний банк України.

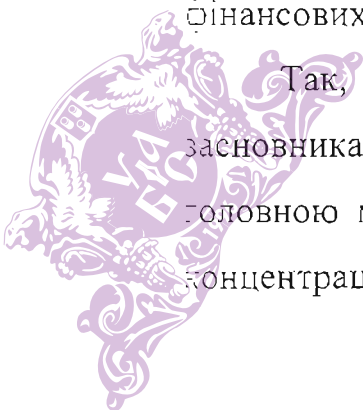
На сьогоднішній день банківська система України є дворівневою, тому Національний банк має всі повноваження і можливості регулювання і нагляду за банківською діяльністю, що полегшує управління та контроль за процесом реорганізації або ліквідації банків.

На сьогодні в Україні ми спостерігаємо процес концентрації банківського капіталу шляхом поглинання нестабільних невеликих банків більш великими або виділення збиткових філій з великих нестабільних банків та приєднання до інших банків. Однак, реальною концентрацією капіталу такий процес назвати не можна. Необхідно визначити, що така реорганізація призводить до “вимивання” регіональних банків, які перетворюються на філії великих банків, головна контора яких знаходиться у Києві.

Доцільно було б проводити об'єднання невеликих банків одного регіону, створення на їх базі одного великого банку з філіями, що дасть змогу забезпечити стабільність банківської системи регіону. Така реорганізація, в свою чергу, є важливою та ефективною для розвитку самих регіонів, дає змогу “врятувати” невеликі банки, забезпечити інтереси їх кредиторів та акціонерів, а також зберегти розвиток фінансового ринку країни, особливо в регіонах.

У зв'язку з цим, на наш погляд, є надзвичайно важливою, передбачена новим Законом України “Про банки і банківську діяльність”, можливість створення банківських об'єднань, корпорацій, банківських та фінансових холдингових груп.

Так, під банківською корпорацією розуміють певний банк, засновниками та акціонерами якого можуть бути виключно банки, а головною метою створення банківської корпорації є підвищення рівня концентрації банківського капіталу [102].

Банківська корпорація виконує функції розрахункового центру для банків - членів корпорації і не веде безпосереднього обслуговування клієнтів (фізичних та юридичних осіб, крім банків та інших фінансових установ). Усі банки - члени корпорації виконують свої розрахунки та платежі (як у національній, так і в іноземних валютах) виключно через свої кореспондентські рахунки, відкриті в Національному банку України або безпосередньо у банківській корпорації.

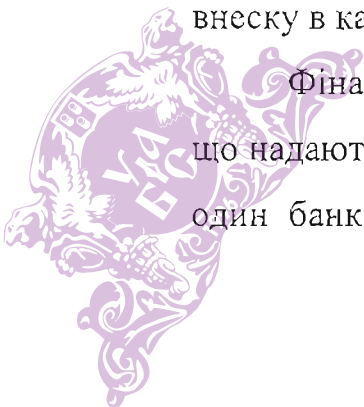
Банки, що увійшли до банківської корпорації, зберігають свою юридичну самостійність у межах, обумовлених їх статутами та статутом банківської корпорації і не можуть входити до інших банківських об'єднань, крім як за згодою корпорації.

Банківська холдингова група - це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки. Материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше 50% акціонерного капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками.

Банківські холдингові групи дозволяється створювати лише за умови, що угода про їх створення передбачає покладання на головний банк групи додаткових організаційних функцій стосовно банків – членів групи, а також створення системи управління спільною діяльністю.

Банківський нагляд за діяльністю банківської холдингової групи здійснюється на індивідуальній та консолідованій основі. Материнський банк зобов'язаний подавати консолідовано-фінансовий та статистичний звіти групи і відповідає за зобов'язаннями своїх членів у межах свого внеску в капіталі кожного з них.

Фінансова холдингова група має складатися переважно з установ, що надають фінансові послуги, причому серед них має бути щонайменше один банк, а материнська компанія має бути фінансовою установою.

Материнській компанії має належати більше 50% акціонерного (пайового) капіталу кожного з учасників фінансової холдингової групи.

З метою захисту та представлення інтересів своїх членів, розвитку міжрегіональних та міжнародних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну і професійних інтересів, розробки рекомендацій щодо банківської діяльності банки мають право створювати неприбуткові спілки чи асоціації, які є довірливими об'єднаннями банків і не мають права втручатися у діяльність банків – членів асоціації та займатися банківською чи підприємницькою діяльністю.

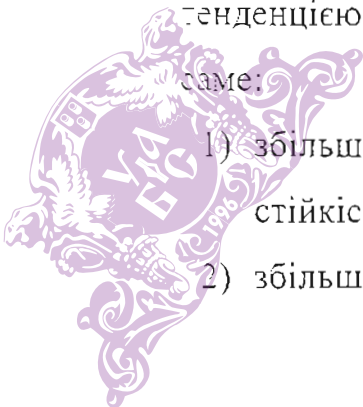
На сьогоднішній день комерційні банки України опинилися перед проблемами зростання конкуренції на фінансовому ринку та скорочення доходності банківських операцій, а тому злиття банків і підвищення рівня концентрації їх капіталу є шляхом збереження своїх позицій на фінансовому ринку і забезпечення подальшого розвитку.

На наш погляд, концентрацію банківського капіталу доцільно забезпечувати: 1) шляхом злиття банків з високоякісними активами; 2) приєднання малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування до фінансово стабільних банків та 3) на основі створення вказаних вище форм банківських об'єднань.

Злиття або об'єднання навіть невеликих банків з якісними активами дасть змогу значно збільшити розмір спільних активів та депозитів, що підвищує ринкову вартість акцій новоствореного банку (банку- правонаступника) чи банківського об'єднання (корпорації, холдингу).

Злиття банків, особливо невеликих, вважається прогресивною тенденцією, якщо воно дає змогу стабілізувати їх фінансове становище, а саме:

- 1) збільшити капітал банку (за рахунок концентрації капіталу зростає стійкість, стабільність та конкурентоспроможність банку);
- 2) збільшити обсяг банківських послуг;

- 3) забезпечити вигоду та інтереси акціонерів і кредиторів банку, скоротити апарат управління та адміністративні витрати;
- 4) розширити філіальну мережу;
- 5) створити більший банк, який в змозі надавати кредити реальному сектору економіки (що особливо важливо для регіонів), тобто збільшити грошові потоки;
- 6) поліпшити якість кредитного портфеля (шляхом інвентаризації та диверсифікації кредитного портфеля) тощо.

Процес підготовки до реорганізації банку повинен включати такі заходи:

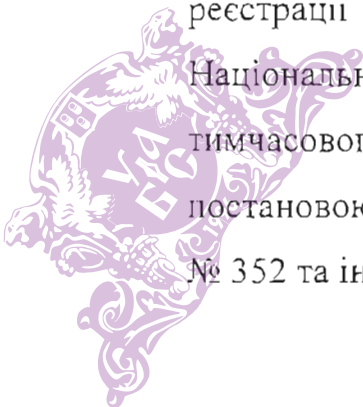
- здійснення аналізу реального стану банку-партнера, який братиме участь у реорганізації, визначення ринкової вартості його інвестицій та основних засобів, а також стану справ у банку в цілому;
- складання плану-графіка реорганізації;
- призначення аудиторської фірми для складання звіту про достовірність балансів банків, що реорганізуються;
- створення уповноваженої комісії із приймання-передачі активів і пасивів, призначення представників для організаційного забезпечення процедури приймання-передачі;
- підготовка відповідного пакета документів, проведення загальних зборів акціонерів (учасників) банку;
- отримання згоди Національного банку України на проведення реорганізації та укладення угоди про умови реорганізації;
- здійснення оцінки всіх зобов'язань, які банк- правонаступник братиме на себе;
- відкриття кореспондентського рахунку;

- розробка стратегії інтеграції майнових активів, кадрових ресурсів і методів проведення подальшої діяльності та забезпечення безперебійності роботи банків.

Головним недоліком існуючої до нинішнього часу стратегії реорганізації комерційних банків, що була покладена в основу Рекомендацій щодо порядку реорганізації комерційних банків, схвалених постановою Правління Національного банку України від 22.02.1996, № 44, на нашу думку, є недостатнє концептуальне обґрунтування обраного механізму реорганізації та вимушене припинення діяльності комерційного банку на період реорганізації і отримання новоствореним комерційним банком нової ліцензії на здійснення банківських операцій. Така процедура реорганізації, що призводить до відпливу клієнтів, не зацікавлює комерційні банки в проведенні реорганізації.

Розробка заходів щодо реорганізації комерційних банків повинна здійснюватися із врахуванням фінансового стану банківської системи і базуватися на чинних законодавчих актах та нормативних документах Національного банку, що регулюють процес реорганізації та ліквідації банків, таких, як: закони України “Про банки і банківську діяльність”, “Про господарські товариства”, “Про банкрутство”, Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до комерційних банків за порушення банківського законодавства, Положення про порядок видачі банкам ліцензії на здійснення банківських операцій, затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.05.1998, № 181, Положення про порядок створення і реєстрації комерційних банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 21.07.1998, № 281, Методика тимчасового управління та ліквідації комерційних банків, схвалена постановою Правління Національного банку України від 08.09.1998, № 352 та інших.

З метою зацікавлення комерційних банків у реорганізації, а також підвищення ефективності процесу реорганізації необхідно передбачити не тільки безперервність роботи комерційних банків, що реорганізуються, але й спрощення самої процедури реорганізації. Доцільним було б передбачити, що до часу видачі новоствореному банку ліцензії на здійснення банківських операцій і виключення банків, що реорганізуються, з Республіканської книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ банки, що реорганізуються, продовжують здійснювати за своїми кореспондентськими рахунками платежі та відповідати за своїми зобов'язаннями, в тому числі перед Національним банком України, на підставі його тимчасового дозволу.

Для створення сприятливих умов реорганізації необхідно також передбачити спрощену систему ліцензування банків, що реорганізуються. Пропонується ввести такий порядок надання банку, створеному в результаті реорганізації інших банків, ліцензії, яка містить весь перелік операцій, на здійснення яких мали право кожний з банків, що реорганізуються шляхом злиття (приєднання), на дату прийняття рішення про реорганізацію, за умови, що хоча б один з банків мав ліцензію з таким переліком операцій.

У 1998 р. першим в Росії було оголошено злиття таких крупних банків як “Банк Москви”, “Мосбізнесбанк”, ОНЕКСІМбанк, “Міст-банк” і “Менатеп”, яке не відбулося із-за фінансової кризи. Відчуваючи, що майбутнє злиття неминучі, Центральний банк Росії прийняв 30.12.1997 р. Положення “Про особливості реорганізації банків у формі злиття і приєднання”, № 12-П. Відповідно до цього положення передбачалося, що реєстраційний збір, який сплачує банк, що виник після злиття, в 100 разів менший, ніж при реєстрації нового банку і складає лише 0,01% статутного капіталу. Збір за відкриття філії на основі реорганізованого

Банку в 120 разів менший, ніж при відкритті філії діючого банку, тобто складає 100 мінімальних заробітних плат [62, с. 101].

Протягом адаптаційного періоду діяльності банків, що реорганізувалися, доцільно ввести для них індивідуальні економічні нормативи строком не менше трьох місяців з часу отримання ліцензії на здійснення банківських операцій і виключення з Республіканської книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ.

Реорганізація має проводитись за передаточним або розподільчим актом (балансом) залежно від форми реорганізації. Передаточний акт складається на основі балансів банків, що реорганізуються, та містить положення про правонаступництво за зобов'язаннями щодо кредиторів і боржників, перелік основних засобів та інших матеріальних цінностей, які підлягають обліку.

Розподільчий акт – це документ, за яким майнові права і зобов'язання у визначених частинах розподіляються між кількома новоствореними банками, або між банком, що реорганізовується, і новоствореним банком. Розподільчий акт складається на основі балансу банку, що реорганізовується і містить положення про правонаступництво у відповідних частинах за зобов'язаннями банку, що реорганізовується, щодо його кредиторів і боржників, перелік основних засобів та інших матеріальних цінностей.

Узагальнюючи результати дослідження, можна запропонувати який механізм та умови здійснення реорганізації банків (рис. 1.2).

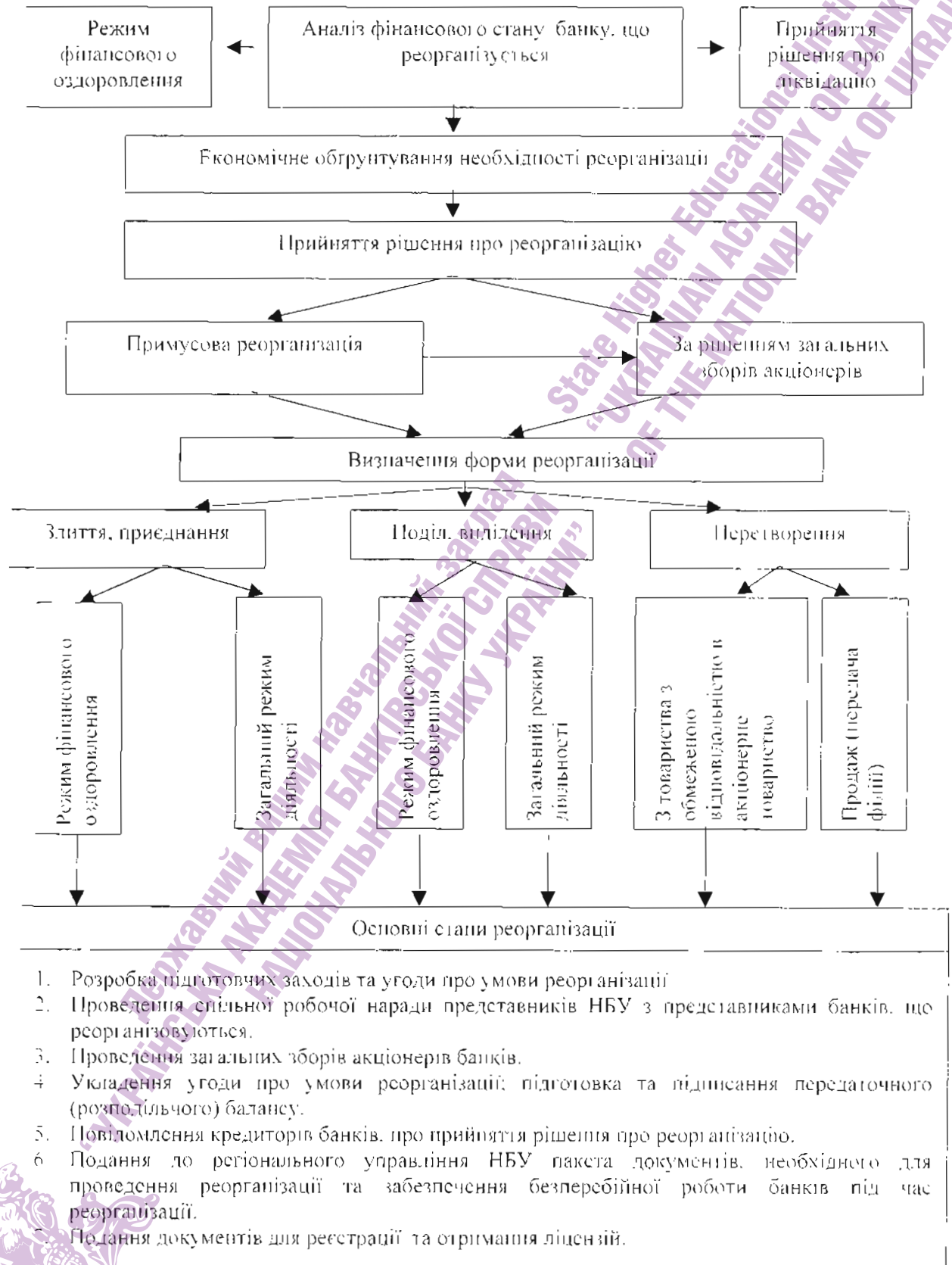

Рис. 1.2. Схема реорганізації комерційного банку.

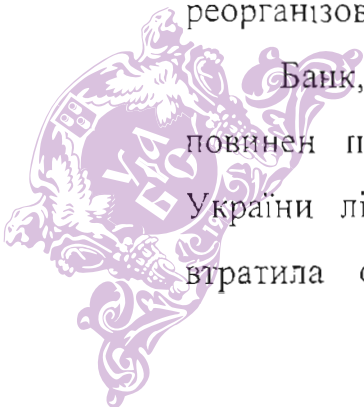

Після проведення установчих зборів новостворюваного банку або загальних зборів акціонерів банку- правонаступника до Національного банку України необхідно подавати пакет документів для реєстрації новоствореного банку або для реєстрації змін і доповнень до установчих документів банку- правонаступника. Одночасно в установленому порядку подається пакет документів для надання ліцензії новоствореному банку відповідно до Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення банківських операцій, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.05.1998, № 181.

У разі прийняття Національним банком України рішення про реєстрацію новоствореного банку видається примірник погодженого статуту і відкривається кореспондентський рахунок новоствореного банку з приміткою “без права проведення операцій до отримання ліцензії на здійснення банківських операцій”. Одночасно банки, що реорганізуються, до часу отримання ліцензії на здійснення банківських операцій і виключення з Республіканської книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ здійснюють розрахунки за своїми кореспондентськими рахунками і відповідають за своїми зобов'язаннями в повному обсязі.

Після отримання ліцензії Національного банку України на здійснення банківських операцій банк, що реорганізовується, перераховує залишки коштів з кореспондентського рахунку (перерахувавши попередньо залишки коштів з субкореспондентських рахунків філій на кореспондентський рахунок банку, що реорганізовується) на кореспондентський рахунок новоствореного банку.

Банк, який приєднався до банку- правонаступника на правах філії, повинен повернути в регіональне управління Національного банку України ліцензію на здійснення банківських операцій як таку, що втратила силу, і здійснювати банківські операції відповідно до

положення про філію та в межах дозволу, наданого банком- правонаступником.

На наш погляд, на нинішньому етапі становлення банківської системи найбільш прийнятною формою реорганізації комерційних банків є реорганізація шляхом злиття, що дає змогу при мінімальних витратах забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, покращити фінансовий стан і забезпечити подальший розвиток комерційних банків.

Відповідно до Стратегії Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути у разі, якщо за результатами комплексного аналізу фінансового стану проблемного банку і експертної оцінки Національного банку України щодо його реорганізації недоцільно проводити реорганізацію такого банку або переводити його в режим фінансового оздоровлення, Національний банк України може приймати рішення про ліквідацію проблемного банку [127, с.55].

1.2. Особливості санації та реорганізації комерційних банків

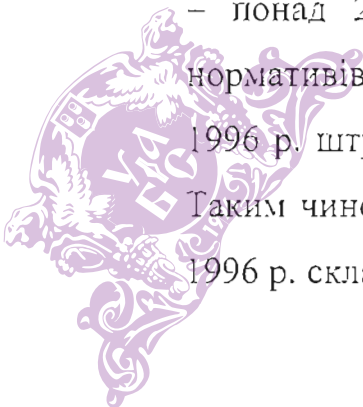
За весь період існування банківської системи України (1992 – 2000 рр.) було ліквідовано чи певним чином реорганізовано 73 комерційних банки. За час існування банківської системи певні проблеми були практично у всіх комерційних банків. Найбільш показовими є приклади добре відомих й досить потужних на той час банків таких як: “Градобанк”, “Інко”, “Відродження”, “Слав'янський”, “Лісбанк”, “Денді”.

З 1999 р. значних розмірів набули процеси злиття та приєднання банків, що зумовлено наростанням конкуренції на ринку банківських послуг та необхідністю підвищення рівня капіталізації банків.

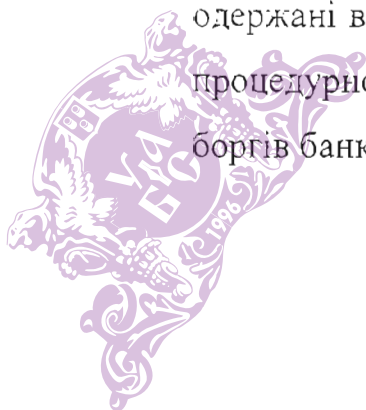
Ліквідація чи реорганізація комерційного банку в кожному випадку має свої чинники та специфічні особливості. Але водночас у цих процесах є дуже багато спільного, що й змушує нас детально розглянути приклади хоча б кількох банків. Так, наприклад, проблеми “Градобанку” розпочалися в 1997 р., коли його діяльність була обмежена рішеннями арбітражного суду та постановами прокуратури шляхом накладення арешту на майно та грошові кошти саме в той момент, коли потрібно було сплачувати кошти, надані урядом Німеччини для українських “остарбайтерів” 1941 – 1945 рр. Але головну роль відіграла ситуація з “Антарктикою”, коли за рішенням Вишого арбітражного суду кошти банку було примусово списано на користь цієї фірми, що спричинило відтік головних клієнтів банку та започаткувало ланцюгову реакцію подальших негараздів, хоча на той момент часу кредитний портфель “Градобанку” був достатньо ліквідним.

У 1997 р. ще не було практично ніяких механізмів реструктуризації заборгованості комерційних банків, хоча, як засвідчила практика, в цьому в першу чергу повинна бути зацікавлена держава та Національний банк України, оскільки основна сума заборгованості, що виникла, була саме заборгованістю перед державою. Причому ця заборгованість почала стрімко зростати за рахунок штрафних санкцій до банку. Так, суми пені та штрафів, накладених на “Градобанк” за несвоєчасне перерахування платежів до бюджету, в 1996 р. склали 50,2 млн. грн., а в 1997 р. – 50,7 млн. грн. Пеня за судовими рішеннями в зв’язку з несвоєчасною виплатою клієнтських платежів у 1996 р. склала 1,3 млн. грн., а в 1997 р. – понад 2,7 млн. грн. Окрім того, за недотримання встановлених нормативів обов’язкового резервування Національний банк наклав у 1996 р. штраф у розмірі 2,8 млн. грн., а в 1997 р. – майже 2,9 млн. грн. Таким чином, загальна заборгованість тільки за штрафними санкціями в 1996 р. склала 54,3 млн. грн., а в 1997 р. – вже 56,3 млн. грн.

Склалась парадоксальна ситуація: фінансові санкції податкової адміністрації в 120 разів перевищили суму основного боргу “Градобанку” до бюджету та позабюджетних фондів. В таких випадках, не порушуючи принцип першочерговості платежів до бюджету, на нашу думку, треба чітко розділити основну суму заборгованості та суму, що виникла у зв’язку зі штрафами та пенею.

Досить показовим є приклад банку “Інко”. В жовтні 1996 р. банк “Інко”, “Інкомбанк” (Росія) та Національний банк України підписали спільний протокол про наміри, відповідно до якого “Інкомбанк” брав на себе зобов’язання зареєструвати в Україні на матеріальній та інтелектуальній базі банку “Інко” дочірній банк, який би 50 % своїх прибутків направляв на погашення боргів банку “Інко”. Національний банк України взяв на себе зобов’язання зареєструвати банк “Інкомбанк – Україна” та надати всі необхідні ліцензії. Банк “Інко” зобов’язався передати на компенсаційній основі матеріальні та інтелектуальні цінності, а також всі технічні засоби. Реалізацію запланованих заходів передбачалося розпочати з 1997 р. Однак Центральний банк Росії інвестиції “Інкомбанку” в Україну зареєстрував лише в травні 1997 р. (за регламентом – до 6 місяців), внаслідок чого “Інкомбанк – Україна” розпочав свою роботу із запізненням на 6 місяців. За цей час багато чого в початковому договорі застаріло, довелося частково оновлювати матеріальну базу, програмне забезпечення тощо; була втрачена переважна більшість клієнтів банку “Інко”. Однак до кінця 1997 р. “Інкомбанк – Україна” зміг надолужити згаяне і прибутки, що були одержані в 1997 р., було розподілено згідно з укладеною в грудні місяці процедурною угодою, відповідно до якої й здійснювалося погашення боргів банку “Інко”, яке було розраховано на 7 років.

Ліцензії Національного банку України "Інкомбанк – Україна" отримав 23.06.1997 р., а свою діяльність практично розпочав з середини липня. Однак до кінця року прибуток склав 803 тис. грн.

В кінці 1997р. банк "Інко" оголосив шосту емісію своїх акцій з метою збільшення статутного фонду до 6,8 млн.грн., яка була повністю достроково оплачена акціонерами. У зв'язку з цим керівництво банку "Інко" звернулося до Національного банку України з проханням відмінити встановлений раніше режим фінансового оздоровлення, який обмежував виконання окремих операцій і, зокрема, валютних. Це було дуже суттєво, оскільки позичальники банку почали повертати валютні кредити, які можна було зарахувати на рахунки банку тільки за умови наявності ліцензії на здійснення операцій з валютними цінностями.

В цей час банк розпочав крупні кредитні проекти на Дніпропетровському трубному заводі (3 млн. дол. США), Донецькому металургійному комбінаті (1,2 млн. дол. США), ДАХК "Армсм" – 4 млн. дол. Однак затримка з відкриттям банку "Інкомбанк - Україна" спричинила додаткові витрати. Окрім того, за домовленістю 1996 р. "Інкомбанк – Україна" мав одержати 48 млн. грн. і 25,5 млн. доларів США кредитних ресурсів у вигляді залишків на рахунках клієнтів банку "Інко", які, на жаль, так і не одержав.

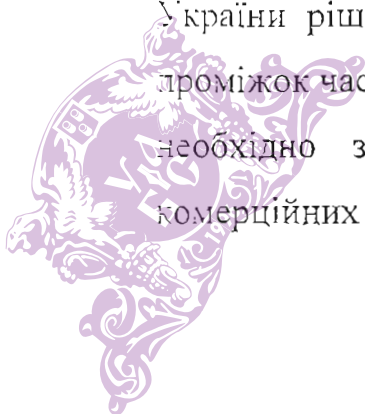
За умов значного згортання філіальної мережі банк вже не міг бути універсальним, як раніше. Його персонал скоротився до 54 чоловік, і хоча це й були фахівці найвищого рівня, здатні оздоровити банк, фінансова криза в Росії у серпні 1998 р. спричинила зміну кон'юнктурної ситуації: "Інкомбанк" поніс значні збитки у зв'язку зі стрімким підвищенням курсу російського рубля до долара США, особливо з урахуванням значних обсягів зобов'язань за ф'ючерсними контрактами на Чиказькій біржі.

Своєрідною була ситуація в банку “Юнекс”, який тісно співпрацював з російським ОНЕКСІМбанком. На час виникнення проблем, переважно правового характеру (арешт голови правління банку), що виникли в середині 1997 р., статутний фонд банку складав 8 млн. грн., а власний капітал – 13 млн. грн. Найважливішою перепоною виявився проблемний кредит миколаївському суднобудівельному заводу “Океан” у сумі 4 млн. грн. За домовленістю з ОНЕКСІМбанком він мав придбати 49 % пакету акцій банку “Юнекс” і вже отримав ліцензію Центрального банку Росії на інвестиції капіталу в Україну. Однак у банку виникли певні проблеми, пов’язані з формуванням структури акціонерного капіталу і, зокрема, частки “Укртатнафти”.

Детальне вивчення наведених прикладів дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день вирішення проблем фінансового оздоровлення, реструктуризації, реорганізації, санації та ліквідації комерційних банків потребує подальшого вдосконалення.

Сьогодні, відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, ініціювати ліквідацію банку можуть Національний банк України, арбітражний суд і самі акціонери. Багато невирішених питань існує між Національним банком України та арбітражним судом. Наприклад, арбітражний суд має право призупинити ліквідаційний процес на невизначений термін, а тому є банки, що перебувають довготривалий час у затяжному процесі ліквідації. Така ситуація може бути штучно створена в інтересах певних кіл. Змінити її могло б прийняття пропозиції про те, щоб після прийняття Національним банком України рішення про ліквідацію того чи іншого банку через певний проміжок часу ніякі претензії до банку більше не подавалися. Окрім того, необхідно запровадити чіткі механізми санації або реорганізації комерційних банків, що перебувають у стані ліквідації.

Перш за все, банки, підприємства, організації, установи чи інші юридичні й фізичні особи, які бажають взяти участь у санації банку, що ліквідується, як інвестори, повинні подати ліквідатору (ліквідаційній комісії) та територіальному управлінню Національного банку України відповідні заяви в строк, не пізніше 10 робочих днів після складання проміжного ліквідаційного балансу.

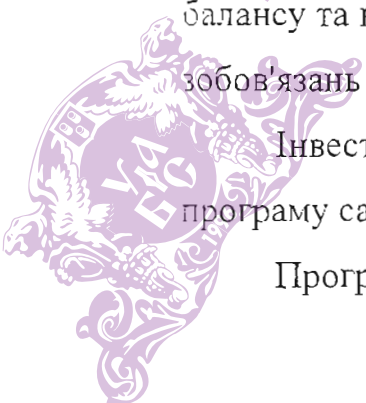
Санація банку, що ліквідується, або реорганізація шляхом приєднання до іншого банку можуть здійснюватися за умови згоди кредиторів, майнові вимоги яких становлять не менше 51% від суми визнаних претензій до банку. Згода кредиторів на проведення санації або реорганізації шляхом приєднання до іншого банку повинна бути оформлена відповідним протоколом зборів (комітету) кредиторів.

Ліквідатор (ліквідаційна комісія) за запитом інвестора для складання попередніх розрахунків програми санації та вказівкою відповідного територіального управління Національного банку має надати інвестору інформацію за даними балансу за останній робочий день банку, що ліквідується, а також дані про розмір збитків банку, фактичний розмір нормативного капіталу та іншу необхідну інформацію.

Якщо інвестор за результатами розгляду отриманої про банк інформації погоджується на санацію такого банку (про що додатково повідомляє територіальне управління Національного банку та подає запит на отримання відповідної інформації про банк), то територіальне управління після отримання від ліквідатора проміжного ліквідаційного балансу протягом трьох робочих днів передає інвестору копію цього балансу та копії документів, що характеризують стан ліквідаційної маси і зобов'язань банку.

Інвестор, що бажає взяти участь у санації банку, має розробити програму санації банку, яка схвалюється зборами (комітетом) кредиторів.

Програма санації банку має містити:

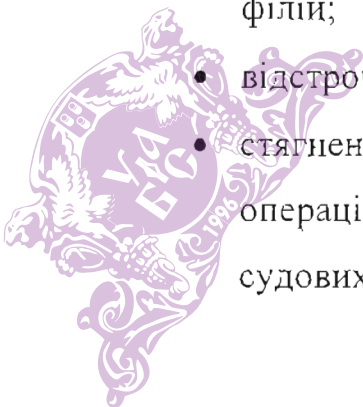

- 1) заходи та прогнозний строк відновлення платоспроможності банку;
- 2) умови участі інвесторів у повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, зокрема, шляхом переведення боргу (частини боргу) на інвестора;
- 3) строк і черговість виплати банком або інвестором боргу кредиторам;
- 4) відповідальність інвестора за невиконання взятих згідно з програмою санації зобов'язань;
- 5) умови реструктуризації капіталу банку, в тому числі статутного капіталу та субординованого боргу. Реструктуризація статутного капіталу повинна передбачати повну або часткову зміну акціонерів (учасників) на користь інвесторів. Умови реструктуризації узгоджуються між акціонерами банку та інвесторами шляхом перерозподілу акцій (часток) банку, що належать акціонерам, в обмін на погашення боргу перед кредиторами. Одночасно має збільшуватися розмір статутного капіталу банку з метою виконання вимог щодо мінімального розміру капіталу банку згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Прогнозні показники діяльності банку на час завершення програми санації мають відповідати встановленим Національним банком економічним нормативам.

Залежно від причин, що призвели банк до втрати платоспроможності, до програми санації банку можуть включатися такі заходи відновлення його платоспроможності:

- продаж частини майна банку, окремих нерентабельних чи збиткових філій;
- відстрочка або розстрочка платежів чи списання частини боргів;
- стягнення дебіторської та іншої заборгованості за активними операціями банку, в тому числі подання позовів на боржників до судових органів;

- звільнення працівників банку, які не можуть бути задіяні в програмі санації, та виплата їм вихідної допомоги за рахунок коштів банку або інвестора.

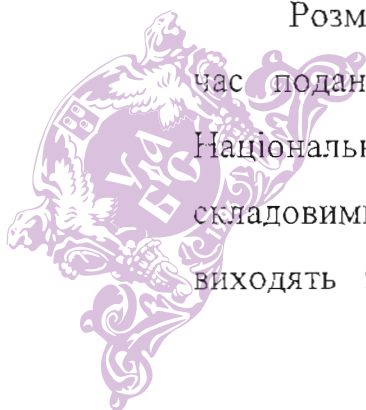
Процедура санації банку має бути проведена у строк не більше, ніж 6 місяців. За рішенням Правління Національного банку цей строк може бути продовжений не більше ніж на шість місяців, якщо заходи відновлення платоспроможності банку виконані або керуючий санацією надає обґрунтовані пояснення причин затримки їх виконання.

Інвестори, що отримали попередню згоду територіального управління Національного банку на санацію банку, з метою складання реальної програми санації банку мають право за їх запитом отримати від ліквідатора (ліквідаційної комісії) або територіального управління Національного банку додаткову інформацію після складання проміжного ліквідаційного балансу.

Для складання програми та проведення санації керуючого мають призначати інвестори. Відповідно до діючих нормативних та інструктивних документів керуючий санацією повинен мати вищу економічну або юридичну освіту, стаж роботи у фінансово-кредитних установах за відповідним фахом та на керівних посадах не менше, ніж три роки.

Інвестори мають відкрити окремий накопичувальний рахунок для перерахування коштів, необхідних для санації, у територіальному управлінні Національного банку, в якому відкритий рахунок ліквідаційній комісії.

Розмір внеску інвестора на окремий накопичувальний рахунок на час подання інвесторами програми санації для отримання дозволу Національного банку на здійснення санації визначається за такими складовими: 1) сума вартості акцій акціонерів (учасників) банку, які виходять з товариства, зменшена на розмір збитків за проміжним

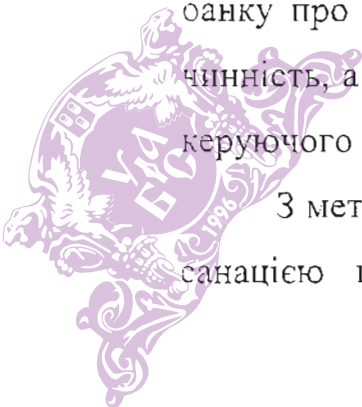
ліквідаційним балансом; 2) сума внесків до статутного капіталу в розмірі, не меншому, ніж передбачено статтями 30, 31, 52 Закону України "Про господарські товариства". При цьому частка окремих інвесторів не може перевищувати 35% статутного капіталу банку. Після отримання згоди Національного банку на проведення санації до часу її завершення ці кошти мають бути сформовані в сумі, не меншій, ніж мінімальний розмір капіталу банку згідно з Інструкцією про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків.

Для отримання дозволу на проведення санації банку інвестори протягом 20 днів з часу отримання проміжного ліквідаційного балансу повинні подати до територіального управління Національного банку відповідні документи, а також програму санації та документи, що підтверджують наявність у інвестора власних коштів для формування статутного капіталу банку згідно з пунктом 2.1 Положення про порядок створення та реєстрації комерційних банків, затвердженого постановою Правління Національного банку 21.07.1998 за № 281.

Дозвіл на проведення санації банку, що ліквідується, надається за рішенням Правління Національного банку після перерахування коштів на накопичувальний рахунок, відкритий для інвестора в територіальному управлінні Національного банку, подання програми санації та пакета необхідних документів і кандидатури керуючого санацією.

Рішення Правління Національного банку про надання дозволу на проведення санації банку оформляється відповідною постановою, в якій одночасно зазначається, що дія постанови Правління Національного банку про ліквідацію банку в частині призначення ліквідатора втрачає чинність, а також затверджується програма санації банку та кандидатура керуючого санацією.

З метою забезпечення виконання програми санації банку керуючий санацією приймає в господарське відання майно банку, а також

проміжний баланс, бухгалтерську та іншу документацію: відкриває накопичувальний рахунок для здійснення заходів відновлення платоспроможності банку та розрахунків з кредиторами, на який перераховується залишок коштів з рахунку ліквідатора після передавання останнім майна банку, проміжного ліквідаційного балансу, бухгалтерської та іншої документації; розглядає вимоги кредиторів щодо зобов'язань; звітує перед кредиторами щодо виконання програми санації; подає звітність територіальному управлінню Національного банку щодо виконання програми санації, а також вживає інших необхідних заходів.

Після виконання заходів відновлення платоспроможності банку керуючий санацією складає звіт про виконання заходів відновлення платоспроможності банку, який після затвердження зборами (комітетом) кредиторів подається територіальному управлінню Національного банку. До цього звіту повинен додаватися протокол зборів (комітету) кредиторів про його схвалення і про виконання керуючим санацією заходів відновлення платоспроможності банку.

Після схвалення звіту керуючий санацією має право розпочати задоволення вимог кредиторів. Кошти на окремому накопичувальному рахунку в сумі залишкової вартості акцій (часток) акціонерів (учасників), які виходять з товариства, перераховуються на накопичувальний рахунок у територіальному управлінні Національного банку для здійснення санації банку.

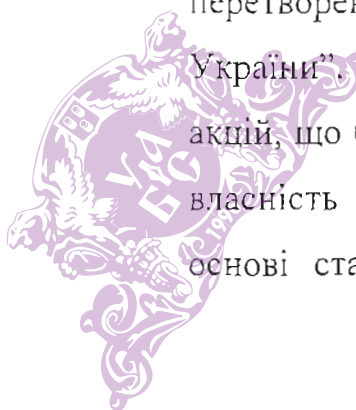
Контроль за роботою керуючого санацією здійснює територіальне управління Національного банку та відповідний структурний підрозділ банківського нагляду. Правління Національного банку може прийняти рішення про припинення санації банку та відновлення роботи ліквідаційної комісії у тому разі, коли: 1) не виконується програма санації або ж 2) у встановлені угодами строки не проведені розрахунки з кредиторами [13].

Програма санації вважається завершеною, якщо задоволені всі вимоги кредиторів і здійснено реструктуризацію капіталу банку відповідно до вимог банківського законодавства (або досягнуто згоду з кредиторами щодо відстрочки або розстрочки платежів або прощення (списання) частини боргів), що підтверджується висновками відповідного територіального управління і структурного підрозділу банківського нагляду.

Після прийняття Правлінням Національного банку рішення про відновлення діяльності банку цим банком надаються пакети документів для реєстрації змін і доповнень до його установчих документів згідно з положенням “Про порядок створення та реєстрації комерційних банків” (затверджене постановою Правління Національного банку України від 21.07.1998, № 281) та для отримання ліцензії на здійснення банківських операцій згідно з положенням “Про порядок видачі ліцензії на здійснення банківських операцій” (затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.05.1998, № 181).

Досить показовими з точки зору реструктуризації та санації є приклади Ощадбанку та банку “Україна”.

У 1999 р. Національний банк України спільно з Кабінетом Міністрів України, Фондом державного майна, Міністерством фінансів України, Міністерством економіки України розробив план структурної перебудови та стратегічного розвитку Ощадбанку України. Структурна перебудова Ощадного банку здійснюється за участю держави. Рішенням Кабінету Міністрів України від 21 травня 1999 р. № 876 Ощадбанк перетворено у відкрите акціонерне товариство “Державний ощадний банк України”. Статутний фонд банку затверджено у сумі 158 млн.грн. 100% акцій, що будуть випущені на всю суму статутного фонду, закріплено як власність держави. Державний ощадний банк України буде діяти на основі статуту, затвердженого спостережною радою банку – вищим

органом управління. Голова правління призначається і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України.

Ощадний банк підписав лист-зобов'язання перед Національним банком України щодо реалізації узгодженої з НБУ програми реструктуризації. В листі-зобов'язанні передбачено заходи щодо відновлення капіталу, реструктуризації активів, підвищення доходності, захисту інтересів вкладників тощо. Програма реструктуризації Ощадбанку розрахована на два роки [112].

У 2000 р. Ощадний банк за рішенням Уряду одержав статус уповноваженого з обслуговування енергетичного ринку, а тому цілком закономірними були кадрові зміни, які, перш за все, торкнулися спостережної ради банку. Для цього було внесено зміни до статуту банку, які давали змогу Уряду проводити через систему Ощадного банку України більш чітку державну політику.

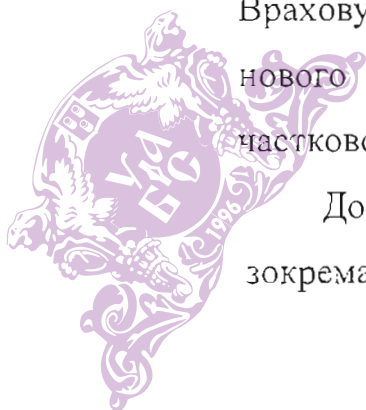
Більш складною була й залишається ситуація в банку "Україна", який представники Міжнародного валютного фонду вже кілька років вимагають оголосити банкрутом. Завдяки втручанню Уряду було розроблено низку заходів щодо виводу банку із стану фінансової скрути, які включають повернення частини безнадійних кредитів, поліпшення портфеля цінних паперів та відстрочку виплати стабілізаційних кредитів, виданих Національним банком України до 2002 р., а загальна сума реструктуризації боргів склала 325 млн.грн.

Для порівняння наведемо інші цифри. Капітал банку складає 225 млн.грн., що в доларовому еквіваленті дорівнює близько 40 млн.дол., а борги іноземним кредиторам складають біля 70 млн.дол., тобто банк не має достатніх фінансових ресурсів, щоб забезпечити вихід із стану фінансової скрути. У зв'язку з цим доцільно розглянути три варіанти можливої стратегії банку.

1. Проведення додаткової емісії. У 2000 р. банк “Україна” оголосив додаткову емісію власних акцій на суму 10 млн.грн. Це досить незначна сума, яку було залучено на фоні скорочення протягом року власного капіталу на 80 млн.грн. Однак слід мати на увазі, що останні два роки діяльність банку відбувалося в умовах невизначеності та постійних чуток, що не сприяло пошуку крупних і стабільних акціонерів. На сьогоднішній день найбільшим акціонером є компанія “УкрРос”, яка володіє 13% статутного капіталу. Решта акціонерів мають дрібні пакети, що не сягають і 5%. Це обумовлено стратегією розвитку банку, сформованою ще в 1992 р., відповідно до якої банк “Україна” мав бути “народним” банком, а його акціонерами – працівники агропромислового комплексу, що, свого часу, було виправдано. Сьогодні, на наш погляд, після вжиття певних заходів банк може стати привабливим для акціонерів, а чергова емісія буде успішною, оскільки приватний власник землі зацікавлений мати розгалужену мережу “власного” банку. Це питання стає досить актуальним і реальним, оскільки банк “Україна” має певні особливості у своїх взаємовідносинах з клієнтами, накопичені роками, які не варто втрачати.
2. Викуп акцій банку новим власником. Таким власником може бути певна компанія, яка захоче придбати контрольний пакет акцій, або ж держава. У разі викупу приватною компанією до позитивних сторін (з точки зору компанії) можна віднести те, що дрібні власники акцій, за нашими оцінками, можуть їх продати сьогодні за 60-70% від номіналу. Враховуючи витрати на придбання і таке інше, “вартість банку” для нового власника може бути дешевшою на 15-20%, що дозволить частково вирішити фінансові проблеми.

До негативних сторін можна віднести наростання конкуренції, зокрема, з боку банку “Аваль”, який протягом останніх років

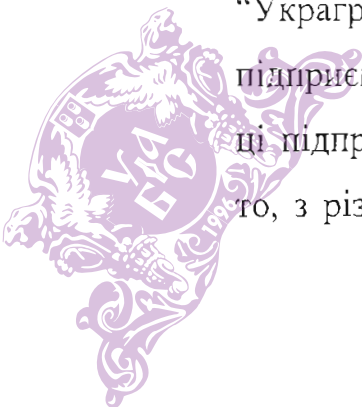

проводить активну й послідовну політику в галузях агропромислового комплексу, а також можливість придбання банку “Україна” державою.

У разі придбання банку “Україна” в державну власність вирішуються одночасно два складні питання: банк отримує необхідні кошти, а держава позбавляється своїх боргів у вигляді неповернення кредитів. Як це б не звучало парадоксально, але уряд придбає банк за власні борги банку. На наш погляд, неповернені кредити вже зіграли свою негативну роль свого часу в сплеску інфляції, а тому таке рішення не буде стимулювати інфляційні процеси. Такий сценарій розвитку подій є цілком реальним, оскільки ще однією проблемою таких банків є повернення боргів вкладникам. Як засвідчив досвід банку “Слав’янський”, коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб вистачило лише на покриття 10% суми депозитів фізичних осіб.

Щоправда, за вітчизняним законодавством Уряду заборонено втручатися в діяльність акціонерних товариств, однак відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, якщо збитковий банк не зміг вирішити своїх проблем протягом двох років, то його мають оголосити банкрутом. В такій ситуації його власником може стати будь-хто.

3. Повернення боргів і погашення зобов'язань Міністерства фінансів України, що слід було б вважати одним із кращих сценаріїв фінансового оздоровлення банку. Серед найбільших боржників банку “Україна” – державна акціонерна компанія “Хліб України”, “Украгротехсервіс”, виробниче об'єднання “Орізон”, вугледобувні підприємства та підприємства агропромислового комплексу. Оскільки ці підприємства перебували або перебувають у державній власності, то, з різних причин, повернути борги практично неможливо, а тому,

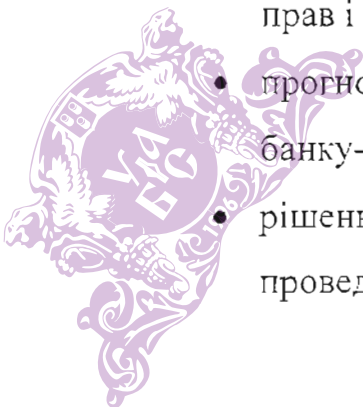
зважаючи на вимоги представників Міжнародного валютного фонду, банк “Україна”, на нашу думку, з часом стане державним.

Такі варіанти реструктуризації та фінансового оздоровлення проблемних банків, можливо, й не є достатньо науково обґрунтованими, але вони відображають реальну картину ринкових перетворень у фінансово-кредитній сфері і повністю вписуються в загальну структурно-логічну схему реорганізації та реструктуризації банківської системи на сучасному етапі [41].

Реорганізація шляхом приєднання банку, що ліквідується, теж повинна здійснюватися за згодою Національного банку. У разі реорганізації банку, шляхом приєднання угода про умови проведення реорганізації укладається між ліквідатором (ліквідаційною комісією) та зборами (комітетом) кредиторів – з одного боку, і банком- правонаступником, який здійснює організаційні заходи, – з другого.

Для отримання згоди Національного банку на реорганізацію шляхом приєднання банку, що ліквідується, до Національного банку необхідно подати такі документи:

- заява банку, який має намір приєднати банк, що ліквідується;
- рішення вищих органів банків (банку- правонаступника та банку, що ліквідується) про обраний шлях реорганізації;
- угода про умови проведення реорганізації між ліквідатором та зборами (комітетом) кредиторів і банком- правонаступником. За цією угодою мають бути передбачені порядок і черговість погашення боргу кредиторам, вимоги яких визнані, дата передачі майнових прав і зобов'язань банку та складання передаточного балансу;
- прогнозний баланс і прогнозний розрахунок показників діяльності банку- правонаступника та значень економічних нормативів за ним;
- рішення Антимонопольного комітету України про надання згоди на проведення реорганізації шляхом приєднання;

- висновок ліквідаційної комісії про доцільність проведення реорганізації шляхом приєднання та можливість задоволення вимог кредиторів;
- баланс банку- правонаступника на останню звітну дату та розрахунок значень економічних нормативів за ним;
- висновок територіального управління Національного банку про доцільність і можливість реорганізації банку, що ліквідується.

До прогностичного розрахунку нормативу капіталу банку- правонаступника слід включити суму вартості акцій (часток) акціонерів (учасників) банку, що ліквідується, зменшену на розмір збитків за його проміжним ліквідаційним балансом.

У разі реорганізації банку, що ліквідується, шляхом приєднання до іншого банку майнові права і зобов'язання банку, що ліквідується переходять до банку- правонаступника за передаточним балансом, що складається на підставі проміжного ліквідаційного балансу та балансу банку- правонаступника на день складання передаточного балансу.

Передаточний баланс повинен додаватися до пакета документів для реєстрації Національним банком змін до установчих документів банку- правонаступника та до пакета документів для виключення банку з Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ.

Обґрунтування чіткої схеми санації та реорганізації комерційних банків, що перебувають у стані ліквідації, за участю стратегічного інвестора має виключно важливе практичне значення для забезпечення стабільної роботи банківської системи України.

1.3. Практика реорганізації та ліквідації банків

Процес злиття та поглинання комерційних банків у економічній практиці багатьох західних країн відомий давно, практично, після другої Світової війни. Тільки в США за цей період відбулося поглинання більш як 4 тисяч комерційних банків. Фахівці класифікують три хвилі цього процесу: 1) середина 60-х років; 2) 80-ті роки та 3) 90-ті роки ХХ ст. Останній період, що співпадає у часі з початком азіатської кризи 1997 р., ще не завершився і, ймовірно, за все, продовжиться й на початку нового тисячоліття [107, с. 543-544].

Після азіатської світової фінансової та банківської кризи, що розпочалася в Таїланді в 1997 р., та російської фінансової кризи 1998 р. у світових фінансових колах відбулися серйозні зміни підходів і концепцій, які найбільш чітко висловив американський фінансист Дж. Сорос: "Криза в Росії засвідчила певні недоліки в міжнародній банківській системі, якими раніше нехтували"... внаслідок чого "посилився відтік капіталу з периферії до центру" [122, с. XI].

У червні-липні 2000 р. схожі думки висловив глава Федеральної Резервної Системи США Алан Грінспен, прогнозуючи чергову світову фінансову кризу, яка поки що не відбулася. Але що можна стверджувати чітко, так це те, що світова фінансова й банківська системи знаходяться в розбалансованому стані, а тому вже сьогодні треба шукати шляхи виходу із такої складної ситуації, яка може загрожувати всій світовій економіці.

Джордж Сорос, як представник прагматичного відгалуження монетаризму та прибічник грошово-кредитної теорії економічних циклів, головну причину глобалізації світових фінансових ринків вбачає в необхідності вдосконалення управління ними, в тому числі використовуючи й наднаціональні органи управління, серед яких, перш за все, він називає певним чином реформовані Міжнародний валютний фонд і Світовий банк. "Фінансові ринки, - зазначає він, - схильні до

ексцесів, і якщо швидка зміна підйому та спаду ділової активності виходить за певні межі, то рівновага вже ніколи не повернеться до попереднього рівня. Замість маятниковоподібного руху останнім часом фінансові ринки діяли як кинутий камінь, руйнуючи економіку однієї країни за іншою" [122, с. XIII].

Однак, на нашу думку, головна причина глобалізації світових фінансових ринків і злиття банків полягає в необхідності концентрації фінансового й банківського капіталів, яка наслідуює концентрацію промислового капіталу, та використанні переваг, що випливають із неї. При цьому слід мати на увазі, що останні злиття банків відбуваються вже в принципово нових умовах, коли банки працюють на надкоротких часових інтервалах одночасно на багатьох фінансових ринках з різними фінансовими інструментами та з врахуванням особливостей законодавства й рівнів економічного розвитку окремих країн. За таких умов для дрібних та середніх банків єдиним виходом із такої ситуації є підвищення рівня концентрації капіталу, а злиття банків є найбільш простим і відносно недорогим шляхом вирішення цього завдання.

Першим крупним злиттям банків у 90-ті роки ХХ ст. вважають об'єднання двох американських банків Travelers та Citicorp загальною вартістю близько 80 млрд.дол. США кожен. Пізніше відбулися об'єднання Bank America та Nations Bank, а також Bank One й First Chicago, злиття Chemical Banking Corp. і Chase Manhattan Bank (США, 1995 р.), CS Holding AG і Union Bank of Switzerland (Швейцарія, 1996 р.), поглинання Bank of Ireland дев'ятого за розмірами фінансового інституту Великобританії Briston end West та ціла низка інших. Головне завдання об'єднання цих банків полягало в забезпеченні високого рівня концентрації капіталу з метою розширення спектра банківських послуг, зниження рівня ризику своєї діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності на фінансових ринках.

Аналіз структурних змін у банківському секторі США в 1988-1997 рр., проведений С.В. Науменковою, засвідчив, що за цей період кількість комерційних банків скоротилася на 29,8%, щорічно відбувалося від 207 до 468 злиттів, а кількість банків-банкрутів скоротилася із 209 у 1988 р. до 1 в 1997 р. (табл.1.4).

У березні 2000 р. три найбільші банки Японії Sanwa, Tokai та Asahi домовилися про злиття й створення банківського холдинга, який за обсягами активів буде третім у світі та другим у Японії – біля одного трильйона доларів США. Сьогодні ці банки мають 1005 філій по всій Японії, а чисельність працюючих у них службовців складає 37435 чол. Новий банківський холдинг розпочне роботу у квітні 2001 р. і керувати ним буде Рада директорів, до складу якої ввійдуть керівники нинішніх банків.

На початку 2000 р. було оголошено про злиття найбільших банків Німеччини (Deutsche Bank та Dresdner Bank), Великобританії, Франції. За оцінками консультативно-аналітичного центру Fox-Pitt, до процесів злиття чи об'єднання протягом 1998-2000 рр. залучалися європейські банки, на які припадає близько 25% капіталізації всього банківського сектора. Таку хвилю злиття до певної міри можна пояснити запровадженням євро та необхідністю вирішувати нові завдання, що постали в зв'язку з цим [79].

У квітні 2000 р. керівництво найбільшого банку Австралії National Australia Bank (NAB) оголосило свої плани придбати страховий підрозділ MLC англійської фінансової компанії Lend Lease. Вартість угоди становитиме близько 2,72 млрд.дол. США, а NAB протягом трьох років планує додатково заробити біля 138 млн. австралійських доларів (близько 90 млн.дол.США). Тому можна вважати, що головна мета збільшення

Структурні зміни в банківському секторі США в 1988-1997 рр. [83, с.38].

Таблиця 1.4

Показники	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Кількість комерційних банків	13130	12727	12370	11949	11496	11001	10491	9984	9575	9212
Кількість банківських організацій (виключаючи банківські холдингові компанії)	9881	9620	9391	9168	8873	8446	8018	7686	7421	7234
Кількість злиттів банківських установ	468	350	366	345	401	436	446	344	311	207
- всього	276	155	171	156	237	214	209	229	121	н/д
в т.ч. з метою ринкового розширення	14	3	6	16	23	15	15	20	26	15
Кількість мегазлиттів	228	201	175	107	73	59	48	110	148	207
Кількість новостворених банків	209	206	158	105	98	40	11	6	5	1
Кількість банкрутств банківських установ і формувань										

активів NAB, скоріше за все, полягає в забезпеченні виходу на європейські ринки і, зокрема, на британський.

Практично в цей же час керівництво американського банку Chase Manhattan і британської незалежної інвестиційної групи Robert Fleming уклали угоду вартістю 4,88 млрд. англійських фунтів стерлінгів (близько 7,7 млрд. дол. США на той час). Злиття буде здійснюватися комбінованим методом: 2,75 млрд. англійських фунтів стерлінгів буде сплачено готівкою, а на решту суми британська сторона одержить пакет акцій Chase Manhattan. Злиття з Robert Fleming дозволяє американському банку збільшити свої фонди з 230 до 331 млрд. дол. США, підвищити рівень конкурентоспроможності на фоні таких найбільших інвестиційних банків як Merrile Lynch, Goldman Sachs, JP Morgan і Morgan Stanley Dean Witter, а також розширити сферу свого впливу та посісти стійке місце в банківському бізнесі Європи й Азії.

До надзвичайно крупних об'єднань можна віднести оголошене об'єднання в 2000 р. Лондонської та Франкфуртської фондових бірж, а також висловлену президентом Europext Жаном-Франсуа Теодором пропозицію про створення Всесвітньої фондової біржі (GEM), яка б об'єднала 10 найбільших бірж світу з оборотом цінних паперів вартістю понад 20 трлн. дол. США [9, с. 23]. Однак, із-за певних розбіжностей, перш за все, в електронних системах торгів така угода не відбулася. Слід зазначити, що в цій історії ще рано ставити крапку. Шведська біржа OM – Gruppen теж запропонувала викупити Лондонську фондову біржу. Після офіційної відмови шведська біржа звернулася безпосередньо до дрібних акціонерів Лондонської біржі з пропозицією викупити їх акції за 1,28 млрд. дол. США. Разом з OM-Gruppen претензії на Лондонську фондову біржу заявили Nasdaq, NYSE (Нью-Йоркська фондова біржа) і “Євронекст” (об'єднана біржа Парижу, Амстердама і Брюсселя). В цілому, біржові злиття мають ту ж саму природу, що й банківські злиття.

Про це свідчить більш детальний аналіз їх характеристик, наведений в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Європейські біржові альянси станом на 01.01.2000 р.

Назва	Головна мета	Стан справ
1	2	3
Лондон – Франкфурт	Створення паневропейської біржі для торгівлі акціями 300 провідних компаній Європи.	<p>Не відбувся із-за проблем власності на майбутню організацію та протиріч стосовно вибору електронної торговельної платформи. Розробник Andersen Consulting поставив Лондонській (164 млн.дол.) і Франкфуртській біржам (89 млн.дол.США) принципово різні та неспівставні між собою електронні платформи.</p> <p>В грудні 1999 р. Франкфуртську біржу перейменовано в Euroboard і вона готується сама здійснювати торгівлю акціями 300 провідних компаній Європи. Лондонська біржа з лютого 2000 р. має намір за рахунок власних акцій придбавати акції інших бірж.</p>
Бенілюкс	Місцева (регіональна) консолідація.	Виявляли бажання (особливо Бельгія і Нідерланди) приєднатися до об'єднання Лондон – Франкфурт.
SWX (Швейцарія)	Місцева (регіональна) консолідація	Місцева консолідація бірж Цюриха, Базеля і Женеви. Виявляли бажання приєднатися до об'єднання Лондон – Франкфурт.

Продовження табл. 1.5

1	2	3
<p>Norex (Стокгольм – Копенгаген)</p>	<p>Створення на базі шведської біржі OM разом з іншими біржами Європи нової торгівельної мережі</p>	<p>OM вже запровадила торгову мережу, до якої підключено найбільші банки та брокерські компанії світу (на 1998 р. – 173 члени із 11 країн). Здійснюється паралельно торгівля деривативами і акціями. З 1999 р. до OM підключено Копенгагенську фондову біржу. Проект Лондон – Франкфурт не підтримували. З початку 2000 р. разом з Norgan, Stanley Dean Witter в межах проекту Jiway розпочала торгівлю з поставкою на 6000 акцій для роздрібних брокерів Європи.</p>
<p>Easdaq</p>	<p>Створення єдиного європейського ринку для швидкоростучих компаній</p>	<p>Діяльність розпочалася в 1996 р. на базі централізованої торговельної системи. Емітентами і членами можуть бути тільки представники країн-членів ЄС. В лістингу 23 компаній, ринкова капіталізація – 5,4 млрд.долл. США.</p>
<p>EURO.NM</p>	<p>Створення європейського децентралізованого ринку для швидкоростучих компаній.</p>	<p>Діяльність розпочала в 1996 р. і є мережею, що об'єднує торговельні системи фондових бірж Німеччини, Франції, Бельгії, Нідерландів та Італії. Емітенти – тільки із країн-членів ЄС. З 1997 р. в лістингу 62 компанії, обсяг капіталізації – 6,1 млрд.долл.США. Має єдиний індекс, спільний інформаційний канал.</p>

Підсумовуючи наведені вище дані, слід зазначити, що у сфері банківської діяльності США та багатьох західних країн домінуючою організаційною формою є банківські холдинги, а тому більшість поглинань чи приєднань здійснюють саме ці холдингові компанії або їх дочірні організації. В США розрізняють чотири форми злиття:

1. Поглинання субсидіарним банком, коли банк придбає дочірню компанію. Таке придбання підпадає під юрисдикцію федерального агентства.
2. Пряме придбання – придбання банку холдинговою компанією. Така угода підпадає під юрисдикцію Федеральної резервної системи.
3. Фантомне або трикутникове банківське поглинання, при якому новий банк одержує ліцензію виключно тільки для придбання банку.
4. Пряме злиття двох банківських холдингів, яке в останні роки є найбільш популярним.

Як свідчить аналіз даних табл. 1.6, за період 1985-1997 рр. в провідних країнах світу відбулося злиттів установ фінансово-кредитної сфери на загальну суму понад трильйон доларів США. Приблизно половина (49,5%) припадала на комерційні банки, 25,8% - на інвестиційні фонди, 24,7% - на страхові компанії. При цьому слід зазначити, що найбільший інтерес у покупців викликають саме комерційні банки – 5480 покупців, тоді як для страхових компаній цей показник на 38,9% менший. Окрім того, слід зазначити, що значно зросла частка взаємних поглинань і створення на цій основі фінансових холдингів, частка банків, у яких складає, за нашими розрахунками, 39%, інвестиційних фондів – 38%, а страхових компаній – 23% [62, с. 73].

Таблиця 1.6
 Кількість та обсяги злиттів і поглинань у сфері фінансових послуг
 в провідних країнах світу в 1985 – 1997 рр.

Поглинаюча компанія	Об'єкт поглинання									
	Комерційні банки		Інвестиційні компанії		Страхові компанії		Всього			
	кількість	млрд. дол.	кількість	млрд. дол.	кількість	млрд. дол.	кількість покупок	млрд. дол.		
Комерційні банки	4380	463,6	709	39,4	208	22,1	5297	525,1		
Інвестиційні компанії	931	77,3	3624	123,1	602	73,1	5157	274,0		
Страхові компанії	931	25,1	333	25,9	2541	210,9	3043	261,9		
Загальна кількість продавців	5480	566,0	4666	188,4	3351	306,6	13497	1061,0		

На українському ринку банківські об'єднання – явище не нове, хоча й має певні особливості. Однак слід зазначити, що в 1999 р. розпочався принципово новий процес, який характеризується посиленням конкуренції та усвідомленням назрілої необхідності концентрації банківського капіталу. Початок нових українських об'єднань у 1999 р. було покладено кременчуцьким “Автокразбанком”, який приєднав до себе “Універсалбанк” і банком “Столичний”, який поглинув одеський банк “Арманд”. Більш крупними об'єднаннями були приєднання “Укрнафтогазбанку” до “Укргазбанку”, що повністю висвітлює два взаємопов'язаних процеси: концентрація ресурсів галузі тісно пов'язана з концентрацією капіталу, в тому числі й банківського.

У 2000 р. було ліквідовано АКБ “Будмбанк”, АБ “Ліко”, АКБ “Незалежність”, КБ “Черкаси”. АБ “Поділля” перетворено у філію АБ “Укоопспілка”, АКБ “Аркадія” став філією “Інвестбанку”. Аналогічні процеси відбуваються і в Російській Федерації. Так, за даними С.М. Козьменка загальна кількість кредитних організацій в Росії протягом 1999 р. скоротилася із 2481 до 2376, а діючих – із 1476 до 1349. Ліцензії було відкликано у 129 банків, із яких третина – це найбільші банки [20, с. 192].

Станом на 01.10.2000 р. в Україні було зареєстровано 195 банків, у тому числі 7 банків зі 100 % іноземним капіталом. Протягом 1999 р. було ліквідовано 11 банків, а в 2000 р. - ще 9. Тільки за дев'ять місяців 2000 р. у 17 банків було відкликано ліцензії на виконання окремих операцій або призупинено їх дію. При цьому слід зазначити, що головною причиною ліквідації банків та позбавлення ліцензій є недостатній обсяг капіталу. Тому із 195 зареєстрованих банків діючими були лише 155.

Досить цікавою є регіональна структура комерційних банків: 51,6% банків і 59,8 % банківського капіталу зосереджено в Києві та Київській області. На Дніпропетровську (7,7% і 9,2%), Харківську (7,7% і 7,0%),

Одеську (5,8% і 3,6%) та Донецьку (5,8% і 5,3%) області припадає ще 27,0% банків і 25,1% капіталу. Тобто, в п'яти найбільших регіонах України зосереджено майже 85% банківського капіталу, а включаючи АР Крим (3,5%) та Львівську область (2,6%) – понад 91% (табл. 1.7). У восьми областях України взагалі немає жодного комерційного банку [79, с. 6].

Таблиця 1.7

Регіональна структура банків і банківського капіталу України
станом на 01.12.2000 р.

Регіони	Кількість банків		Сплачений статутний фонд	
	од.	у %	млн.грн.	у %
м. Київ і Київська область	80	51,6	2128	59,8
Харківська область	12	7,7	250	7,0
Дніпропетровська область	12	7,7	328	9,2
Одеська область	9	5,8	128	3,6
Донецька область	9	5,8	187	5,3
АР Крим	7	4,5	124	3,5
Львівська область	4	2,6	92	2,6
Інші області	22	14,3	320	9,0
Всього	155	100	3557	100

Аналіз комерційних банків за розмірами сплаченого статутного капіталу свідчить, що станом на березень 2000 р. тільки 58 банків (36%) виконали нормативи Національного банку України щодо формування статутного фонду в сумі 3 й більше мільйонів євро. На сьогоднішній день майже 40% банків мають певні проблеми з капіталізацією.

У зв'язку з цим уже в 2001 р. можна очікувати об'єднання в тій чи іншій формі близько 20 комерційних банків, а якщо курс гривні по відношенню до долара США сягне величини, яку прогнозує Міністерство фінансів України (близько 7 грн. за 1 дол. США), то кількість таких банків може зрости ще на 15-20.

Аналіз даних табл. 1.8 свідчить, що більш-менше стабільними можна вважати приблизно 50 банків України, включаючи банки з іноземним капіталом. Відповідно до класифікації комерційних банків за чотирма групами, запровадженої Національним банком України, до першої групи (найбільші банки) станом на 01.01.2001 р. віднесено 7 банків (Промінвестбанк, Приватбанк, "Україна", Укрексімбанк, "Аваль", Ощадбанк і Укрсоцбанк), до другої (великі банки) – 38, до третьої (середні банки) – 108, а до четвертої (малі банки) – 11 комерційних банків.

Таблиця 1.8

Групування банків України за розміром сплаченого статутного фонду в 1998-2000 рр.

Групи банків за розміром сплаченого статутного фонду, млн. євро	1998		1999		01.03.2000	
	Кількість банків у групі	Середній розмір сплаченого статутного фонду, млн. євро	Кількість банків у групі	Середній розмір сплаченого статутного фонду, млн. євро	Кількість банків у групі	Середній розмір сплаченого статутного фонду, млн. євро
До 0,4	2	0,15	1	0,20	1	0,20
0,4 – 1	47	0,70	15	0,80	6	0,83
1,0 – 3	90	1,77	97	1,87	96	1,92
3,0 – 5	15	3,67	29	3,83	33	3,82
5,0 – 10	17	6,18	13	6,85	16	6,88
10,0 – 30	6	20,33	8	15,38	8	16,00
Понад 30	1	50,00	1	38,00	1	39,00
Всього	178	524	164	555	161	592

Станом на 01.12.2000 р. банків зі сплаченим статутним капіталом понад 10 млн.євро було лише 14, тоді як у 1997 р. (до фінансової кризи) 13. За останні роки значно збільшилася кількість банків зі статутним капіталом від 3,0 до 10,0 млн.євро, а кількість банків з капіталом до 3

млн.євро тільки протягом 2000 р. скоротилася майже вдвічі (додаток Б.) Станом на 01.07.2000 р. 67 банків було віднесено до категорії проблемних, 28 із них перебували в режимі фінансового оздоровлення, а 36 – в стадії ліквідації.

Серед іноземних банків, які найбільш ефективно працюють на українському ринку, слід назвати "Райффайзенбанк Україна", "Креді Свісс Фьорст Бостон (Україна)" зі статутним капіталом 5,76 млн. євро (на 01.05.2000 р.), "Сосьєте Женераль Україна" (4,75 млн. євро), "Креді Ліоне Україна" (4,54 млн. євро), "Кредитанштальт Україна" (4,31 млн. євро) та інші. Наприклад, "Райффайзенбанк Україна" зі 100% австрійським капіталом протягом 2000 р. двічі залучав кошти для підвищення рівня капіталізації. Перший раз акціонери внесли 5 млн. євро, а другий – після дозволу Національного банку України залучати кошти як субординований борг для зарахування до капіталу третього рівня "Райффайзенбанк Україна" взяв позику в Європейському банку реконструкції та розвитку в розмірі 10 млн. євро терміном на 7 років і 50% цієї суми спрямував на збільшення статутного капіталу.

Для прикладу, зазначимо, що активність російських банків на українському ринку на сьогоднішній день дуже низька. Можна виділити російський Національний резервний банк, який володіє українськими облігаціями внутрішньої державної позики та єврооблігаціями України на суму близько 400 млн.дол.США, а також здійснює в м. Алушта інвестиційну програму, пов'язану з готельним бізнесом, на суму близько 15 млн. дол. США.

На сьогоднішній день шляхи вирішення проблеми капіталізації комерційних банків українські банкіри вбачають у проведенні додаткових емісій та злитті (приєднанні) банків. Так, Індустріально-експортний банк (м. Київ) за рахунок проведення 7-ої емісії збільшив у серпні 2000 р. свій статутний капітал до 20 млн.грн. (на 33%). 45 %

додаткових надходжень коштів буде спрямовано на фінансування кредитних проектів, а 55% - на здійснення операцій з цінними паперами, іноземною валютою та реалізацію інвестиційних проектів. Основними акціонерами цього банку є Міжрегіональна страхова компанія "Надра" (24,91%), підприємство зі 100% іноземним капіталом "Новое время" (24,87%), компанії "Альво Інтернешнл" і "Ферротрейд Інтернешнл" (по 12,75% кожна), а 24,72% акцій належать фізичним особам.

Особливо активно здійснюються пошуки партнерів. Так, за словами голови правління АКБ "ТК-кредит" І. Бушуєвої, керований нею банк протягом 1999 р. мав певні пропозиції на реорганізацію від 10 банків. АКБ "Мрія", зазначає К. Ворушилін, вів переговори про приєднання на правах філій з п'ятьма банками. При цьому слід зазначити, що банк "Мрія" вже має досвід такого приєднання з банком "Рось" (м. Біла Церква), яке завершилося створенням практично самостійного банку "Київ-Рось".

Голова правління АКБ "Корал-банк" О. Яківчук зазначає, що адміністрація керованого ним банку вела переговори з десятьма банками, серед яких "Інтерконтбанк", "Донбіржбанк", "Крим-Юрт", "Амаско". Зокрема, відносно банку "Крим-Юрт" вже було прийнято рішення зборів акціонерів, однак таке об'єднання не дозволив Національний банк України.

Голова правління банку "Ажіо" С. Аржевітін також називає число десять – скільки банків зверталось до керівництва "Ажіо" з приводу вирішення певних питань об'єднання чи реорганізації [42, с. 8].

У більшості випадків злиття або приєднання банків не відбувається із-за незадовільного фінансового стану окремих банків (незадовільний кредитний портфель банку, низька якість активів, завищена вартість основних фондів тощо), відсутності згоди акціонерів або ж у разі неузгодженості стратегічних цілей банківського менеджменту.

Наприклад, переговори про злиття АКБ "Кліринговий дім", який обслуговує Українську міжбанківську валютну біржу і, таким чином, здійснює практично безризикову діяльність, з Міжнародним кредитним банком були безрезультатними, оскільки вагомі заперечення мали засновники "Клірингового дому". Щоправда, пізніше, у червні 2000 р. Національний банк України та УМВБ продали належні їм акції. На сьогоднішній день акції "Клірингового дому" розподілені між 20-ма компаніями та банками, серед яких найбільшими є "Керос-Київ", "Луганськмлн", "Рубіпак", "Феррокерам" і "Українська промислова компанія".

Необхідно також зазначити, що вирішуючи проблеми капіталізації, більшість банків ставлять перед собою додаткові завдання. Так, наприклад, голова правління "Міжнародного комерційного банку" О. Савченко зазначає, що керований ним банк зацікавлений в розширенні філійної мережі та забезпеченні вузької спеціалізації своїх підрозділів [42, с. 9].

Показовим є приклад АКБ "Надра", який приєднав до себе сумський банк "Слобожанщина", що дозволило йому значно посилити свої позиції в регіоні, особливо якщо врахувати те, що клієнтом "Слобожанщини" є "Охтирканафтогаз".

АКБ "Надра" офіційно задекларував свої відносини і підписав із сумською обласною державною адміністрацією договір про стратегічне співробітництво, головною метою якого є створення фінансово-інвестиційного механізму реалізації державної політики в галузі підприємництва, розвитку ринкової інфраструктури та підтримки підприємств Сумської області. Практично зразу ж після злиття банк "Надра" надав підприємствам області кредити на суму понад 30 млн. грн.

Окрім того, банк "Надра" взяв на себе зобов'язання надавати обласній державній адміністрації консультаційні послуги при розробці

інвестиційних програм, залучати до регіону додаткові інвестиції, у тому і числі на основі кредитних ліній ЄБРР. Важливим пунктом договору про злиття банків "Надра" і "Слобожанщина" є те, що всі фінансові ресурси, які зможе залучити банк "Слобожанщина", не можуть бути використані за межами регіону. Тобто на прикладі злиття цих двох банків можемо переконатися, що за правильних підходів можна вдало поєднати економічні й соціальні інтереси. До речі, слід зазначити, що такі умови, які Сумська обласна адміністрація висувала й раніше, виявилися несприятливими восени 1999 р. в ході переговорів про злиття "Слобожанщини" з кременчуцьким "Автокразбанком".

У 1999 р. Національний банк України виступив із цікавою пропозицією розв'язати проблеми капіталізації малих банків шляхом створення банківського союзу.

Телеграмою № 43-112/2592 від 28 вересня Національний банк України надіслав комерційним банкам проект створення Українського банківського союзу, ключовою ідеєю якого було формування консолідованого капіталу за рахунок об'єднання капіталів банків-членів цього союзу. Передбачалася централізація окремих функцій в центральному управлінні УБС – казначейство (всі операції на грошовому ринку, ринку валют і капіталів), формування політики та поточне управління активами й пасивами, всі види зовнішніх платежів, поточний і перспективний аналіз кредитних ризиків, розробка нових видів банківських послуг, випуск власних цінних паперів, забезпечення вимог НБУ стосовно формування загальних і спеціальних резервів, загальна звітність тощо.

Функції банків-членів УБС: розрахунково-касове обслуговування клієнтів, операції за вкладами, підготовка заявок на відкриття кредитних ліній, кредитування в межах централізовано затверджених лімітів і т.ін.

Цю концепцію було розроблено на основі досвіду функціонування групи "Райффайзенбанк" (Австрія) і системи Ландесбанк (Німеччина). За даними Національного банку України капітал потенційних учасників УБС оцінюється сумою понад 85 млн.грн., обсяг активів – більше 300 млн.грн., а кількість корпоративних клієнтів – понад 5 тисяч. Цю програму було заплановано реалізувати протягом 2000 р.

Нажаль, такий банківський союз не було створено із-за двох причин: 1) небажання акціонерів окремих банків втратити можливість мати "свої банки"; 2) протидії з боку середніх банків, для яких така "банківська унія" була б досить потужним конкурентом. Однак, на нашу думку, враховуючи реалії розвитку банківської системи України, пов'язані з необхідністю концентрації банківського капіталу, перерозподілом ринку банківських послуг і закінченням епохи "карманних банків", ідея банківських союзів є плідною, може і повинна бути реалізована на практиці найближчим часом. Це, хоча і в своєрідній формі, на наш погляд, дозволяє реалізувати ідею, висловлену кілька років тому головою правління Промінвестбанку В.П. Матвієнком про створення Ліги крупних банків [69].

На час виникнення ідеї створення Банківського союзу багато питань залишалось нерегульованими, а тому об'єднання банків було малореальним. Після прийняття нового Закону України "Про банки і банківську діяльність", яким передбачено створення не тільки банківських союзів, але й банківських і фінансових холдингів, вирішення цих питань значно спрощується, а ідея УБС може бути реалізована практично.

Аналіз досвіду реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Окрім того, такі банки дуже вразливі в

разі зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо. Тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах (табл.1.9).

Таблиця 1.9
Злиття та поглинання комерційних банків України
в 1999 – на початку 2000 рр. [78, с. 136]

Назва банків	Дата	Очікуваний результат
“Інтеграл” – “Альянс”	11.01.1999	Переговори про злиття призупинено в зв'язку з випуском “Інтегралом” додаткової емісії акцій.
“Євроцентр” – “Вікторія”	19.02.1999	Статутний фонд збільшився до 4 млн.грн.
“Автокразбанк” – “Універсалбанк”	18.03.1999	Статутний фонд збільшився до 8,13 млн.грн.
“Столичний” – “Арманд”	30.03.1999	Статутний фонд збільшився до 5,635 млн.грн.
“Укргазбанк” – “Укрнафтогазбанк”	13.08.1999	Статутний фонд збільшився до 40 млн.грн.
“Надра” – “Київ- Печерський” – “Слобожанщина”	24.03.2000	Капітал банку збільшився більше ніж на 3 млн. євро.
“Корал-банк” – “Крим- Юрт”	-	Угода не відбулася із-за відмови Національного банку України.
“Мрія” – “Євроцентр”	-	Угода не відбулася із-за випуску “Євроцентром” додаткової емісії акцій.
Міжнародний комерційний банк – “Кліринговий Дім”	-	Угода не відбулася із-за відмови акціонерів “Клірингового Дому”.

На сьогоднішній день законодавство, що регулює процеси реструктуризації та реорганізації комерційних банків, у тому числі їх злиття й поглинання, занадто недосконале. Практично ця прогалина вкрай незадовільно заповнена лише двома документами: “Стратегією Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації

банків у стані фінансової скрути”, затвердженою постановою Правління Національного банку України 01.12.1998 р., № 502 та “Положенням про застосування Національним банком України до банків та інших фінансово-кредитних установ заходів впливу за порушення банківського законодавства”, затвердженим постановою Правління Національного банку України 26.05.2000 р., № 215 [98, 127]. Для прикладу, в США ці процеси регулюються Антитрестівським законом Шермана 1890 р., законом Клейтона 1914 р., Директивами Міністерства юстиції США 1968 р. (в редакції 1992 р.), Законом про банківські злиття 1960 р. та іншими документами, включаючи закони окремих штатів.

Антитрестівський закон Шермана 1890 р. передбачає, що “будь-який договір, комбінація ... або зговір, що призводить до обмеження комерції”, є незаконними і що “будь-яка особа, яка вживає заходів щодо монополізації будь-якої частки комерційних операцій”, діє незаконно. Закон про Федеральну торгову комісію 1914 р. забороняє “несправедливі методи конкурентної боротьби” (в поправках до закону) та “несправедливі, або такі що вводять в оману дії чи практику”. Закон Клеймана 1914 р. (розділ VII) та поправки до Закону Селлера-Кефопера 1950 р. містять заборону на придбання активів або акцій, яке породжує “можливе суттєве обмеження конкуренції або тенденцію створення монополії” [105, с. 917].

На нашу думку, важливо зауважити, що на відміну від Закону Шермана, згідно з яким контракт не повинен обмежувати комерційну діяльність, Закон Клейтона містить заборону на потенційне обмеження такої діяльності.

Відповідно до антимонопольного закону Харта – Скотта - Родіно 1976 р. Міністерство юстиції та Федеральна торговельна комісія повинні бути обов'язково проінформовані про всі придбання акцій на суму понад 15 млн.дол. або 15% акцій (за найменшим із критеріїв), а тому

контролюючі органи можуть мати всю необхідну інформацію вже на
ранніх етапах злиття чи придбання банку.

Вирішальну роль у прийнятті рішення про злиття, окрім
необхідності концентрації банківського капіталу, відіграють три
параметри: обсяг і якість активів, обсяг і якість пасивів, а також різниця
між активами й пасивами, тобто фінансовий результат роботи банку. В
практиці західних банків, окрім названих показників, значна увага
приділяється таким показникам як ріст ринкового курсу акцій банків
після злиття (або показник EPS – ріст доходів на одну акцію),
співвідношення показників “курс акцій – доход” оцінюється розмір
можливої надбавки (премії) за злиття, яка часто може перевищувати
майбутні вигоди, визначається рівень кадрового потенціалу та рівень
менеджменту, вивчаються можливості недопущення “розмивання
доходу”, ділова репутація керівництва і менеджерів банку тощо.

Висновки до розділу 1.

Схема злиття банків, що використовується у вітчизняній практиці,
коли на розмір капіталу приєднуваного банку випускається певна
кількість акцій, які потім обмінюються на акції банку, який приєднав, на
сьогоднішній день дуже далека від досконалості. Це пов'язано з тим, що
капітал різних банків має різну структуру, відрізняється за обсягами і
якістю. У разі такого обміну можуть постраждати акціонери одного з
банків, оскільки структура капіталу іншого банку виявиться гіршою
(наприклад, застаріле обладнання, програмне забезпечення тощо оцінені
за балансовою вартістю без врахування зносу, видані кредити
виявляються такими, що їх неможливо повернути і таке інше), однак при
цьому обсяг капіталу буде суттєво збільшено, а вимоги Національного
банку України щодо забезпечення певного рівня капіталізації будуть
повністю виконані. Оцінюючи економічні результати процесів злиття та

поглинання комерційних банків, західні економісти відзначають, що це сама дешева й сама проста процедура підвищення рівня капіталізації, яка якщо й не забезпечує різкого підвищення показників ефективності діяльності банків, то й не спричиняє їх суттєвого зниження [105, 107].

Можна стверджувати, що динаміка економічних показників роботи банків після реорганізації підпорядкована загальним тенденціям і закономірностям розвитку банківської системи певної країни в загальному контексті розвитку ринкових відносин. Інтеграційні ефекти, що виявляють себе після злиття (реорганізації) банків, полягають в одержанні певних переваг, що випливають із підвищення рівня концентрації капіталу: ріст обсягу доходів, розширення спектра банківських послуг, підвищення рівня стійкості та конкурентоздатності на ринку, освоєння нових регіональних ринків тощо. Як ці переваги може використати кожен конкретний банк, залежить від керівництва, кваліфікації персоналу, рівня менеджменту, загальної економічної й політичної ситуації в країні, ситуації на світових фінансових ринках і т.ін.

Аналіз сучасних процесів злиття й реорганізації комерційних банків свідчить, що вітчизняна практика в умовах глобалізації міжнародних фінансових ринків та інтернаціоналізації фінансів потребує більш чіткого законодавчого та нормативно-інструктивного забезпечення. Тому подальша концентрація банківського капіталу повинна здійснюватися шляхом створення банківських холдингів і союзів на добровільних засадах при мінімальному втручанні Національного банку, а всі процеси злиття, реорганізації та реструктуризації комерційних банків повинні бути врегульовані відповідно до нового Закону України "Про банки і банківську діяльність".

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ПРАКТИКИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВ

2.1. Організаційні засади забезпечення фінансового оздоровлення комерційних банків у стані фінансової скрути

Важливим аспектом управління діяльністю комерційних банків є проблема запобігання банкрутству. Закон України "Про банки і банківську діяльність" банкрутство банку визначає як його ліквідацію (ст.88) в разі визнання судом відповідно до законодавства України про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [101] неплатоспроможності банку за заявою кредиторів або Національного банку України після відкликання банківської ліцензії.

Однак ліквідацію (банкрутство) банку Національний банк і законодавство розглядають як крайній захід. Спочатку необхідно вжити заходів, що запобігають банкрутству, серед яких виділяють: 1) фінансове оздоровлення; 2) призначення тимчасової адміністрації; 3) реорганізація банку.

Російський Закон "Про неспроможність (банкрутство) кредитних організацій", прийнятий Державною Думою Російської Федерації 18 вересня 1998 р., під банкрутством банку розуміє визнання арбітражним судом його неспроможності задовольняти вимогам кредиторів за грошовими зобов'язаннями та виконувати обов'язки щодо сплати обов'язкових платежів протягом одного місяця з дня (дати) настання їх виконання [88].

В країнах Західної Європи загальний закон про банкрутство, як правило, може застосовуватися до банків, але в деяких країнах для банків передбачені спеціальні положення. Лише Італія (законодавчий акт від 1 вересня 1993 року № 385, Об'єднаний законодавчий акт з банківської

справи і кредитування, статті 70-105) і Швейцарія (Постанова Федерального трибуналу стосовно композиційної процедури для банків та ощадних банків від 11 квітня 1935 року зі змінами і доповненнями від 5 червня 1996 року) мають дещо розширені положення для банків. Стосовно ліквідації банків Закон Люксембурга від 5 квітня 1993 року щодо фінансового сектора у статті 61(2) передбачає, що суд на власний розсуд застосовує правила закону про банкрутство та інші правила [112, с. 47].

Відповідно до загальновстановлених принципів фінансова стабільність банку забезпечується належним керівництвом, ринковою дисципліною та пруденційним банківським наглядом.

Тому порушення справи про банкрутство комерційного банку означає, що вказані складові фінансової стабільності не були дотримані, або ж виконані неналежним чином. У зв'язку з цим дослідження проблеми фінансового оздоровлення банків набуває особливої актуальності.

Під фінансовим оздоровленням комерційних банків розуміють систему заходів банку, що спрямовані на покращання його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану [13].

Основою визначення фінансового стану комерційного банку є всебічний аналіз його балансу, здійснюваний за трьома напрямками: функціональний, структурний і операційний (рис. 2.1).

Функціональний аналіз балансу дає можливість визначити загальний стан банку, його положення на фінансовому ринку та оцінити ефективність діяльності банку в цілому. При проведенні функціонального аналізу визначається загальна сума балансу,

співвідношення залучених депозитів і виданих кредитів, власних і залучених коштів, частки міжбанківських операцій і т.ін.

Структурний аналіз балансу комерційного банку має за мету визначити структуру доходів, витрат і прибутку банку (аналіз структури пасивних операцій, власних коштів, активних операцій, структури витрат), рентабельності капіталу, активів та інвестицій.

Метою проведення операційного аналізу є визначення ефективності здійснення окремих операцій комерційного банку та доцільності їх проведення у майбутньому.

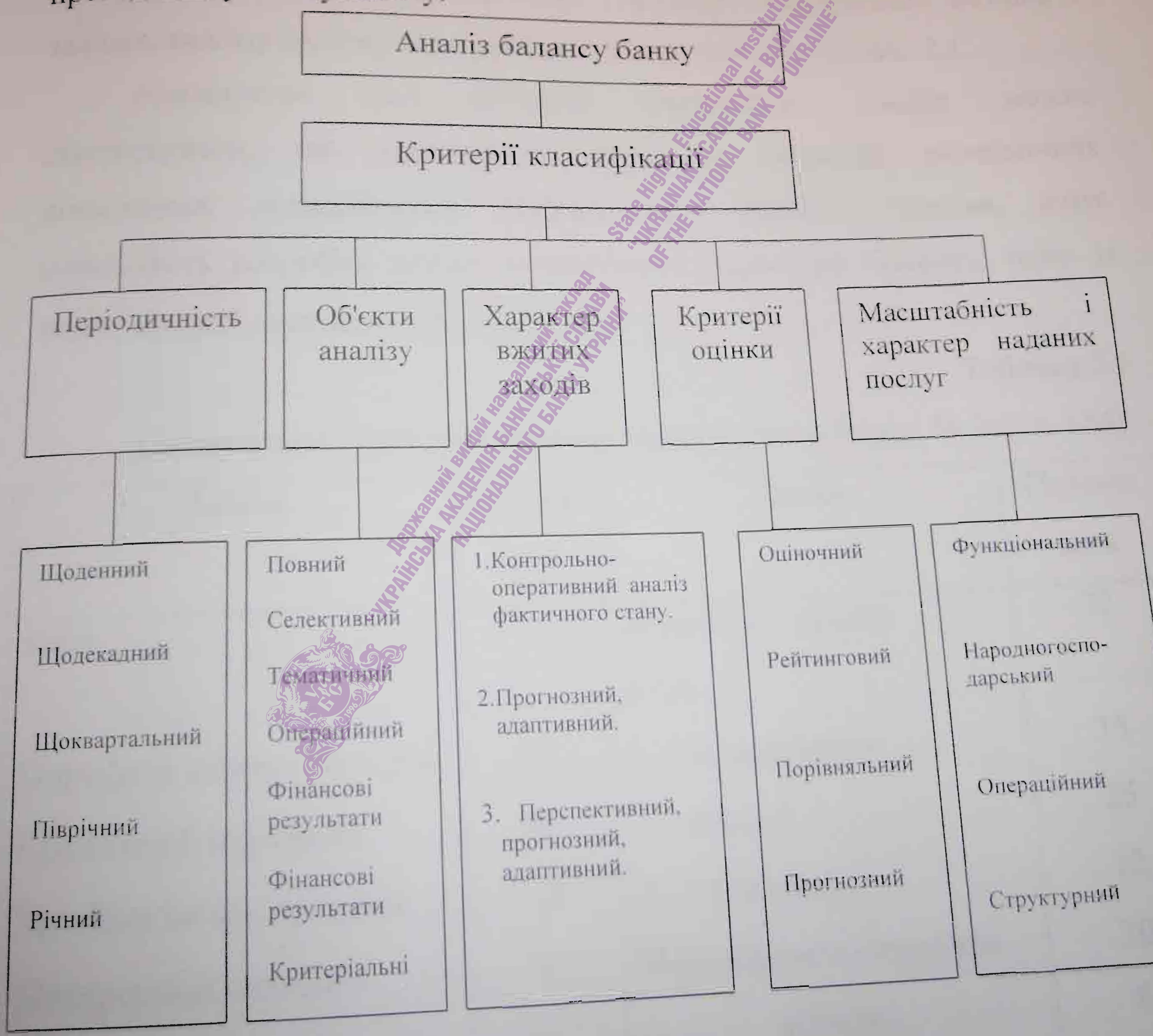

Рис. 2.1 Класифікація методів і завдань аналізу балансу комерційного банку

Виключно важливе значення для забезпечення надійного аналізу діяльності банку має створення в крупних банках підрозділів внутрішнього банківського аудиту, які виконують контрольно-ревізійні та аналітичні функції. Головною метою організації внутрішньобанківського аудиту є контроль за виконанням вимог Національного банку, оцінка економічної доцільності та якості формування і розміщення капіталу, кредитних ресурсів банку, раціонального використання ресурсів, проведення ревізій, перевірок, контроль за діяльністю філій тощо. Загальну класифікацію методів і завдань аналізу балансу комерційного банку наведено на рис. 2.1.

Аналізуючи дані балансів комерційних банків, можна стверджувати, що, враховуючи рівні та динаміку економічних нормативів, затверджених Національним банком України, існує можливість розробки певної нормативної структури балансу, один із варіантів якої наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Оптимальна структура балансу комерційного банку, % [62, с. 184]

Актив	Питома вага	Пасив	Питома вага
Каса	11	Депозити – всього	72
		в т.ч.	
		• до запитання	35
		• ощадні	25
		• термінові	12
		Міжбанківські кредити	20
Матеріальні активи	9	Капітал	8
Баланс	100	Баланс	100

бути:

1. Фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб. Це можуть бути: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на звичайний термін (не менше року) під невисокі відсотки – 1/2 (2/3) від облікової ставки НБУ, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо.
2. Зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т.ін.
3. Вдосконалення організаційної структури та управління банком.

З метою всебічного аналізу фінансового стану комерційного банку в практичній діяльності вітчизняних банків широко використовується рейтингова оцінка на основі системи CAMEL відповідно до положення "Про порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMEL", затвердженого постановою Правління Національного банку України 25.06.1998 р., № 246.

Відповідно до світової практики CAMEL означає:

- С – (capital adequacy) – адекватність капіталу – оцінка обсягів капіталу з точки зору його достатності для захисту інтересів вкладників.
- А – (asset quality) – якість активів – оцінка можливості повернення активів і коштів на забалансових статтях та впливу проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку.
- М – (management) – менеджмент – оцінка рівня управління банком.
- Е – (earnings) – надходження та рентабельність – оцінка прибутковості діяльності банку з точки зору достатності доходів для розширення банківської діяльності.

L – (liquidity) – ліквідність – визначення рівня ліквідності банку з точки зору її достатності для виконання зобов'язань банку.

За першим показником (капітал – С) в міжнародній практиці банкам присвоюється певний рейтинг – від 1 до 5. Рейтинг 1 – надійний – означає, що показники достатності основного і сукупного капіталу банку перевищують необхідні 4% і 8% відповідно. Рейтинг 2 – задовільний, рейтинг 3 – посередній, 4 – граничний, рейтинг 5 – незадовільний.

Капітал комерційних банків України в 1994-2000 рр. Таблица 2.2

Показники	1994	1995	1996	1997	1998	1999	01.12.2000
Капітал, млн.грн.	365	1580	3156	4255	4786	5835	6466
Капітал, млн.дол.США	350	881	1671	2241	1397	1119	1189
Сплачений статутний капітал, млн.грн.	87	541	1098	1636	2103	2910	3557
Сплачений статутний капітал, млн.дол.США	84	302	581	861	614	558	654

Станом на 01.12.2000 р. капітал комерційних банків України складав майже 6,5 млрд.грн., або 1,189 млн.дол.США і зріс порівняно з 1994 р. у гривневому еквіваленті в 17,7 разів, а в доларовому – в 3,4 рази (табл. 2.2).

Одним із головних чинників нестабільної діяльності комерційних банків є втрата власного капіталу, до якої можуть призвести: наявність неякісного кредитного портфеля, високий рівень операційних витрат та прямі збитки.

За даними І.В. Ларіонової, до межі неплатоспроможності та банкрутства може довести банк втрата 8% власних активів [62, с. 11]. При цьому з точки зору забезпечення в подальшому умов для фінансової реструктуризації, необхідно чітко розрізняти поняття втрати (різкого зниження) ліквідності та неплатоспроможності. Ліквідність у вузькому значенні характеризує наявність у банку достатніх коштів або можливість їх швидкого додаткового залучення в необхідних розмірах з метою виконання всіх своїх зобов'язань. В тому випадку, коли кредитори банку відмовляються надавати банку кредити, а вкладники бажають повернути свої кошти, проблема втрати ліквідності перетворюється на проблему неплатоспроможності. Однак на практиці між втратою банком ліквідності та його неплатоспроможністю існує дуже короткий часовий інтервал, що дає підстави поєднувати ці процеси.

Таблиця 2.3

Умовний баланс комерційного банку

Актив	Сума, млн.грн.	Пасив	Сума, млн.грн.
Грошові кошти	16,0	Зобов'язання – всього у т.ч.	288,0
Цінні папери	48,0	депозити	192,0
Кредити	208,0	позички	96,0
Матеріальні активи	48,0	Капітал	32,0
Всього	320,0	Всього	320,0

Розглянемо умовні приклади щодо зміни структури балансу комерційного банку, які характеризують умови виникнення неплатоспроможності. За наведених умов (табл. 2.3), 65% активу балансу складають кредити, а зобов'язання – 90%. Припустимо, що цінні папери в портфелі банку (15%) виявилися неліквідними і їх неможливо

частина виданих кредитів є безнадійною щодо повернення, але це не змінює ситуацію). Тоді сума активів балансу складе лише 85% від початкових, а оскільки зобов'язання становлять 288,0 млн.грн. (90%), то банк не може відповідати за своїми зобов'язаннями, і частину його капіталу можна вважати втраченою, що свідчить про неплатоспроможність.

Капітал комерційного банку визначають як різницю між загальними сумами активів та зобов'язань банку. При обчисленні нормативів загальна сума капіталу складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за мінусом суми несформованих резервів за активними операціями банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), субординованого капіталу (капітал 3-го рівня), за мінусом відвернень з урахуванням розміру основних засобів.

Капітал банку (К), який визначається як норматив комерційного банку (Н1) складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за мінусом суми недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), субординованого капіталу (капітал 3-го рівня) та за мінусом відвернень з урахуванням розміру основних засобів.

При розрахунку загальної суми капіталу, невідкоригованого на основні засоби (К1), загальна сума додаткового капіталу та субординованого капіталу не має перевищувати розмір основного капіталу.

Основний капітал (ОК) складається із фактично сплаченого зареєстрованого статутного капіталу, дивідендів, які направлені на збільшення статутного капіталу, емісійних різниць, резервних фондів, прибутків минулих років, збитків поточного року та зменшується на суму нематеріальних активів та недосформованих резервів за активними

Основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків, розраховується за формулою:

$$OK1 = OK - (PP - \Phi P), \quad (2.1)$$

де $OK1$ - основний капітал, зменшений на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

PP - розрахункова сума резерву, що має бути сформована протягом поточного кварталу;

ΦP - фактично сформований резерв на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків (рахунки № 1590, 1591, 2400, 2401);

$(PP - \Phi P)$ - розмір недосформованого резерву, який вираховується з основного капіталу. У випадку перевищення фактично сформованого резерву над його розрахунковою сумою - до розрахунку приймається нуль.

Додатковий капітал (ДК) складається із резервів під стандартну заборгованість інших банків, резервів під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам, загальних резервів, результату переоцінки основних засобів, поточних доходів.

Виключно важливе значення з точки зору підвищення рівня капіталізації банків та їх ліквідності має надання комерційним банкам відповідно до "Порядку надання дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку", затвердженому постановою Правління Національного банку України 25.10.1999 р., № 518, права залучення відповідних коштів з подальшим їх зарахуванням до капіталу 3-го рівня.

Залучати кошти до субординованого боргу мають право банки, які

працюють на українському ринку не менше 1 року, в сумах: від фізичних осіб – не менше 50 тис. гривень, а від юридичних – не менше 100 тис. грн. Яскравим прикладом використання такої можливості є діяльність банку «Райффайзенбанк Україна», який залучив у 2000 р. 10 млн. євро терміном на 7 років. При цьому важливим є те, що за певних умов за згодою Національного банку України субординований капітал 3-го рівня може бути переведений до капіталу 1-го рівня, тобто до статутного капіталу. Кошти на умовах субординованого боргу залучаються на термін не менше 5 років, а до капіталу банку включаються зі щорічним зменшенням на 20% від їх первинного розміру на кінець кожного року за графіком, наведеним в табл. 2.4. Розмір субординованого капіталу не має перевищувати 50% розміру основного капіталу.

Таблиця 2.4

Норматив включення субординованого боргу до капіталу комерційного банку залежно від строку дії угоди

Строк дії угоди	Частина суми субординованого боргу, що включається до капіталу, %
від 5 до 4 років	100
від 4 до 3 років	80
від 3 до 2 років	60
від 2 до 1 року	40
менше 1 року	20

До відвернень (В) включаються цінні папери в портфелі банку на інвестиції та вкладення в асоційовані та дочірні установи.

Сума капіталу, не відкоригованого на основні засоби, розраховується за формулою:

$$K_1 = OK_1 + ДК + СК - В. \quad (2.2)$$

Таким чином, капітал комерційного банку становить:

$$K = K1 - (O3 - K1), \quad (2.3)$$

де $(O3 - K1)$ - розмір перевищення $O3$ над $K1$ (якщо $O3 > K1$, до розрахунку приймається різниця $O3 - K1$, в інших випадках до розрахунку приймається нуль).

Відповідно до нового Закону України "Про банки і банківську діяльність" мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менший:

- 1) для місцевих кооперативних банків – 1 млн.євро;
- 2) для комерційних банків, що здійснюють діяльність на території однієї області – 3 млн.євро;
- 3) для банків, що здійснюють діяльність на території всієї України – 5 млн.євро.

Для забезпечення реальної капіталізації банківської системи України встановлюється, що залежно від розміру капіталу банки поділяються на 3 категорії, які визначаються і уточнюються щоквартально.

До 1-ї категорії необхідно віднести банки:

- які порушують нормативи Н1, Н2;
- які порушили протягом кварталу хоча б один із нормативів Н3, Н4 (за розрахунком середньозваженої величини);
- які не дотримуються порядку і строків формування загального та спеціального резерву відповідно до Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 27.03.1998 р., № 122.

До 2-ї категорії належать банки, які, окрім зазначених вище умов, мають від'ємну різницю між сумою доходів (6-й клас Плану рахунків

бухгалтерського обліку комерційних банків) та витрат (7-й клас Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків) у поточному кварталі.

До 3-ї категорії необхідно віднести всі інші банки.

Відповідно до встановленої категорії капіталу банкам, що перебувають у стані фінансового оздоровлення, можна рекомендувати такі обмеження:

- 1) банкам, капітал яких віднесено до категорії 1, не рекомендується в будь-якій формі здійснювати виплату дивідендів, крім виплати дивідендів власними акціями, та викупати власні акції (частки учасників у статутному капіталі);
- 2) банкам, капітал яких віднесено до категорії 2, виплата дивідендів, крім виплати дивідендів власними акціями, не повинна перевищувати 50% понаднормативного капіталу;
- 3) банкам, капітал яких віднесено до категорії 3, виплату дивідендів можна здійснювати в межах понаднормативного капіталу.

При цьому банкам, капітал яких відноситься до категорій 2 і 3, можна рекомендувати викуп власних акцій (часток учасників у статутному капіталі) здійснювати тільки в тому разі, якщо такий викуп не призведе до порушення банком нормативу капіталу (Н1), нормативів платоспроможності (Н3) і достатності капіталу (Н4).

Нараховані дивіденди за результатами діяльності банку в минулому році (доходи від володіння частками статутного капіталу), які за рішенням загальних зборів акціонерів (зборів учасників) будуть направлені на збільшення розміру статутного капіталу банку, потрібно обліковувати на окремому субрахунку балансового рахунку № 5003 "Дивіденди, які направлені на збільшення статутного капіталу".

Норматив достатності капіталу банку (Н4) визначається як співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму

недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків (ОК1), до загальних активів банку (ЗА), зменшених на суму створених відповідних резервів.

Співвідношення основного капіталу та загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів, визначає достатність капіталу, виходячи із загального обсягу діяльності, незалежно від розміру будь-яких ризиків.

Норматив достатності капіталу обчислюється за формулою:

$$H4 = \frac{OK1}{ЗА} \times 100, \quad (2.4)$$

де ОК1 - основний капітал банку, зменшений на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

ЗА - загальні активи.

Аналіз якості активів дає змогу визначити наскільки реально їх вартість виражена в балансі. Тому показник якості активів тісно пов'язаний з проблемою кредитного ризику, з метою запобігання яким банки повинні здійснювати необхідні резервні відрахування.

По-перше, слід зазначити, що відповідно до Постанови Правління Національного банку України № 418 від 24.10.2000 р. запроваджено нові нормативи відсотків вартості забезпечення, що беруться до розрахунку чистого кредитного ризику, які наведено в табл. 2.5, та додатково введено класифікацію кредитів "під контролем".

По-друге, відповідно до "Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків", затвердженого постановою Правління Національного банку України 29.09.1997 р., № 123, банки повинні обов'язково створювати резервні фонди.

Таблиця 2.5

Нормативи відсотків вартості кредитного забезпечення для розрахунку кредитного ризику, %

Класифіковані валові кредитні ризики	Відсоток вартості забезпечення, що береться до розрахунку чистого кредитного ризику						
	Гарантії			Застава			
	Кабінету Міністрів України	урядів країн категорії "А"	міжнародних багатосторонніх банків	банків з рейтингом не нижче ніж "інвестиційний клас", забезпечені гарантії банків України	майнових прав на грошові депозити	державних цінних паперів	недержавних цінних паперів, дорожочінних металів, рухомого і нерухомого майна та інших майнових прав
Стандартний	100	100	100	100	100	100	50
Під контролем	100	100	100	100	100	80	40
Субстандартний	50	100	100	100	100	50	20
Сумнівний	20	20	20	20	100	20	10
Безнадійний	0	0	0	0	0	0	0

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
 State Higher Educational Institution
 "UKRAINE ACADEMY OF BANKING"
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Можна рекомендувати два методи створення резервів таких відрахувань. Перший полягає у створенні загального резервного фонду відрахувань, в якому певні суми резервуються на покриття можливих у майбутньому, але ще не ідентифікованих збитків, що є наслідком кредитного ризику. Після виникнення ризикової ситуації, коли стає відомим, що кредит не буде повернено, накопичена сума використовується для покриття збитків шляхом вирахувань суми боргу із кредитового сальдо.

Другий метод полягає у створенні спеціальних резервних відрахувань тоді, коли стає відомим, що не буде повернено конкретний кредит (або його частину), однак він ще враховується в балансі банку. Такий різновид резервних відрахувань можна розглядати як контрпроводку, що відображає ті суми, повернення яких не очікується. Сальдо за рахунком загальних резервних відрахувань є засобом поглинання збитків майбутніх періодів, а тому його часто розглядають як певну форму додаткового капіталу. В практичній банківській діяльності обидва види резервних відрахувань формуються за рахунок статті "Витрати на створення резервних відрахувань".

Відповідно до вимог Базельського комітету формування резервних відрахувань здійснюється за системою зважування. Стандартні активи не зважуються і мають коефіцієнт 0, субстандартні активи зважуються за коефіцієнтом 0,2, сумнівні – 0,5, збиткові – 1,0.

Для фінансових інструментів, що замінюють кредити (гарантії по заборгованості, банківському акцепту та резервні акредитиви), необхідно застосовувати максимальне значення коефіцієнта зважування. Для операцій, пов'язаних із забалансовими зобов'язаннями, - 50%, а для короткострокових зобов'язань, таких як документарні акредитиви, підкріплені заставою у формі коносаменту, - 20%.

Тоді, застосовуючи формулу, запропоновану І.В. Ларіоновою [62, с. 38], можна розрахувати сукупний спеціальний ризик ER_{spr} :

$$ER_{sprj} = \sum_{i=1}^N [E(PA_i) \cdot SRC_{kj}] + \sum_{i=1}^N [E(PL_i) \cdot SRC_{kj}], \quad (2.5)$$

де $E(PA_i)_j$ – активи із групи PA_i , термін дії яких закінчується в періоді j ;

$E(PL_i)_j$ – активи із групи PL_i , термін дії яких закінчується в періоді j ;

k – різновид специфічного ризику;

SRC_{kj} – нормативне значення коефіцієнта специфічного ризику відповідно до вимог Базельського комітету 1996 р.

Загальні вимоги до капіталу банку в зв'язку зі специфічними ризиками можна записати у вигляді:

$$ER_{spr} = \sum_j ER_{sprkj}. \quad (2.6)$$

Розглянемо конкретний приклад. Банк А станом на 01.01.2000 р. видав кредитів на загальну суму 81,7 млн.грн. Проведена на основі аналізу їх класифікація дозволила встановити, що переважна кількість кредитів (72,5%) є стандартними, 6,4 млн.грн. – сумнівними і 3,6 млн.грн. безнадійними. Таким чином, за умови виникнення проблем з поверненням кредитів банк може втратити 10,56 млн.грн., що складає 12,9% від загальної суми виданих кредитів, а разом з нарахованими, але не сплаченими банком відсотками, збитки можуть скласти 13,8 млн.грн., що становить майже половину очікуваного банком прибутку (табл. 2.6).

Зрозуміло, що створення значних резервів на покриття можливих збитків знижує прибутковість і рентабельність банківської діяльності. Однак, це й же захід стимулює банки здійснювати більш виважену кредитну політику та сприяє забезпеченню стабільної роботи банківської системи в цілому.

Розрахунок суми резервних відрахувань за активними операціями

Таблиця 2.6

Класифікація виданих кредитів	Сума, млн.грн.	Коефіцієнти зважування	Необхідна сума резервування, млн.грн.	Можливі збитки банку від неповернення кредитів та невиплати відсотків, млн.грн.
Стандартні	52,9	0	0	0
Субстандартні	18,8	0,2	3,76	4,77
Сумнівні	6,4	0,5	3,2	4,24
Збиткові	3,6	1,0	3,6	4,79
Всього	81,7	-	10,56	13,80

Одним із напрямів фінансового оздоровлення проблемних банків саме й є поліпшення якості активів. Повертаючись до нашого прикладу, зазначимо, що за субстандартними кредитами банк не мав проблем. Із складу сумнівних кредитів 4,2 млн.грн. було повернено, а 2,2 млн.грн. пролонговано та переведено до складу субстандартних. Із загальної суми збиткових кредитів такими виявилися 2,75 млн.грн. Таким чином, після проведення реструктуризації для вказаної суми кредитів 81,7 млн.грн. потрібен був резерв на суму 3,19 млн.грн.

Правильно організована робота з кредитним портфелем дозволяє забезпечити ведення досьє на кожного позичальника, що дає змогу в майбутньому правильно класифікувати надані кредити та проводити більш обґрунтовану кредитну політику банку. Зокрема, з метою оцінки дохідності банку, може бути застосована рейтингова оцінка за системою CAMEL, наведена в табл. 2.7

Рейтингова оцінка дохідності банку за системою CAMEL Таблиця 2.7

Рейтинг	Характеристика рейтингу	Рівень рентабельності капіталу банку, %
1	Надійний	понад 1,0
2	Задовільний	0,75 – 1,0
3	Посередній	0,50 – 0,75
4	Граничний	0,25 – 0,50
5	Незадовільний	менше 0,25

Виключно важливе значення має характеристика показників ліквідності банку – його спроможності своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання. До високоліквідних коштів відносять валюту, кошти на рахунках у центральному банку, деякі державні цінні папери тощо. Кваліфіковане управління ліквідністю вимагає, щоб у банку постійно підтримувалася необхідна кількість ліквідних активів для покриття своїх зобов'язань без негативного впливу на прибутковість. А це, в свою чергу, безпосередньо пов'язано з рівнем менеджменту (М) та спрямованістю діяльності керівництва і менеджерів банку на високі надходження, рентабельність (Е) і прибутковість банку.

Процедура фінансового оздоровлення комерційного банку може ініціюватися керівництвом банку, зборами акціонерів (засновників) або Національним банком України.

Основними критеріями стану фінансової скрути комерційного банку, на які орієнтується Національний банк України, є:

1. Банк отримав за результатами інспектування загальну рейтингову оцінку "4" за системою CAMEL.
2. Банк є недокапіталізованим чи значно недокапіталізованим та отримав за результатами інспектування загальну рейтингову оцінку "3" (за системою CAMEL).

Якщо комерційний банк опинився у стані фінансової скрути, то керівництво Національного банку України за поданням наглядових органів надсилає керівництву банку письмове попередження з вимогою розробити програму фінансового оздоровлення.

Після одержання письмового попередження керівництво комерційного банку зобов'язане розробити програму фінансового оздоровлення, затвердити її правлінням та радою банку і подати на узгодження до відповідного територіального управління Національного банку (в строк до 20 робочих днів із дня отримання письмового попередження) яке, в свою чергу в 10-денний строк з дня отримання програми розглядає її щодо ефективності та відповідності вимогам Національного банку і в разі підтримки подає разом з висновками до Генерального департаменту банківського нагляду Національного банку.

Програма фінансового оздоровлення комерційних банків повинна, перш за все, передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту.

Дія програми фінансового оздоровлення банку обмежується строком до шести місяців. За наявності обґрунтованих підстав для успішного завершення виконання програми фінансового оздоровлення цей строк може бути продовжений Правлінням Національного банку ще на шість місяців за умови виконання програми капіталізації.

У разі неподання банком у встановлений строк програми фінансового оздоровлення або подання програми, яка не відповідає вимогам, Національний банк може застосувати примусові заходи впливу, що адекватні допущеним порушенням, у т.ч. відсторонення керівництва від управління банком, призначення тимчасової адміністрації,

Програма фінансового оздоровлення банку в обов'язковому порядку має містити:

1. Аналіз причин, внаслідок яких погіршилися фінансовий стан та платоспроможність банку.
 2. Прогнозні показники діяльності банку із щомісячною розбивкою (капітал банку, резерви, економічні нормативи, доходи, прибуток тощо), яких передбачається досягнути після виконання заходів фінансового оздоровлення.
 3. Конкретні заходи залежно від умов, за яких відбулося погіршення фінансового стану, спрямовані на покращання фінансового стану банку, із зазначенням строків їх виконання, та розрахунок економічного ефекту від упровадження кожного заходу, в тому числі:
 - розробити програму капіталізації щодо збільшення капіталу до необхідного розміру (дотримання нормативів платоспроможності НЗ та достатності капіталу банку Н4);
 - зареєструвати в установлений строк оголошений статутний фонд;
 - сформувати в необхідному розмірі резервні фонди та спеціальні резерви;
 - диверсифікувати активи й пасиви з метою підвищення їх ліквідності, ліквідувати збиткові філії та дочірні підприємства;
 - провести інвентаризацію активів, за результатами якої безнадійні щодо повернення активи списати за рахунок створених резервів.
- Також необхідно погасити прострочену дебіторську заборгованість та списати безнадійну дебіторську заборгованість із простроченими строками позовної давності;
- організувати роботу щодо оголошення банкрутами боржників банку, які припинили погашення кредитів або сплату відсотків за кредитами;

- забезпечити першочергове погашення заборгованості за вкладами фізичних осіб, строк дії договорів з якими минув;
- провести переоформлення раніше наданих пільгових кредитів за загальними умовами;
- вжити заходів щодо створення системи внутрішнього аудиту;
- внести необхідні зміни до системи управління підрозділами банку та його установами;
- переорієнтувати діяльність банку на прибуткові види послуг;
- припинити нарахування та виплату дивідендів акціонерам, викуп власних акцій та вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб;
- передбачити проведення реорганізації банку.

Керівництво комерційного банку, який працює в умовах дії програми фінансового оздоровлення, повинно провести детальний аналіз адміністративно-господарських витрат, скласти щоквартальний кошторис доходів і витрат та вжити заходів, що спрямовані на зменшення витрат. Кошторис доходів і витрат повинен складатися зі щомісячною розбивкою в розрізі філій. Запланований рівень витрат на поточний квартал необхідно визначати з урахуванням фактичних витрат за попередній квартал та динаміки співвідношення доходів і витрат за умови недопущення випереджувального зростання витрат порівняно з доходами.

На період дії програми фінансового оздоровлення комерційний банк зобов'язаний подавати кошторис доходів і витрат на розгляд і погодження територіальному управлінню Національного банку щоквартально до 20-го числа місяця, що передує плановому періоду.

Контроль за виконанням банком програми фінансового оздоровлення покладено на територіальні управління та Генеральний департамент банківського нагляду Національного банку України.

За результатами нагляду щодо виконання банком програми фінансового оздоровлення територіальне управління Національного банку щомісяця, до 25-го числа місяця, наступного за звітним, повинно подавати свої висновки та пропозиції щодо подальшої діяльності цього банку.

До закінчення строку дії програми фінансового оздоровлення або прийняття рішення про її продовження відповідний підрозділ банківського нагляду Національного банку обов'язково повинен здійснити комплексну інспекторську перевірку діяльності цього банку.

У разі ефективного виконання заходів, передбачених програмою фінансового оздоровлення, та отримання банком загальної рейтингової оцінки "1" або "2" за системою CAMEL, програма вважається завершеною.

Протягом періоду дії програми фінансового оздоровлення банку, за умови поетапного її виконання та покращання показників діяльності, до цього банку за порушення, що мають бути виправлені за програмою фінансового оздоровлення, примусові заходи впливу, на нашу думку, не повинен застосовуватися.

У разі невиконання банком програми фінансового оздоровлення та погіршення його фінансового стану, Національний банк призначає тимчасову адміністрацію чи приймає рішення про відкликання ліцензії на здійснення всіх банківських операцій або ж запроваджує особливий режим контролю, який слід вважати додатковим інструментом банківського нагляду, що використовується, в разі виникнення в банку некерованої ситуації та встановлюється з метою введення щоденного контролю за діяльністю банку.

Особливий режим контролю може застосовуватися в разі невиконання керівництвом банку вимог Національного банку щодо усунення виявлених порушень; відсторонення керівництва від управління банком та призначення тимчасової адміністрації; виникнення реальної загрози невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами і кредиторами, проведення ризикових операцій або якщо арбітражним судом порушено справу про банкрутство банку.

У разі встановлення особливого режиму контролю за діяльністю банку запроваджується проведення всіх початкових платежів від банку через відповідальних виконавців територіального управління Національного банку з використанням спеціального програмного забезпечення "АРМ юридичної особи" (АРМ-Ю) відповідно до пункту 4.9 Інструкції про міжбанківські розрахунки в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України 27.12.1999, № 621.

Крім того, банку повинен бути заборонений безпосередній зв'язок з територіальними розрахунковими палатами для здійснення міжбанківських розрахунків. Цей зв'язок може здійснюватися тільки через відповідне територіальне управління Національного банку.

Практичне запровадження нової організаційно-правової схеми забезпечення фінансового оздоровлення комерційних банків у стані фінансової скрути дозволяє підвищити рівень стабільності функціонування банківської системи України.

2.2. Особливості запровадження тимчасової адміністрації управління комерційним банком у стані фінансової скрути

Забезпечення стабільності банківської системи є одним із головних завдань діяльності Національного банку України, яке він реалізує через систему наглядових органів і видів банківського нагляду. Особлива роль у цьому процесі належить пруденційному нагляду, який є

спеціалізованим видом наглядової діяльності за роботою банків і фінансових установ. Головна мета пруденційного нагляду – гарантування фінансової стабільності банків, а здійснюється він за двома напрямками: 1) забезпечення гарантій того, що банки будуть обмежувати та контролювати ризики, а також 2) здійснення банківської діяльності особами, що відповідають критеріям порядності та чесності.

Тому вдосконалення системи банківського нагляду необхідно розглядати як запоруку успішної діяльності банків України на фінансовому ринку. На нашу думку, реорганізація системи наглядових органів, що здійснена відповідно до постанови Правління Національного банку України “Про реорганізацію банківського нагляду” (№ 426 від 30.10.2000 р.) (рис. 2.2), покликана вирішити саме ці питання, а висновки органів банківського нагляду є однією із підстав призначення тимчасової адміністрації управління комерційним банком у стані фінансової скрути.

Запровадження тимчасової адміністрації інколи розглядають як своєрідну форму консервації банку. На наш погляд, це не зовсім вдале визначення, оскільки запровадження тимчасової адміністрації покликане змінити ситуацію в комерційному банку на краще. При цьому головним напрямком вирішення проблем вважається вдосконалення банківського менеджменту, хоча його слід розглядати в тісному взаємозв'язку з необхідністю підвищення рівня капіталізації комерційного банку, ліквідності та дохідності.

Запровадження тимчасової адміністрації є одним із надзвичайних наглядових заходів, до яких вдаються центральні банки всіх країн світу. В тому випадку, коли банк стає фактично неплатоспроможним, застосовуються процедури реорганізації або реструктуризації (продаж або злиття банків, продаж активів, ліквідація банку тощо). При цьому слід мати на увазі, що якою б складною не була ситуація в банку, продаж банку або значної кількості його активів внаслідок скорочення пасивів

буде в інтересах кредиторів, оскільки активи в банківській системі, як правило, мають більшу вартість, аніж в разі ліквідації. Тобто, інтереси кредиторів будуть краще захищені, якщо активи банку залишаються в банку або в повному обсязі переводяться до іншого банку, а не продаються частинами тимчасовій адміністрації широкому колу акціонерів. Тому функції підвищення рівня менеджменту комерційного банку.

Рис. 2.2 Структура органів банківського нагляду на період 2001-2005 рр.

Тимчасова адміністрація є спеціальним органом для забезпечення управління комерційним банком у стані фінансової скрути, яка створюється та призначається рішенням Правління Національного банку України відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" (ст. 75) в разі істотної загрози платоспроможності банку з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку та детальної оцінки фінансового стану банку і вжиття відповідних заходів щодо приведення його діяльності у відповідність з вимогами банківського законодавства, відновлення платоспроможності та ліквідності, усунення виявлених порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану, а також для застосування інших заходів, спрямованих на стабілізацію діяльності банку.

Тимчасова адміністрація запроваджується за наявності клопотання комерційного банку або за ініціативою Національного банку, який уповноважений приймати рішення про запровадження тимчасової адміністрації в разі: систематичних порушень комерційним банком вимог Національного банку; зменшення розміру регулятивного капіталу банку на 30% протягом останніх 6 місяців при одночасному порушенні хоча б одного економічного нормативу, якщо банк протягом 15 робочих днів не виконує більше 10% своїх прострочених зобов'язань; вчинення банком дій щодо приховування рахунків, активів, реєстрів тощо, ненадання документів чи інформації контролюючим органам; арешту керівників банку, наявності конфлікту в керівництві банку тощо.

Тимчасова адміністрація приступає до виконання своїх обов'язків негайно після прийняття рішення про її призначення і в своїй діяльності керується Законом України "Про банки і банківську діяльність" (ст. 75-86), постановою Правління Національного банку про її призначення, установчими документами банку та іншими нормативно-правовими документами Національного банку.

Функції тимчасового адміністратора виконують особи, призначені Національним банком. Тимчасовим адміністратором можуть бути: юридична особа, яка здійснює професійну діяльність щодо тимчасової адміністрації або ліквідації банків, щодо надання аудиторських, юридичних або консультативних послуг; незалежний експерт (за договором) або службовець Національного банку.

До участі у тимчасовій адміністрації допускаються лише особи, які мають сертифікат Національного банку України на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банку, бездоганну ділову репутацію, економічну чи юридичну освіту та досвід, необхідний для виконання функцій тимчасового адміністратора.

Постановою Правління Національного банку про призначення тимчасової адміністрації визначається: керівник і кількісний склад тимчасової адміністрації її повноваження, умови повного або часткового відсторонення керівництва від управління банком, термін, на який призначається тимчасова адміністрація та інші необхідні умови.

Загальна тривалість діяльності тимчасової адміністрації не може перевищувати 12 місяців. В окремих випадках, якщо Національним банком планується прийняти рішення про реорганізацію або ліквідацію банку, діяльність тимчасової адміністрації може бути продовжена за рішенням Правління Національного банку на період підготовки відповідного рішення і формування органів, що здійснюватимуть реорганізацію чи ліквідацію банку.

Керівником і членами тимчасової адміністрації не можуть бути особи, які є акціонерами (засновниками), членами правління, ради банку або ревізійної комісії, працівниками банку чи його кредиторами, особи, які не виконали зобов'язань щодо сплати боргу будь-якому банку або суб'єкту підприємницької діяльності, а також незаконні дії яких у

минулому спричинили банкрутство банку або іншого суб'єкта підприємницької діяльності.

100

З дня призначення тимчасового адміністратора повноваження загальних зборів, спостережної ради і правління банку переходять до тимчасового адміністратора, який має повне та виняткове право управляти банком та контролювати його, вживати будь-яких заходів щодо відновлення належного фінансового стану банку або, при необхідності, підготувати банк до продажу чи реорганізації з метою забезпечення інтересів вкладників та інших кредиторів.

Основні функції керівника тимчасової адміністрації повинні полягати у наступному:

- виконує обов'язки керівника банку, перерозподіляє обов'язки його заступників та членів правління банку;
- протягом одного місяця з дня призначення проводить інвентаризацію банківських активів і пасивів, складає баланс банку;
- подає Національному банку протягом 30 днів із часу свого призначення план тимчасового управління банком;
- організовує розроблення програми фінансового оздоровлення банку;
- вносить пропозиції щодо призначення представників тимчасової адміністрації в окремі філії банку;
- організовує комплексну перевірку діяльності банку членами тимчасової адміністрації із залученням зовнішнього аудиту або відповідних структурних підрозділів Національного банку;
- складає план скорочення штату банку;
- вживає заходів щодо підвищення кваліфікаційного рівня персоналу банку, проводить атестацію, скорочення чисельності або звільнення працівників банку.

Поряд з повним відстороненням керівництва комерційного банку, на нашу думку, можливий варіант часткового відсторонення в разі, якщо банк має загальну рейтингову оцінку за системою CAMEL "4" або "5", низьку якість активів, високий рівень ризику тощо.

У випадку часткового відсторонення керівництва банку від управління банком керівник тимчасової адміністрації повинен здійснювати контроль за операціями щодо розпорядження коштами та майном банку шляхом погодження таких операцій (візування розрахункових, первинних облікових документів, договорів тощо).

При здійсненні керівництвом банку, яке частково відсторонене від управління, операцій щодо розпорядження коштами та майном банку без погодження з тимчасовою адміністрацією, керівник тимчасової адміністрації повинен мати право звертатись до Національного банку України з клопотанням про повне відсторонення керівництва банку від управління.

Про свою діяльність тимчасовий адміністратор звітує перед Національним банком України. Звіт має відображати фінансовий стан банку (баланс, звіт про прибутки та збитки, розшифровки окремих статей балансу), можливість фінансового оздоровлення банку та оцінку його вартості у разі ліквідації, а також включати:

- 1) загальні відомості щодо відповідності діяльності банку вимогам нормативно-правових актів Національного банку України і висновки щодо можливості припинення діяльності тимчасового адміністратора та поновлення повноважень загальних зборів, спостережної ради банку і правління банку;
- 2) деталізований план заходів щодо стабілізації діяльності банку;
- 3) загальний план продажу банку або частини його активів і майна з метою виконання зобов'язань;

4) рекомендації з приводу реорганізації, відкликання банківської ліцензії або ліквідації банку.

При складанні звіту тимчасового адміністратора та розробці плану фінансового оздоровлення комерційного банку вважали б за необхідне здійснювати розрахунок грошових потоків за схемою, наведеною в табл. 2.8. Відповідно до наведених даних виконання запропонованих заходів дозволяє збільшити активи банку на 65,8%, зобов'язання – на 58,9%, а доходи – на 93,2% порівняно з варіантом до запровадження тимчасової адміністрації.

Таблиця 2.8
Прогнозний розрахунок грошових потоків комерційного банку до і після запровадження тимчасової адміністрації, млн.грн.

Показники	Роки					Всього
	1	2	3	4	5	
До запровадження тимчасової адміністрації						
Чистий дохід	11,6	12,8	14,5	16,7	19,4	75,0
Знос	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	24,0
Витрати на філії	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	5,0
Збільшення активів	180,7	188,8	197,3	203,9	212,0	982,7
Збільшення зобов'язань	189,1	186,3	192,9	201,3	207,6	977,2
Після запровадження тимчасової адміністрації						
Чистий дохід	14,3	19,6	26,8	38,2	46,0	144,9
Знос	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	24,0
Витрати на філії	7,4	5,6	3,2	2,6	2,6	21,4
Збільшення активів	181,4	258,4	298,4	384,3	507,1	1629,6
Збільшення зобов'язань	198,7	238,9	270,3	363,9	481,2	1553,0

Важливим з точки зору одержання об'єктивних результатів фінансового аналізу, що здійснює тимчасова адміністрація, на наш погляд, є вдосконалення звітності комерційних банків про результати своєї фінансової діяльності. Так, до звіту про прибутки та збитки банків необхідно включити рядки "Відрахування в резерви", "Списання безнадійних активів", "Зменшення резервів за заборгованістю", "Процентні витрати за коштами суб'єктів господарської діяльності" та "Повернення" списаних активів" тощо. Тому вважаємо за необхідне запровадити нову форму звіту комерційного банку про прибутки та збитки, наведену в табл. 2.9.

Форма звіту про прибутки та збитки комерційного банку

Таблиця 2.9

Символ	Назва показника	Відповідність балансових рахунків
1	2	3
6	Доходи	60+61+62+63+64+67+68-608-638-648
60	Процентні доходи	600+601+602+603+604+605+609
600	Процентні доходи за коштами, розміщеними в НБУ	6000+6002+6003
601	Процентні доходи за коштами, розміщеними в інших банках	6010+6011+6012+6013+6014+6015+6016+6017+6018
602	Процентні доходи за кредитами суб'єктам підприємницької діяльності	6020+6021+6022+6023+6024+6025+6026+6027+6028
603	Процентні доходи за кредитами органам загального державного управління	6030+6031
604	Процентні доходи за кредитами фізичним особам	6040+6041+6042+6043
605	Процентні доходи за цінними паперами	6050+6051+6052+6053
609	Інші процентні доходи	6090+6099
61	Комісійні доходи	610+611
610	Комісійні доходи за операціями з банками	6100+6101+6103+6104+6106+6108+6109

1	2	3
611	Комісійні доходи за операціями з клієнтами	Продовження табл. 2.9
62	Результат від торговельних операцій	6110+6111+6113+6114+6116
620	Результат від торговельних операцій	+6118+6119
63	Інші банківські операційні доходи	620
630	Дивідендний дохід	6203+6204+6209
639	Інші банківські операційні доходи	630+639
6397	Штрафи, пені, що отримані за банківськими операціями	6300
64	Інші небанківські операційні доходи	6394+6395+6396+6397+6399
649	Інші небанківські операційні доходи	6397
6497	Штрафи, пені, що отримані за господарськими операціями	649
67	Зменшення резервів	6490+6493+6497+6499
671	Повернення списаних активів	6497
68	Непередбачені доходи	671
680	Непередбачені доходи	6710+6711+6712+6713+6714
7	Витрати	+6715+6717
70	Процентні витрати	680
700	Процентні витрати за коштами, отриманими від НБУ	6801+6809
701	Процентні витрати за коштами, отриманими від інших банків	70+71+73+74+77-708-718-738-748+78+79
702	Процентні витрати за коштами суб'єктів господарської діяльності	700+701+702+703+704+705+709
703	Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів	7000+7002+7003+7004
704	Процентні витрати за коштами фізичних осіб	7010+7011+7012+7013+7014+7015+7016+7017+7018
705	Процентні витрати за цінними паперами власного боргу	7020+7021+7028

Продовження табл. 2.9

1	2	3
709	Інші процентні витрати	7090+7095+7096+7099
71	Комісійні витрати	710
710	Комісійні витрати	7100+7101+7103+7104+7106+7108+7109
73	Інші банківські операційні витрати	739
739	Інші банківські операційні витрати	7390+7394+7395+7396+7397+7399
7397	Штрафи, пені, що сплачені за банківськими операціями	7397
74	Інші небанківські операційні витрати	740+741+742+743+744+745+749
740	Витрати на утримання персоналу	7400+7401+7402+7403+7409
7400	Основна і додаткова заробітна плата	7400
7401	Внески на державне соціальне страхування	7401
7401A	Збір на соціальне страхування на випадок безробіття	7401 аналітичний рахунок
7402	Інші обов'язкові нарахування на заробітну плату	7402
7402A	Фонд Чорнобиля	7402 аналітичний рахунок
7402B	Державний фонд сприяння зайнятості	7402 аналітичний рахунок
7403	Матеріальна допомога та інші соціальні виплати	7403
741	Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	7410+7411+7419
742	Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів	7420+7421+7423+7422
743	Інші експлуатаційні та господарські витрати	7430+7431+7432+7433
744	Витрати на телекомунікації	7440+7441+7442
745	Супутні небанківські операційні витрати	7450+7451+7452+7453+7454+7455+7456
749	Інші небанківські операційні витрати	7490+7493+7497+7499
77	Відрахування у резерви	770+771
770	Відрахування у резерви	(7700+7701+7702+7703+7704+7705+7706)А – П

1	2	3
7497	Штрафи, пені, що сплачені господарськими операціями за	Продовження табл. 2.9
771	Списання безнадійних активів	7497
78	Непередбачені витрати	7710+7711+7712+7713+7714+7715+7717
79	Прибуток (збиток) до сплати податку	780
	Податок на прибуток	6 - (7 - 790)
	Чистий прибуток (збиток)	790
		(6 - 7) = 5999

Протягом двох тижнів з моменту отримання звіту тимчасового адміністратора Національний банк України приймає рішення про застосування чи відхилення рекомендацій тимчасового адміністратора і в разі необхідності може припинити виконання плану, відкликати банківську ліцензію, запровадити ліквідацію банку у будь-який час, коли дійде висновку, що виконання плану тимчасової адміністрації більше не приводить до оздоровлення банку.

З метою створення сприятливих умов для відновлення фінансового стану банку, який відповідав би встановленим вимогам, Національний банк України, на нашу думку, повинен мати право введення мораторію на задоволення вимог кредиторів під час здійснення тимчасової адміністрації, але на строк не більше шести місяців.

Мораторій на задоволення вимог кредиторів необхідно поширити на зобов'язання, строки виконання яких настали до призначення тимчасової адміністрації. Протягом дії мораторію доцільно:

- 1) заборонити стягнення коштів на підставі виконавчих документів та
- 2) не нараховувати неустойку (штраф, пеня), інші фінансові (економічні) санкції за невиконання грошових зобов'язань і несплату обов'язкових платежів.

Мораторій не повинен поширюватися на обслуговування поточних

операцій, здійснюваних тимчасовим адміністратором, на вимоги щодо виплати заробітної плати, відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян, авторської винагороди, а також на задоволення вимог кредиторів, що виникли у зв'язку із зобов'язаннями банку під час здійснення тимчасової адміністрації банку.

Після закінчення дії мораторію неустойка (штраф, пеня), а також грошовими зобов'язаннями та зобов'язаний сплатити кредиторам за зборів, можуть бути заявлені до сплати в розмірах, які існували на дату введення мораторію.

Тимчасова адміністрація може припинити свою діяльність у разі 1) закінчення строку дії повноважень; 2) відкликання банківської ліцензії та прийняття рішення про призначення ліквідатора; 3) здійснення реорганізації банку. Припинення діяльності тимчасової адміністрації означає відновлення повноважень правління і керівництва банку.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що обґрунтована схема роботи тимчасової адміністрації на сьогоднішній день, на нашу думку, значно обмежує роль тимчасового адміністратора. Як можемо переконатися, головні функції тимчасової адміністрації полягають у тому, щоб більш ефективно виконати функції усуненої від керівництва, адміністрації комерційного банку. Однак, при цьому виникає кілька суттєвих проблем. Керівник тимчасової адміністрації, виконуючи свої функції тимчасово, навряд чи спроможний за такий короткий час осягнути всю ситуацію проблемного банку. Чи не буде працювати керівник тимчасової адміністрації в інтересах іншої адміністрації? Наприклад, після того, як голова наглядової ради "Індекс-банку" очолив тимчасову адміністрацію банку "Україна", з'явилися чутки, що саме "Індекс-банк" може придбати банк "Україна".

У зв'язку з цим вважали б за необхідне в нормативних документах Національного банку України щодо діяльності тимчасових адміністрацій більш чітко визначити їх функції та встановити конкретні економічні показники діяльності комерційного банку, при досягненні яких тимчасова адміністрація припиняє свою діяльність. Потребує уточнення механізм захисту інтересів банку від можливої діяльності тимчасової адміністрації в інтересах третіх осіб. Необхідна розробка чітких критеріїв і системи економічних нормативів для оцінки діяльності тимчасової адміністрації та стану банку до і після здійснення тимчасового управління.

Однією з систем таких показників можуть бути коефіцієнти діяльності комерційних банків, рекомендовані як оптимальні для банків США, Великобританії та деяких інших країн (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Основні коефіцієнти показників діяльності комерційних банків, рекомендовані як оптимальні для банків США і Великобританії [104, с. 55]

Коефіцієнти	Процент
Дохід на активи	1,00
Дохід на капітал	15,00
Чистий спред	1,25
Чиста процентна маржа	4,50
Дохід від плати за послуги	1,00
Чиста операційна маржа	6,50
Управлінські витрати (% від загальних активів)	4,00
Витрати на персонал	2,00
Інші операційні витрати	1,50
Загальні операційні витрати	3,50
Витрати на забезпечення під збитки за позиками	0,50
Чистий дохід до оподаткування	2,00

Більш чіткою та зрозумілою для вітчизняних умов може бути система структурних показників, наведена в табл. 2.11, яка включає показники якості активів, доходності та ліквідності.

Структурні показники діяльності комерційного банку [62] Таблиця 2.11

Показники	На 01.01.2000 р.	На 01.07.2000 р.	Відхилення
1	2	3	4
Показник адекватності активів	12,6	13,2	+ 0,6
Якість активів:			
• $\frac{\text{резерв на можливі збитки заборгованість за кредитами}}{\text{резерв}}$	7,3	7,6	+ 0,3
• $\frac{\text{класифіковані кредити}}{\text{чиста заборгованість загальна заборгованість}}$	19,8	18,3	- 1,5
• $\frac{\text{державні цінні папери актив балансу}}{\text{актив балансу}}$	83,8	85,3	+1,5
Показники доходності:	0,0	0,0	-
• $\frac{\text{процентна маржа}}{\text{процентний дохід}}$			
Показники ліквідності:		8,9	- 0,5
• $\frac{\text{заборгованість за кредитами депозити}}{\text{депозити до запитання депозити}}$	108,6	111,3	+ 2,7
• $\frac{\text{термінові депозити депозити}}{\text{ліквідні активи зобов'язання}}$	59,6	53,2	- 6,4
	40,4	46,8	+ 6,4
	17,8	15,2	- 2,6

Таким чином, обґрунтована чітка схема організації роботи тимчасової адміністрації управління комерційним банком у стані фінансової скрути є запорукою забезпечення схоронності капіталу й активів банку, відновлення його платоспроможності й ліквідності, а також стабілізації діяльності та поліпшення економічних показників роботи комерційного банку.

Теорія фінансів передбачає, що реорганізація та злиття банків, подібно до інших інвестиційних рішень, повинні обов'язково відбуватися, оскільки вони спрямовані на ріст чистої поточної вартості та ринкових цін на акції, що вигідно акціонерам приєднуваного банку. Підвищення рівня капіталізації та ринкової вартості банку може мати джерелом синергію приєднання, коли взаємодія окремих чинників підсилює один одного. В західній банківській практиці вважають, що не всі менеджери націлені на максимізацію багатства акціонерів. Метою може бути й власна вигода – реалізація так званої гіпотези максимізації вигоди для менеджерів. Якщо функція менеджерської вигоди залежить від розміру банку, ризику або винагороди керівництву, то менеджери будуть намагатися діяти відповідним чином, що й співпаде з інтересами акціонерів [105].

Злиття та поглинання банків протягом останніх десятиліть є важливим інструментом перетворень у банківському секторі багатьох країн. Вони дозволили банківським установам рухатися разом з клієнтами на нові ринки та замінити застарілі види послуг новими. В цілому злиття обходяться значно дешевше, ніж створення нових банків чи відкриття філій, а тому й керівництво банків, і акціонери відають перевагу саме їм.

Відповідно до теорії Модильяні-Міллера, якщо поглинання створюють цінність, то можна вважати, що досягатиметься це шляхом зміни податкових зобов'язань, виплат за контрактами або інвестиційних стимулів. Для того, щоб злиття сприяло підвищенню цінності (ринкової вартості) нового банку, розмір, розподіл за строками або невизначеність майбутніх грошових потоків у об'єднаному банку повинні бути значно більшими, ніж грошові потоки в окремих банках до приєднання. Тому в

- західній науковій літературі визначають мету максимізації багатства акціонерів.
1. Інформаційна гіпотеза передбачає, що учасники торгів володіють специфічною (приватною) інформацією, яка дозволяє знаходити необхідні об'єкти. Наприклад, банки-кореспонденти можуть мати приватну інформацію про банки-респонденти.
 2. Гіпотеза "ринкової сили" стверджує, що поглинання фірм може спричиняють підвищення цін, оскільки горизонтальні приєднання стимулювати підвищення цін, оскільки горизонтальні приєднання масштабів, зниження витрат обігу та маркетингу, а також ліквідації надлишкових активів.
 3. Гіпотеза синергії спирається на синергічний ефект від збільшення надлишкових активів.
 4. Податкова гіпотеза стверджує, що скорочення податкових зобов'язань стимулює поглинання. Хоча податки й можна розглядати як витрати на ведення бізнесу, податкова гіпотеза розглядається, скоріше, як фінансова синергія, а не як синергічний ефекти від зниження витрат.
 5. Гіпотеза неефективного управління стверджує, що наявність на фірмі некваліфікованих менеджерів створює потенційну можливість її поглинання, оскільки такі менеджери не в змозі максимізувати ринкову вартість фірми. Окрім того, недостатня диверсифікованість банківського портфеля створює концентрацію ризику.
 6. Гіпотеза диверсифікації передбачає, що поглинання можуть бути вигідні із-за переваг диверсифікації, оскільки у об'єданого банку рівень ризику значно менший, ніж середньозважений рівень ризику окремих банків [105, 107]. Однак, можна зауважити авторам цієї гіпотези, що за таких умов поглинання будуть відбуватися до тих пір, поки не залишиться один банк. Для українських умов, на нашу думку, найбільш прийнятними були б гіпотези 3 та 5.

Розглянуті гіпотези дають підстави стверджувати, що фондовий ринок у західних країнах досить чутливий на повідомлення про злиття. Дві гіпотези відносно поведінки інвесторів на ринку, які не пов'язані з максимізацією багатства, передбачають, що ціна акцій банку, який придбає, не повинна знизитися, а ціна акцій банку, що поглинається, буде підвищуватися. Гіпотези про максимізацію багатства передбачають, що ціна акцій банку, який поглинають, зросте, а ціна акцій протилежної сторони не зміниться. Додатковий прибуток, що виникає в такому разі, залишається у власності банку-покупця.

Досвід США, проаналізований Дж. Сінкі мол. [115], свідчить, що протягом тижня після оголошення про злиття ціна акцій банків, що приєднуються, підвищувалася в середньому на 11,5%, а ціни акцій банків покупців знижувалися на 1,5%. Оскільки регулюючі органи не завжди дають згоду на злиття, то в разі відмови акції банків, які приєднують, знижуються в середньому на 7,3%. Однак, не дивлячись на це, вигреш все рівно складає вагому величину – 4,2% ($11,5 - 7,3$), що можна вважати додатковою вартістю репутації.

Цікавим є дослідження результатів добровільного та примусового злиття, яке дозволило встановити, що доходи акціонерів банків, що приєднуються, при примусовому злитті значно вищі, ніж при добровільному. Однак у обох випадках ціни акцій знижувалися приблизно однаково. При цьому сумарний приріст цін за примусове поглинання був дещо вищим.

До основних чинників, що визначають необхідність і доцільність злиття комерційних банків, можна віднести:

- одержання додаткових прибутків і підвищення рентабельності банківського капіталу;
- вихід на нові ринки;
- підвищення рівня капіталізації;

- збільшення частки банку на ринку кредитів, депозитів чи інших видів банківських послуг;
- зниження рівня витрат і собівартості банківських послуг;
- зниження рівнів фінансових і нефінансових ризиків;
- посилення конкуренції тощо.

Якщо розкрити зміст кожного із чинників, який дуже добре відомий фінансовим менеджерам банків, то стане зрозумілим загальний напрям пошуку методів і показників оцінки економічної й соціальної ефективності процесів реструктуризації й реорганізації комерційних банків.

В західних методиках оцінки економічної ефективності злиття і приєднання комерційних банків основна увага приділяється таким показникам: 1) ціна акцій банку; 2) загальна вартість банку; 3) розмір дивідендів на одну акцію; 4) рівень експлуатаційних витрат; 5) вартість придбання або розмір премії за придбання чи компенсації акціонерам [105, 107].

Обґрунтування доцільності злиття чи приєднання, перш за все, повинно базуватися на ретельному аналізі майбутніх витрат і доходів, який може дати відповідь на головне питання: наскільки зросте ринкова вартість нового об'єднання і який прибуток отримають акціонери обох банків внаслідок запропонованої фінансово-організаційної реструктуризації чи реорганізації. Тому одним із головних показників доцільності злиття банків з точки зору акціонерів можна вважати підвищення ринкового курсу банківських акцій, який можна визначити за формулою:

$$M = \sum \frac{D_t}{(1 - V)^t}, \quad (2.7)$$

де M - ринковий курс акцій ;

D_t - очікувана сума дивідендів за період часу t ;

v - ставка альтернативних витрат на капітал, вкладений в аналогічні, співставні за ризиком проекти.

При цьому слід мати на увазі той факт, що ринкова вартість акцій може зростати не тільки за умови збільшення абсолютної суми дивідендів на одну акцію, а й за умови зниження рівня ризику на відповідні вкладення, що забезпечується поліпшенням експлуатаційної ефективності витрат, географічною диверсифікацією та диверсифікацією номенклатури послуг, що надають комерційні банки.

У зарубіжній банківській практиці виключно важливе значення надається показнику EPS, який характеризує потенційний внесок одного із банків, що зливаються, в загальний дохід в розрахунку на одну акцію. Акціонери обох банків можуть одержати підвищення доходів на одну акцію в тому разі, коли банк з вищим співвідношенням показника "курс акцій/доход" ($P - E$) придбає банк з нижчим рівнем відповідного показника, або ж тоді, коли сукупний дохід банків після об'єднання не буде знижуватися.

Економічну ефективність злиття банків можна визначити також як різницю між загальною ринковою ціною власного капіталу обох банків і сумою цих показників до злиття, що підкреслює фінансову цінність злиття банків. Формула визначення економічного результату буде наступною:

$$P = C_{сп} - C_1 - C_2, \quad (2.8)$$

де P - економічний результат злиття;

$C_{сп}$ - поточна вартість нового банку після злиття;

C_1, C_2 - поточна вартість окремих банків до злиття.

При цьому важливе значення мають витрати на злиття (C), які можна визначити як різницю між сумою, сплаченою за банк, та його

цінністю.

В кінцевому рахунку доцільність злиття можна визначити за формулою:

$$B - C > 0.$$

(2.9)

Розглянуті формули досить прості та зручні в користуванні. В практичній діяльності західних банків, звичайно, використовуються більш складні залежності, однак наведені формули досить чітко відображають методіку розрахунку, яку можна було б використати й для умов України. Однак справа полягає в тому, що для запровадження такої методіки потрібен розгалужений фондовий ринок, на якому б постійно здійснювалася котировка акцій комерційних банків. Нажаль, в Україні такого ринку немає, а тому потрібні пошуки інших підходів та методик.

Підвищення рівня концентрації банків, окрім зниження експлуатаційних витрат, дозволяє збільшити ліміти кредитування, знизити відсоткові ставки, забезпечити більш надійне страхування кредитних ризиків тощо.

Як засвідчили дані досліджень, домінуючими чинниками, що стимулюють злиття (приєднання) банків, для вітчизняних банкірів є підвищення рівня концентрації капіталу, що пов'язано з необхідністю виконання вимог Національного банку України щодо економічних нормативів, а також можливість лобіювання власних інтересів у владних структурах, тоді як питанням зниження ризику діяльності, розширення спектра банківських послуг, підвищення цін, виходу на міжнародні фінансові ринки та залучення кваліфікованих фахівців, на наш погляд приділяється недостатня увага (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Чинники, що стимулюють злиття (приєднання) банків

Характеристика чинника	Актуальність для банківської системи України (за десятибальною шкалою)
1. Очікуване підвищення прибутків	8
2. Освоєння нових ринків та нових джерел прибутків	8
3. Виконання нормативних вимог центрального банку	9
4. Підвищення частки банку на ринку фінансових послуг	7
5. Регіональна диверсифікація	8
6. Зниження рівня ризику діяльності	5
7. Розширення спектру банківських послуг	5
8. Підвищення рівня концентрації капіталу	10
9. Підвищення рівня репутації банку	6
10. Можливість лобювання інтересів банку у владних структурах	10
11. Вихід на міжнародні фінансові ринки	5
12. Можливість залучення кваліфікованих менеджерів	5
13. Захист від недобросовісної конкуренції	5
14. Можливість підвищення цін на банківські послуги	4
15. Підвищення ефективності роботи банку та зниження витрат	7

На нашу думку, таке відношення до оцінки ефективності злиття та реорганізації комерційних банків повністю відображує сучасний стан не тільки банківської системи, а й економіки держави в цілому, оскільки, з точки зору банкірів, домінуючим є не якісні, а кількісні показники.

За останні роки банківський сектор США за кількістю угод злиття та приєднання банків посідає п'яте місце серед всіх галузей економіки.

високі темпи зростання банківських приєднань – в середньому 300-400 за рік – свідчать, що ці процеси мають певні чинники та стимули. Більшість акціонерів на збільшення мають певні цілі та обумовлені очікуванням більш агресивний менеджмент, прибутки будуть збільшуватися в міру використання нових ринків і нових видів банківських послуг. Це також можна віднести й на рахунок різниці в рівні кваліфікації менеджерів, що дозволяє не тільки збільшити прибутки, а й знизити витрати.

Одним із важливих завдань приєднань може бути зниження рівня ризику і, зокрема, ризику зменшення доходів завдяки підвищенню рівня концентрації банківського капіталу, відкриттю нових ринків, нових видів послуг, зміцненню ділової репутації банку, що дозволяє забезпечити диверсифікацію грошових коштів і доходів банку. За таких умов уряд і центральні банки просто не можуть допустити банкрутства такого крупного банку. Наприклад, схожу ситуацію ми можемо спостерігати з банком “Україна”, на закритті якого наполягає Міжнародний валютний фонд. В той же час банкрутство невеликого банку залишається майже непоміченим.

В західних країнах і, зокрема, в США в деяких випадках в разі злиття банків вони мають пільги щодо оподаткування прибутку, а тому мотив податкової вигоди теж може бути врахований при визначення доцільності приєднання. Наприклад, це стосується пільг, коли відбувається розрахунок не грошима, а акціями на умовах їх обміну чи перерозподілу.

Законодавче регулювання банківських зливань в США забезпечується двома блоками питань: 1) рішеннями в судовому порядку та 2) законодавчими актами. Наприклад, Антитрестівський закон Шермана 1890 р. та Закон Клейтона 1914 р. забороняють такі злиття, які мають за мету посісти монопольне місце або значно послабити

конкуренцію в певній галузі. Кожного разу, коли подається заявка на таке злиття, вона підпадає під детальний розгляд та критичне судове уясування в Міністерстві юстиції США.

Окрім того, існують спеціальні законодавчі акти. Це, зокрема, Закон про банківське злиття 1960 р., яким передбачено, що кожен банк, що планує злиття, повинен одержати відповідну санкцію від головного федерального органу контролю. Тобто це означає, що за попередньою ухвалою угоди банки повинні звертатися до Контролера грошового обігу. Така ухвала потрібна, перш за все, банкам, які застрахували свої депозити, одержали чартер (ліцензію) і є членами Федеральної резервної системи. Банки, що не є членами ФРС, одержують дозвіл на злиття від Федеральної корпорації страхування депозитів.

Відповідно до Закону про банківське злиття кожен федеральний орган контролю повинен враховувати наслідки таких угод для конкуренції шляхом впливу на ціноутворення та доступність банківських послуг, на рівень концентрації банківських депозитів або активів тощо. Там, де рівень концентрації занадто високий, або ризик зміни існуючого стану конкуренції значно більший, з меншою ймовірністю злиття одержить підтримку контролюючих органів, якщо самі банки не погодяться відмовитися від деяких банківських філій чи відділень. Наприклад, у 1992 р. "Бенк Америка" одержав дозвіл придбати "Сек'юріті пасифік корп." тільки після того, як погодився передати до Федеральної резервної системи 213 своїх відділень у п'яти штатах із загальною вартістю депозитів близько 9 млрд. дол.

Федеральні органи влади переважно санкціонують такі злиття, які поліпшують фінансовий стан банківських установ, підкреслюючи необхідність підвищення кваліфікації менеджерів та збільшення акціонерного капіталу. Наявність таких законів і правил створює дієві перепони будь-якому злиттю, якщо воно може спричинити суттєві зміни

у сферах впливу та концентрації ринку або негативно вплинути на стан конкуренції.

З метою впорядкування процесів злиття та приєднання банків у 1968 р. Міністерство юстиції США випустило формальні директиви, які спочатку мали обмежувальний характер. У 1992 р. адміністрація Р. Рейгана дала розпорядження про випуск нових більш ліберальних директив, які передбачають обов'язковий розрахунок індекса Герфіндаля-Хіршмана як сукупного показника ринкової конкуренції. Цей індекс відображує сумарну частку активів, депозитів і продажів, які припадають на кожну фірму (банк), що обслуговують відповідний ринок, і розраховується як сума зведених у квадрат ринкових часток всіх банків, які обслуговують клієнтів відповідного ринку, за наступною формулою:

$$C = \sum_{i=1}^p A_i^2, \quad (2.10)$$

де C – індекс Герфіндаля-Хіршмана;

A – частка депозитів або активів, які контролює на даному ринку банк i , %;

p – кількість банків, що обслуговують відповідний ринок.

Індекс C може змінюватися від 0 (відсутність банків у регіоні) до 1000 (100^2), коли функціонує лише один банк. Міністерство юстиції визначає будь-яке злиття, при якому показник індекса C перевищує 1800 пунктів, як “ринок високої концентрації”. Якщо рівень C перевищує 2000 пунктів, то ймовірніше за все реакція адвокатів із Міністерства юстиції буде негативною. Однак у багатьох випадках, враховуючи специфічні особливості регіонів, Міністерство юстиції лібералізує свої вимоги, включаючи до розрахунку індекса C позабанківські установи.

Окрім того, Законом про банківське злиття передбачено, що контролюючий федеральний орган повинен оцінити наслідки очікуваного

злиття з точки зору максимального задоволення потреб населення у фінансових послугах. З цією метою вивчаються бухгалтерські книги банків, інші фінансові документи. Така оцінка є обов'язковою за Законом про комунальне реінвестування 1977 р., яким заборонено банкам відмовляти клієнтам, що проживають у суміжних територіях, в наданні банківських послуг і, особливо, кредитів.

У тому випадку, коли співвідношення курсу акцій і доходу (P - E) у банку, що придбають, вище, ніж P - E у банку, що придбає, то показник EPS у нового банку (після злиття) знизиться нижче рівня до злиття, а таку ситуацію можна характеризувати як розмивання доходів.

У зв'язку з цим загальний фінансовий результат злиття двох банків буде залежати від очікуваної загальної суми доходів і від суми співвідношень показників "курс акцій/доход" обох банків:

$$H = \frac{M_1 + M_2}{D_1 + D_2}, \quad (2.11)$$

де M_1, M_2 - курс акцій банків, відповідно, 1-го та 2-го;

D_1, D_2 - чистий дохід банків, відповідно, 1-го та 2-го;

Як засвідчила практика злиття та приєднання банків, часто з метою стимулювання акціонерів одного із банків, які чинять найбільший опір, виникає необхідність сплати відповідної компенсації, яку ще називають надбавкою за злиття. Розмір цієї надбавки можна визначити наступним чином:

$$P = \frac{M_{\text{п}} + D_{\text{с}}}{M_{\text{п}}} \cdot 100, \quad (2.12)$$

де P - надбавка за злиття, %;

$M_{\text{п}}$ - поточний курс акцій комерційного банку, який придбають;

$D_{\text{с}}$ - додаткова сума виплат, яку сплачує банк, що придбає, за кожну акцію банку, який придбають.

Окрім того, виключно важливе практичне значення має визначення

різниці між витратами на придбання банку та ринковою оцінкою придбаних активів, яку можна розглядати як своєрідну форму інтеграційного ефекту. Найбільш поширеним методом визначення такої надбавки є так званий метод балансових оцінок, який базується на співставленні балансової вартості обох банків. Надбавка за цим методом визначається наступним чином:

$$P = \frac{БЦ_1 \cdot K_{об} - БЦ_2}{БЦ_2} \cdot 100, \quad (2.13)$$

де $БЦ_1$ - балансова ціна однієї акції першого банку (який придбає);
 $K_{об}$ - коефіцієнт обміну акцій першого банку на акції другого банку;
 $БЦ_2$ - балансова ціна однієї акції другого банку (який придбають).

Виходячи із формули (13) можна визначити показник $K_{об}$, який має виключно важливе значення в процесі реалізації злиття банків чи іншої форми їх реорганізації:

$$K_{об} = \frac{БЦ_2 (1 + P)}{БЦ_1}, \quad (2.14)$$

Інший метод визначення показника P базується на співвідношенні балансових і ринкових надбавок:

$$P = \frac{РЦ_1 \cdot K_{об} - БЦ_2}{БЦ_2} \cdot 100, \quad (2.15)$$

де $РЦ_1$ - ринкова ціна акції першого банку.

За методом співвідношення доходів показник P можна розрахувати:

$$P = \frac{ДА_1 \cdot K_{об} - ДА_2}{ДА_2} \cdot 100, \quad (2.16)$$

де $ДА$ - доход на одну акцію.

Базуючись на використанні принципу "ціна-доходи", можна запропонувати розрахунок надбавки за придбання банку на основі комплексного підходу, що враховує одночасно можливість зміни ринкової ціни акцій та доходів за ними:

$$P = \frac{(PЦ_1 / ДА_1) \cdot K_{об} - (PЦ_2 / ДА_2)}{(PЦ_2 / ДА_2)} \cdot 100$$

(2.17)

Враховуючи специфіку діяльності українських банків, можна запропонувати розрахунок показника P на основі загальної суми залучених депозитів, оскільки саме цей критерій частіше за все враховується при визначенні стабільності роботи банку. Тоді формула розрахунку буде наступною:

$$P = \frac{D_1 \cdot K_{об} - D_2}{D_2} \cdot 100,$$

(2.18)

де D_1, D_2 - сума залучених депозитів банками, що об'єднуються.

Залежно від характеру об'єднання банків, що об'єднуються, менеджменту тощо за зразком формули (17), кінцевої мети, рівнів їх поєднання необхідних показників та розрахунок як показника надбавки, так і коефіцієнта обміну акцій, що в кожному конкретному випадку буде більш виправданим і дозволить поєднати інтереси акціонерів обох банків. У будь-якому випадку показник P практично відображає різницю між ринковою ціною балансових активів і пасивів.

Аналізуючи форми злиття банків, слід зазначити, що найбільш ефективними є два варіанти: 1) об'єднання з врахуванням спільних інтересів і 2) купівля. У першому випадку головними ознаками злиття є незалежність банків, спільність інтересів, відсутність запланованих транзакцій, простота об'єднання, обміну акцій тощо. Перевагами другого варіанту є високий рівень мобільності, посилення ролі акціонерів обох банків, відсутність переоцінки активів тощо. Практична реалізація того чи іншого варіанта буде суттєво впливати на загальний інтеграційний ефект та показники економічної ефективності обох банків.

Дослідження Пітера С. Роуза [107] засвідчили, що однозначно економічний ефект від злиття (приєднання) банків визначити дуже важко.

На думку автора, зниження прибутків акціонерів було таким же звичайним наслідком злиття банків, як і збільшення цих прибутків. Окрім того, будь-яке реальне підвищення норми прибутку в результаті злиття виявлялося недовговічним і, зазвичай, протягом двох наступних років після злиття нівелювалося. Більше того, з'ясувалося, що банки, які внаслідок злиття одержали вищі доходи, досягли цього шляхом підвищення рівня концентрації на ринку, яка, в свою чергу, була наслідком їх злиття. Автор також відзначає, що банки, які після злиття збільшили свої доходи, зменшили інвестиції у виробниче обладнання, машини тощо, встановили жорсткий контроль за непогашеними позиками, а також суттєво виграли на експлуатаційних витратах. Банки-покупці протягом 4-5 років після злиття розвивалися значно вищими темпами, а потім темпи їх розвитку уповільнювалися до рівня звичайних банків. Окрім того, слід зазначити, що банки-покупці придбавали банки, які були не настільки прибутковими, як вони самі, хоча мали краще сальдо капіталів та більш ліквідні активи. Банки, що поглиналися, були менш ефективними, мали низький рівень прибутковості в розрахунку на одного працівника, високі накладні витрати та значну частку неповернених позик. Виявилось також, що чим більшими були банки, що поглиналися, тим меншим був виграш на експлуатаційних витратах після злиття. Аналітики пояснюють таку ситуацію певним консерватизмом, а інколи й взагалі низьким професійним рівнем менеджерів.

Висновки до розділу 2.

З точки зору оцінки ефективності приєднань банків найбільший інтерес становить визначення доцільності злиття для суспільства в цілому. Внаслідок злиття банків підвищується якість банківських послуг, вони стають доступнішими і хоча, як правило, ціни на ці послуги дещо зростають, зокрема, за перевірку рахунків, зберігання цінностей у сейфах

банків тощо, втрат у фінансуванні місцевого бізнесу не спостерігається. Головним результатом приєднань можна вважати зниження ризику неплатоспроможності банків.

Розглядаючи результати й показники економічної ефективності реорганізації комерційних банків, необхідно мати на увазі, що ці процеси мають виключно важливе соціальне значення. Це особливо важливо в умовах, коли від злиття більш за все потерпають невеликі регіональні банки, внаслідок чого відбувається скорочення робочих місць, вплив капіталу до крупних центрів, скорочуються можливості кредитування підприємств регіону тощо. Частіше за все конкретні показники зміни соціальної ефективності злиття банків заздалегідь визначити досить важко. Окрім того, банки не завжди зацікавлені в розголошенні інформації про наміри своєї подальшої роботи в регіонах, особливо щодо підтримки невеликих регіональних підприємств і малого бізнесу.

У зв'язку з цим слід зазначити, що оцінка економічної ефективності злиття й реорганізації комерційних банків є комплексною проблемою, яка повинна вирішуватися в загальному контексті вдосконалення організаційно-правових засад реструктуризації, реорганізації та управління комерційними банками.

Проблема визначення економічної ефективності реорганізації та реструктуризації комерційних банків, оцінки їх соціальних наслідків сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки, за нашими оцінками, найближчим часом в Україні буде відбуватися суттєва реорганізація банківської системи, яка, ймовірно за все, буде пов'язана із скороченням кількості банків, на основі їх злиття та створення банківських об'єднань, корпорацій і холдингів.

3.1. Особливості та організація застосування до комерційних банків заходів впливу за порушення зобов'язань і економічних нормативів

Основною метою застосування заходів впливу до комерційних банків за порушення банківського законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України повинно бути забезпечення ліквідності, платоспроможності, стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку.

Правовою підставою використання певних заходів є закони України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", "Про господарські товариства", а також "Положення про застосування Національним банком України до банків та інших фінансово-кредитних установ заходів впливу за порушення банківського законодавства", затверджене постановою Правління Національного банку України 26.05.2000 р., № 215.

У світовій практиці з метою запобігання негативним наслідкам реорганізації та реструктуризації комерційних банків менеджери використовують цілу низку заходів, серед яких основними є:

- 1) зміна керівництва або принципів формування керівних органів банку;
- 2) чергова емісія акцій з додатковими правами акціонерів (пільгові ціни, спеціальні умови розміщення);
- 3) реструктуризація активів і пасивів;
- 4) збільшення або зменшення кількості акціонерів;
- 5) викуп акцій у своїх акціонерів з премією;
- 6) адміністративні заходи та юридичні процедури [105, с.928].

Виконуючи свої контрольні функції, Національний банк через структурні підрозділи центрального апарату та територіальні управління може застосовувати до банків згідно з покладеними на них функціями заходи попереднього реагування або ж заходи примусового впливу.

До заходів впливу попереднього реагування слід віднести: письмове попередження, лист із зобов'язаннями, програму фінансового оздоровлення. Примусовими заходами впливу, на нашу думку, можуть бути зупинення чи обмеження дії ліцензії на здійснення окремих банківських операцій на строк до одного року або відкликання ліцензії на здійснення всіх банківських операцій; відсторонення керівництва від управління банком; призначення тимчасової адміністрації; накладання штрафів на банки та керівників, а також ліквідація або реорганізація банків.

З метою запровадження щоденного контролю за діяльністю банків і виконанням ними вимог Національного банку щодо усунення допущених порушень, як додатковий захід, може також встановлюватися особливий режим контролю за діяльністю банків.

Вибір адекватних заходів впливу, які застосовуються до банків відповідно до банківського законодавства, необхідно здійснювати з урахуванням: характеру допущених банком порушень та причин, що зумовили їх виникнення, а також загального фінансового стану банку та рівня достатності капіталу.

Заходи впливу застосовуються Національним банком на підставі результатів перевірок діяльності банків, здійснених відповідними підрозділами системи банківського нагляду або структурними підрозділами Національного банку; результатів аналізу дотримання банками пруденційних норм та результатів перевірок діяльності банків аудиторськими організаціями.

Виключно важливе значення для організації практичної роботи з

метою забезпечення реальної капіталізації банків має запровадження нової їх класифікації за рівнем достатності капіталу: добре капіталізовані, достатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані та критично недокапіталізовані.

Добре капіталізованим можна вважати банк, у якого: співвідношення капіталу банку і його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив платоспроможності Н3), перевищує його нормативне значення і становить не менше ніж 10%, а також співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків, і загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів (норматив достатності капіталу Н4), більше ніж його нормативне значення і становить більше ніж 5%. При цьому обсяг активів з негативною класифікацією (субстандартні, сумнівні, безнадійні) з урахуванням сформованих резервів під активні операції повинен бути менший, ніж 20% нормативного капіталу банку.

Достатньо капіталізованим може бути банк, у якого: співвідношення капіталу банку і його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику, відповідає його нормативному значенню і становить 8% або наближається до 10%, а також співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму недосформованого резерву за кредитними операціями, до загальних активів, зменшених на суму створених відповідних резервів, відповідає його нормативному значенню і становить 4% або наближається до 5%. Окрім того обсяг активів з негативною класифікацією (з урахуванням сформованих резервів під активні операції) повинен знаходитися в межах від 20 до 30% нормативного капіталу банку.

Недокапіталізованим слід вважати такий банк, у якого співвідношення капіталу банку і його сумарних активів не менше, ніж

5,39% співвідношення основного капіталу і загальних активів не менше, ніж 2,7%, а обсяг активів з негативною класифікацією знаходиться в межах від 30 до 50 % нормативного капіталу банку.

До значно недокапіталізованих відносяться банки, у яких співвідношення капіталу банку і його сумарних активів знаходиться в межах від 5,3 до 2,7%, співвідношення основного капіталу і загальних активів банку менше нормативного значення і знаходиться в межах від 2,7 до 1,3%, а обсяг активів з негативною класифікацією перевищує 50% нормативного капіталу банку.

Критично недокапіталізованим слід вважати банк, у якого співвідношення капіталу банку і його сумарних активів становить менше, ніж 2,7 %, співвідношення основного капіталу і загальних активів банку, становить менше, ніж 1,3 %, а обсяг активів з негативною класифікацією перевищує 50% нормативного капіталу банку.

Залежно від рівня достатності капіталу комерційного банку можна рекомендувати для окремих категорій банків такі стратегії поведінки:

1. Достатньо капіталізованим банкам такі стратегії поведінки: учасників у статутному капіталі) здійснювати тільки в тому разі, якщо це не призведе до порушення банком нормативів платоспроможності (Н3) і достатності капіталу (Н4).
2. Банк, що не дотримується вимог Національного банку щодо розміру нормативу капіталу банку (Н1), має внести на розгляд правління та ради банку заходи щодо перспектив розвитку його капітальної бази (програму капіталізації) або питання щодо його реорганізації шляхом приєднання чи злиття.
3. Недокапіталізованим банкам припинити в будь-якій формі виплату дивідендів, крім виплати дивідендів у вигляді власних акцій, та викуп власних акцій (часток учасників у статутному капіталі), а також внести на розгляд правління та ради банку перелік заходів фінансового оздоровлення банку - програму фінансового

Крім того, недокапіталізованим банкам можна рекомендувати встановити обмеження щодо: збільшення загальних активів (порівняно з відповідним періодом минулого року); припинення активних операцій з акціонерами та інсайдерами банку; вкладання коштів у статутні фонди інших юридичних осіб; надання бланкових та пільгових кредитів; нарахування і сплати відсотків за кредитами, наданими філіями одного банку, тощо.

4. Значно недокапіталізованим банкам доцільно рекомендувати припинити: виплату дивідендів у будь-якій формі, крім виплати дивідендів у вигляді власних акцій, та викуп власних акцій; відкриття нових депозитних рахунків фізичним особам і поповнення діючих; проведення подальшої емісії цінних паперів (крім випуску власних акцій) та розширення кола фізичних і юридичних осіб - клієнтів банку з обслуговування їх операцій на ринку цінних паперів, збільшення обсягу цих операцій, у тому числі пов'язаних з веденням рахунків депозитарного обліку.

5. Критично недокапіталізованим банкам, окрім зазначених вище заходів, необхідно також припинити виплату відсотків за субординованим боргом.

6. Якщо банк значно недокапіталізований або критично недокапіталізований, то його керівництву необхідно внести на розгляд загальних зборів акціонерів (учасників) питання щодо санації банку його акціонерами або інвесторами.

Залежно від серйозності та характеру проблем у діяльності банків Національний банк може застосувати письмове попередження як вимогу:

- усунути конкретні порушення чи недоліки в діяльності банку, що полягають у погіршенні якості активів, їх дохідності та рентабельності, негативних тенденціях надходжень, достатності

- капіталу, ліквідності, якості менеджменту тощо, які безпосередньо не вплинули на його фінансовий стан, але в майбутньому можуть призвести до його погіршення, втрати платоспроможності та загрози інтересам вкладників і кредиторів банку;
- прийняти на себе зобов'язання усунути виявлені порушення із зазначенням конкретних заходів і строків їх виконання, які банк має оформити у вигляді листа із зобов'язаннями;
 - усунути конкретні порушення чи недоліки, не пов'язані з рівнем достатності капіталу, що призвели до отримання банком за результатами інспектування загальної рейтингової оцінки «3» за системою CAMEL;
 - розробити заходи щодо фінансового оздоровлення банку та усунути порушення банком економічних нормативів.

У письмовому попередженні Національний банк висловлює банку своє занепокоєння станом його справ, вказує на допущені порушення та визначає конкретні заходи, яких йому необхідно вжити з метою уникнення ризикової банківської практики, порушень пруденційних норм банківської діяльності, а також встановлює строки їх усунення.

Якщо банк порушує норматив миттєвої ліквідності і його значення знаходиться в межах 10 – 15%, то Національний банк може надсилати банку письмове попередження з вимогою надати прогностичні розрахунки джерел надходжень та використання коштів на наступні три місяці, розробити заходи підвищення ліквідності до нормативного рівня. До часу підвищення показника миттєвої ліквідності до нормативного рівня ця інформація оновлюється банком щомісяця і подається до територіального управління Національного банку.

У тому випадку, коли письмове попередження складається на підставі матеріалів інспектування, то воно надсилається до банку разом із звітом про інспектування. Письмове попередження також може

надсилатися банку під час інспектування, якщо територіальне управління
або відповідний самостійний підрозділ банківського нагляду
Національного банку виявить факти, що вимагають невідкладного
застосування такого заходу.

Контроль за виконанням банком вимог, що містяться у письмовому
попередженні, здійснює відповідне територіальне управління
Національного банку, яке в разі невиконання визначених вимог щодо
усунення порушень у встановлені строки повинно подати до відповідного
структурного підрозділу банківського нагляду Національного банку
пропозиції щодо подальшої діяльності банку.

Лист із зобов'язаннями, на наш погляд, доцільно застосовувати до
добре капіталізованих і достатньо капіталізованих банків, які допустили
порушення, що впливають на їх фінансовий стан, а також якщо
керівництво цих банків спроможне вжити необхідних заходів для
усунення допущених порушень, проблеми банків усвідомлюються
правлінням та радою банку, і вони мають прийнятний план заходів для
вирішення виявлених проблем.

Цей захід можна також застосовувати, якщо є проблеми в
діяльності банку, не пов'язані з рівнем достатності капіталу, що призвели
до отримання банком загальної рейтингової оцінки «3» за системою
CAMEL.

Лист із зобов'язаннями необхідно розглядати як добровільне
письмове визнання банком його недоліків у роботі та допущених
порушень. Він має містити перелік обґрунтованих заходів, які банк
зобов'язується вжити для усунення порушень, із зазначенням строків їх
виконання. При цьому слід зазначити, що строки виконання листа із
зобов'язаннями встановлюються індивідуально з урахуванням характеру
проблем та допущених порушень, а також оцінки відповідного підрозділу
банківського нагляду щодо реального терміну, необхідного для

виконання банком своїх зобов'язань без загрози погіршення його фінансового стану.

Лист із зобов'язаннями повинен бути схвалений правлінням та радою банку, підписаний головами правління та ради і містити такі заходи:

- складання та виконання бізнес-плану або програми розвитку капітальної бази банку;
- розроблення та запровадження положень і механізму щодо поліпшення практики кредитування;
- зобов'язання щодо проведення зовнішнього аудиту фінансового стану банку;
- прийняття рішень про тимчасове обмеження на збільшення активів банку, розміру позик, що надаються дочірнім компаніям чи інсайдерам банку, розміру відсотків, які банк може виплачувати за депозитами, що залучаються;
- тимчасове припинення виплати дивідендів;
- прийняття рішення про обмеження розміру суми, яку банк може виплачувати своїм працівникам у формі заробітної плати та премій;
- реорганізація банку.

Банк, який не дотримується нормативу капіталу банку (Н1), протягом п'яти робочих днів після дати порушення повинен подати до відповідного територіального управління Національного банку лист із зобов'язаннями, в якому мають міститися заходи щодо перспектив розвитку капітальної бази банку із зазначенням строків усунення порушень цього нормативу (програма капіталізації), за формою, наведеною у табл. 3.1

Схема графіку реалізації заходів щодо перспектив розвитку капітальної бази банку
(програма капіталізації) на липень-грудень 2000 р.

№ з/п	Період	Фактичний капітал банку	Прогнозний розмір капіталу	Джерела збільшення капіталу згідно з розробленою програмою капіталізації банку						Внески за статутним капіталом (Залишок рахунку 3630)																
				Збільшення резервів, сформованих на рахунок прибутку, нерозподіленого прибутку та собівартості	Інші джерела	Додаткові внески зареєстрованого статутного капіталу рахунками	Додатковий до операцій за рахунком 5002 (+/-) (власні акції)	Здійснення операцій за рахунком 5002 (+/-) (власні акції)	Залучення коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку	Зарештований статутний капітал (залишок рахунку 5000)	Зменшення імпобілізованих коштів на капіталі вкладення (рах. 4300-4309 + 4310)	Зменшення суми відвернень	Зменшення суми неформованих резервів за активними операціями банку	план	факт	план	факт									
		план	факт	план	факт	5003	5001	5003	5001	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт								
1	2		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
1	на 01.07.2000		x		x		x		x				x													
2	за липень				x																					
3	Усього на 01.08.2000				x																					
4	за серпень																									
5	Усього: (ряд. 2 + 4)																									
6	Усього на 01.09.2000				x																					
7	за вересень																									
8	Усього: (ряд. 5 + 7)																									

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
9	Усього на 01.10.2000 за жовтень			x		x		x	x			x		x		x				x		x		
10	Усього: (ряд. 8 + 10)																							
11	Усього на 01.11.2000 за листопад			x				x	x			x		x		x				x		x		
12	Усього: (ряд. 11 + 13)																							
13	Усього на 01.12.2000 за грудень																							
14	Усього: (ряд. 14 + 16)																							
15	Усього на 10.01.2001			x																				
16	Усього: (ряд. 14 + 16)																							
17	Усього на 10.01.2001																							
19	Усього на 10.01.2001																							

Колонки 7 і 8 можуть містити:

- а) рахунок 5999 – перевищення доходів над витратами;
- б) рахунок 5040 – прибуток минулого року до затвердження;
- в) рахунок 5030 – прибутки минулих років;
- г) рахунок 5010 – емісійні різниці;
- г) рахунок 5100 – результати переоцінки основних засобів.

У програмі капіталізації має передбачатися збільшення капіталу до нормативного значення в строк до шести місяців з часу прийняття цієї програми. Якщо банком передбачається емісія та продаж додаткових акцій, у програмі капіталізації має міститися інформація про розмір збільшення статутного капіталу в результаті додаткової підписки на акції; номінальну вартість акцій додаткової емісії та їх кількість; суму передбачуваної виручки від їх продажу; 20 найбільших акціонерів (учасників) банку, які підписалися на акції, та дата завершення емісії.

Програму капіталізації зобов'язані також розробити і подати до Національного банку всі банки, що не виконують ліцензійних вимог щодо розміру капіталу на здійснення окремих банківських операцій, у тому числі операцій з валютними цінностями.

Територіальне управління або відповідний підрозділ банківського нагляду у строк до 15 днів повинен розглядати поданий банком лист із зобов'язаннями щодо доцільності, повноти та ефективності вжитих банком заходів з усунення порушень та погоджувати його або розглядати питання про застосування інших заходів впливу. Про прийняте рішення Національний банк повинен сповіщати комерційний банк письмово.

Контроль за виконанням листа із зобов'язаннями здійснюється відповідним територіальним управлінням і структурними підрозділами центрального апарату Національного банку шляхом аналізу звітів банку, проведення спільних нарад, перевірок тощо.

Протягом періоду дії листа із зобов'язаннями, за умови покращання показників діяльності та поетапного виконання заходів, зазначених у цьому листі, за порушення, що мають бути виправлені відповідно до листа із зобов'язаннями, примусові заходи впливу не повинні застосовуватися.

У разі невиконання банком вимог щодо усунення порушень у встановлені строки відповідне територіальне управління Національного

банку повинно подати до Національного банку пропозиції щодо подальшої діяльності банку та про застосування адекватних заходів впливу з метою забезпечення стабільної роботи банку.

Уразі невиконання банком прийнятих зобов'язань або погіршення показників його діяльності, допущення інших порушень, не зазначених у листі із зобов'язаннями, Національний банк може застосовувати інші заходи впливу, що адекватні допущеним порушенням. Серед таких заходів, на наш погляд, можуть бути запровадження особливого режиму контролю, зупинення, обмеження чи позбавлення ліцензії на здійснення банківських операцій, накладення штрафів на банки та керівництво, відсторонення керівництва, призначення тимчасової адміністрації та інші, включаючи ліквідацію банків.

3.2. Обґрунтування організаційної схеми ліквідації комерційного банку

Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" (ст.87) банк може бути ліквідований з ініціативи власників (акціонерів) або з ініціативи Національного банку України в судовому порядку на основі обґрунтованого висновку Національного банку щодо доцільності ліквідації банку або рішення про відкликання банківської ліцензії та призначення ліквідатора [102].

Рішення про ліквідацію комерційного банку може бути прийнято в разі порушення банком банківського законодавства чи інших нормативних актів Національного банку, що призвело до значної втрати активів або доходів і неплатоспроможності банку, або ж завдало істотної шкоди інтересам клієнтів.

Під неплатоспроможністю банку слід розуміти неспроможність банку протягом одного місяця виконати законні вимоги кредиторів або зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше однієї

137

третини мінімального розміру нормативного капіталу банку (норматив капіталу Н1).

Загроза істотної шкоди інтересам клієнтів може виникнути в наступних випадках:

- банк є критично недокапіталізованим або значно недокапіталізованим і загальні збори акціонерів банку не прийняли рішення щодо відновлення його платоспроможності шляхом проведення санації акціонерами або інвесторами;
- збитки за результатами фінансового року становлять 50 і більше відсотків нормативного капіталу банку;
- протягом трьох років підряд збитки за результатами фінансового року становлять 10 і більше відсотків нормативного капіталу банку;
- негативно класифіковані активи з урахуванням сформованих резервів під ці активи становлять 50% і більше від капіталу банку. До негативно класифікованих активів слід відносити активи, що класифіковані за ступенем ризику як "сумнівні" або "безнадійні";
- якщо співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку та в касі банку до поточних рахунків клієнтів (норматив миттєвої ліквідності Н5) становить менше 10% і за відсутності інших джерел для підтримання миттєвої ліквідності;
- отримання банком за результатами інспектування загальної рейтингової оцінки "4" або "5" за системою CAMEL;
- банк свідомо не виконав вимоги Національного банку щодо розроблення програми фінансового оздоровлення.

Окрім того, Національний банк в обов'язковому порядку має приймати рішення про ліквідацію банку, який є критично недокапіталізованим.

138

Законодавство України про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом при розгляді судом справи про визнання банку неплатоспроможним застосовується в частині, що не суперечить нормам Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Якщо банк-боржник не спроможний виконати свої зобов'язання відповідно до рішення суду про примусове стягнення протягом шести місяців і за цей час не досягнуто домовленостей щодо реструктуризації визначеного боргу, Національний банк України зобов'язаний відкликати ліцензію та ініціювати процедуру ліквідації банку.

Справа про визнання банку неплатоспроможним може бути порушена лише після відкликання банківської ліцензії.

При цьому слід зазначити, що на сьогоднішній день, на нашу думку, законодавство відносно ліквідації банків є досить жорстким, хоча й передбачає кілька попередніх стадій, зокрема, лист-попередження, запровадження тимчасової адміністрації та відкликання ліцензії.

Виходячи із реалій розвитку банківської системи України та враховуючи широкі можливості законодавства, вважали б за необхідне рекомендувати Національному банку України перед прийняттям рішення про ліквідацію комерційного банку максимально повно використати можливості примусової реорганізації.

Хоча законодавство й передбачає можливість "добровільної" ліквідації за рішенням власників (акціонерів) банку, така ситуація на практиці малоімовірна. Зазвичай, і це вже довів вітчизняний досвід, у таких випадках відбувається поглинання одного банку іншим шляхом купівлі, приєднання або перетворення. Поділ, виділення або перетворення банків як форми реорганізації можуть бути застосовані переважно до державних банків. Зокрема, державний банк може бути перетворено в комерційний і, навпаки. Із державного банку на основі поділу може бути виділений окремий комерційний банк тощо. Однак такі

ситуації досить мало ймовірні і якщо будуть реалізовані, то як поодинокі приклади, а сама процедура банкрутства буде здійснюватися під безпосереднім контролем Національного банку та Уряду.

Більш вірогідним і ефективним напрямком реорганізації повинно стати злиття (приєднання) банків, а також, як своєрідна форма злиття, створення банківських корпорацій, банківських холдингових груп і фінансових холдингових груп. Причому, якщо просте злиття може відбуватися безпосередньо, то для створення банківських об'єднань обов'язково необхідно отримати попередню згоду Національного банку.

Таблиця 3.2

Характеристика варіантів реорганізації комерційних банків на основі злиття (приєднання)

Стратегічні наміри потенційних учасників угоди	Зв'язок з бізнесом	Регіональна політика	Галузева (продуктова) політика	Використовувана стратегія
Збереження статусу	Горизонтальна інтеграція	Пасивна	Пасивна	Спостережна
Абсорбція	Вертикальна інтеграція	Пасивна	Активна	Захисна
Сімбіоз	Конгломерат	Активна	Активна	Агресивна

У зв'язку з цим необхідно зазначити, що характер і форми реорганізації комерційних банків значною мірою залежать від загальної політики центрального банку та стратегічних намірів потенційних

якісні показники, наведені в табл. 3.2. Так, стратегія на збереження статусу орієнтує учасників угоди на горизонтальну інтеграцію у сфері бізнесу та пасивну регіональну й галузеву політику. Стратегія на абсорбацію орієнтує на вертикальну інтеграцію, активну галузеву та пасивну регіональну політику з використанням захисних механізмів. На відміну від попередніх стратегічних концепцій, сімбіоз передбачає конгломератний зв'язок з бізнесом, активну регіональну й галузеву політику та використовує агресивні маркетингові стратегії. Такий підхід був би найбільш прийнятним для створення банківських корпорацій і холдингових груп.

Законодавством України передбачено, що ліквідація банку – довготривалий процес, який може тривати протягом трьох років. Реорганізація банку офіційно відбувається в значно коротші терміни. Однак при цьому слід мати на увазі, що підготовчий період до злиття, пов'язаний з розробкою стратегії та аналізом потенційних кандидатів може зайняти рік, а то й більше. Окрім того, за оцінками І.В. Ларіонової [62, с. 124], один – два роки знадобиться партнерам для розробки спільної стратегії, налагодження прийнятного рівня менеджменту, перепідготовки кадрів тощо (рис. 3.1). Тобто тривалість цих процесів приблизно однакова, а суспільно-економічний ефект може суттєво різнитися. Ліквідація, як банкрута, навіть одного банку, суттєво впливає на загальну політичну ситуацію та стан фінансового ринку країни.

Це й обумовлює винятковість процедури ліквідації комерційних банків та необхідність виваженого підходу в кожному окремому випадку, використання всіх можливостей максимальної прозорості процесу і згладжування можливих соціальних і економічних наслідків від ліквідації банку.

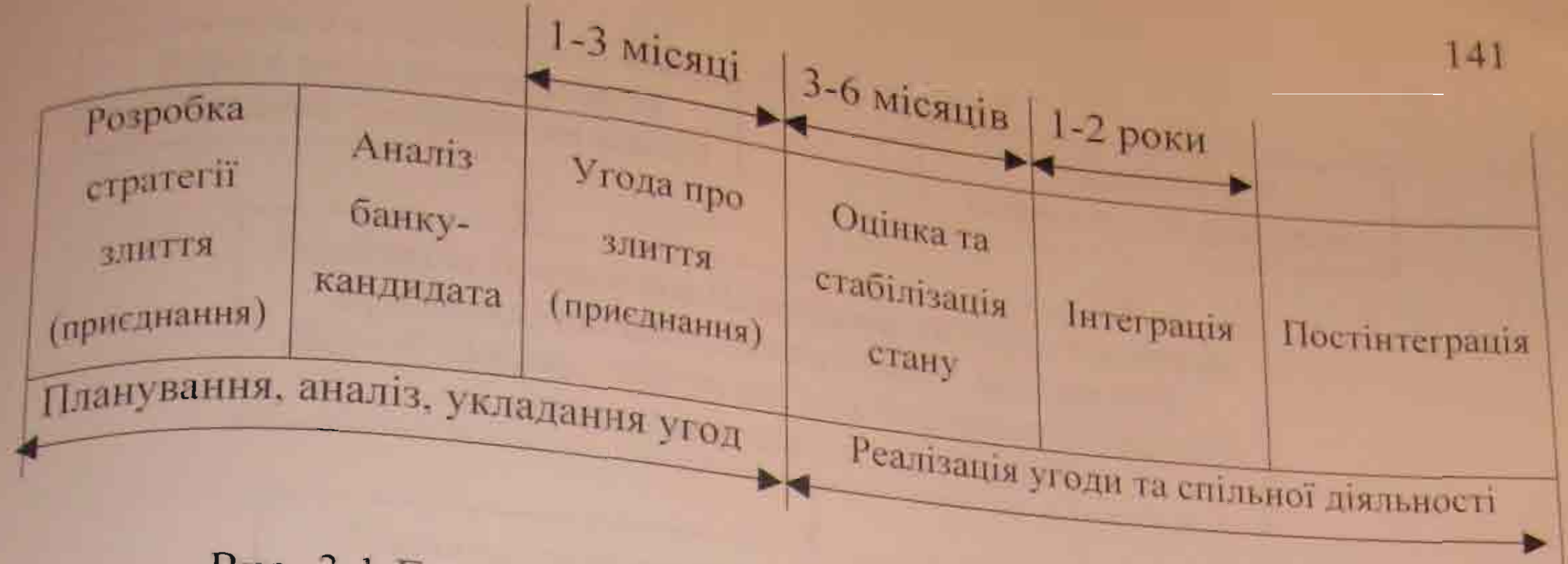

Рис. 3.1 Етапи процесу реорганізації комерційного банку шляхом злиття (приєднання)

Загальна схема ліквідації комерційного банку досить складна, але в укрупненому вигляді схематично її можна представити кількома головними блоками, як це зроблено на рис. 3.2.

Орган, що ініціював рішення про ліквідацію банку, а це, скоріше за все, буде Національний банк, повинен призначити ліквідатора, який може приступити до виконання своїх обов'язків негайно після відкликання ліцензії на здійснення банківських операцій.

Ліквідатором може бути призначена юридична або фізична особа, до якої висуваються ті ж самі вимоги, що й до тимчасового адміністратора. Перед призначенням ліквідатора Національний банк зобов'язаний переконатись у відсутності конфлікту інтересів та в здатності юридичної чи фізичної особи діяти неупереджено.

Ліквідатором не може бути особа, яка є кредитором або акціонером (учасником) банку; є стороною в судовій справі за участю банку або виконувала функції тимчасового адміністратора в банку, що ліквідовується.

З дня прийняття рішення про відкликання ліцензії та призначення ліквідатора:

- 1) припиняються повноваження загальних зборів, спостережної ради і правління (ради директорів) банку та тимчасового адміністратора;

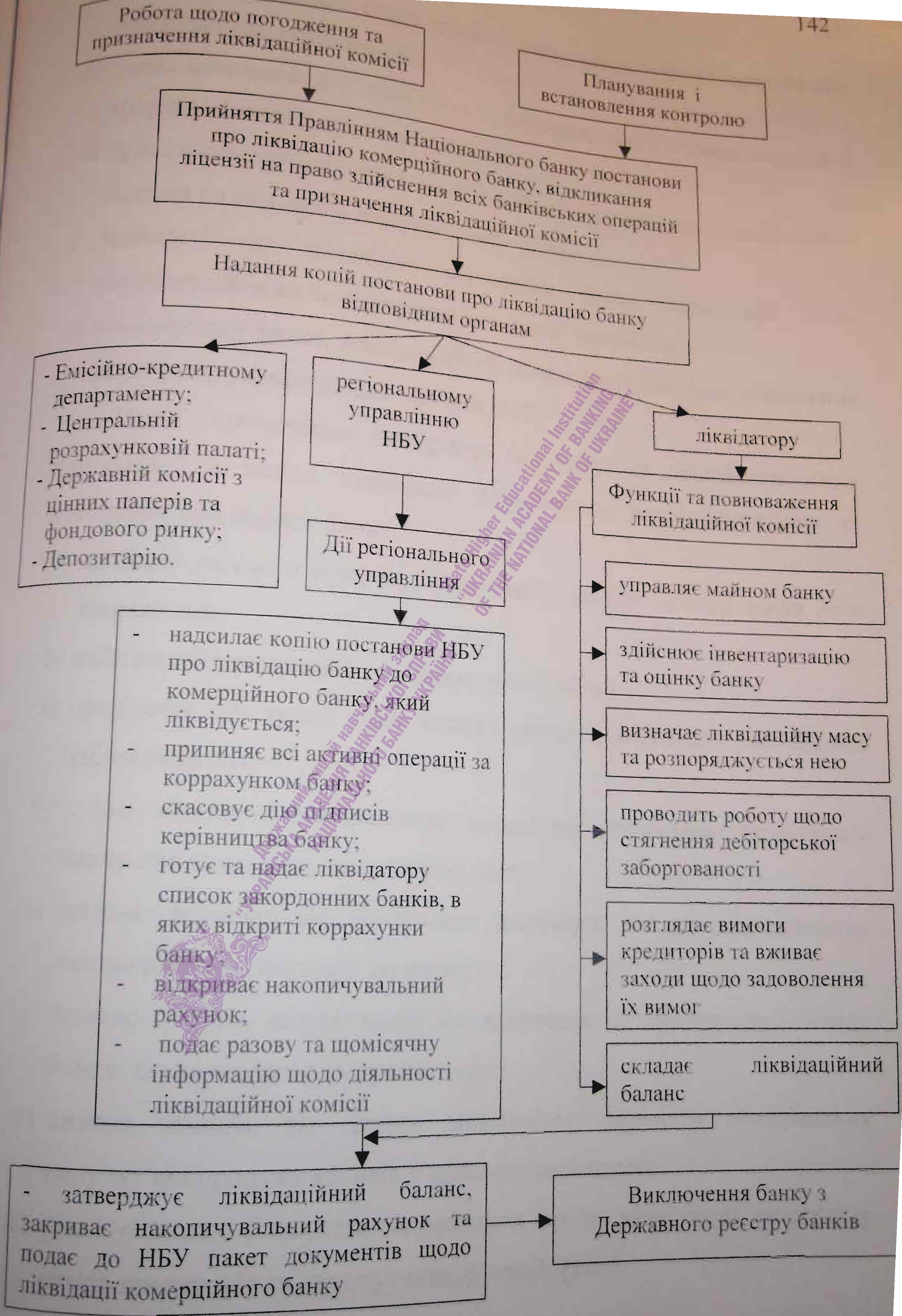

Рис. 3.2 Схема ліквідації комерційного банку

- 2) банківська діяльність банку завершується закінченням технологічного циклу конкретних операцій;
- 3) строк виконання всіх грошових зобов'язань щодо сплати податків і зборів вважається таким, що настав;
- 4) припиняється нарахування відсотків, неустойки та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості банку;
- 5) відомості про фінансове становище банку перестають бути конфіденційними чи становити банківську таємницю;
- 6) скасовується арешт, накладений на майно банку, чи інші обмеження щодо розпорядження його майном [102].

Після призначення ліквідатор приступає до виконання своїх обов'язків і в межах виконання повноважень щодо управління та розпорядження майном банку:

- 1) приймає до свого відання майно банку, вживає заходів щодо його збереження;
- 2) здійснює інвентаризацію та оцінку майна банку;
- 3) пред'являє до третіх осіб вимоги щодо повернення дебіторської заборгованості;
- 4) з дня відкриття ліквідаційної процедури повідомляє працівників банку про звільнення та здійснює його;
- 5) заявляє відмову від виконання договорів та в установленому законодавством порядку розриває їх;
- 6) вживає заходів, спрямованих на виявлення та повернення майна банку, що знаходиться у третіх осіб;
- 7) вживає заходів, які дадуть можливість отримати максимальну виручку від продажу активів у найкоротший строк;
- 8) реалізує майно банку для задоволення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів та виконує інші функції [102].

Окрім того, в десятиденний термін із дня свого призначення ліквідатор повинен повідомити державний орган з питань банкрутства про початок своєї роботи та надати йому інформацію для ведення єдиної бази даних щодо підприємств-банкрутів. Важливим є те, що при виконанні своїх обов'язків ліквідатор за своїм статусом прирівнюється до представника Національного банку України.

Для забезпечення виконання ліквідатором (ліквідаційною комісією) своїх повноважень у територіальному управлінні Національного банку відкривається накопичувальний рахунок 1207, на який зараховуються кошти банку і надходження на його адресу та з якого проводяться розрахунки з кредиторами та витрати ліквідатора (ліквідаційної комісії).

Відкриття накопичувального рахунку здійснюється на підставі постанови Правління Національного банку про ліквідацію банку та нотаріально засвідченої картки із зразками підписів уповноважених осіб, залучених до ліквідації, а також відбитка печатки банку, що ліквідовується.

Після відкриття накопичувального рахунку ліквідатору (ліквідаційній комісії) залишок коштів із кореспондентського рахунку банку перераховується на цей рахунок і вживаються заходи щодо закриття кореспондентського рахунку банку та виключення його із числа учасників СЕП у порядку, визначеному Інструкцією про міжбанківські розрахунки в Україні, а також повертаються кредиторам документи, що враховані на позабалансовому рахунку 9804 "Розрахункові документи, не сплачені в строк через відсутність коштів у банку".

Якщо банк має відкриті прямі кореспондентські рахунки в банках-кореспондентах, то ліквідатор (ліквідаційна комісія) на підставі відповідної інформації територіального управління Національного банку, в якому відкритий кореспондентський рахунок банку, доводить до відома цих банків рішення про ліквідацію банку та забезпечує повернення

коштів із його кореспондентських рахунків на накопичувальний рахунок ліквідатора відповідно до Правил реєстрації прямих кореспондентських рахунків Національним банком, затверджених постановою Правління Національного банку від 29.06.1999, № 311.

Вимоги кредиторів ліквідатор повинен приймати протягом одного місяця з дня опублікування оголошення про початок ліквідаційної процедури, а протягом трьох місяців з метою їх задоволення визначає суму заборгованості кожному із них, передає Фонду гарантування вкладів фізичних осіб реєстр вкладників, складає перелік акцептованих вимог та сповіщає кредиторів про їх акцептування.

Усі вимоги кредиторів, у тому числі органів державної податкової служби, мають бути заявлені в національній валюті України в розмірах, які існували на дату прийняття рішення про ліквідацію. Якщо вимогу заявлено в іноземній валюті, то така вимога підлягає конвертації заявником у національну валюту України за офіційним курсом, встановленим Національним банком на дату припинення діяльності банку, тобто на останній робочий день банку. Крім розміру вимоги, в заяві кредиторів повинні міститися підстави, що її обґрунтовують.

Ліквідатор у строк до двох місяців із дня призначення зобов'язаний здійснити інвентаризацію активів, включаючи обліковане на позабалансових рахунках, та скласти початковий баланс ліквідатора, при складанні якого основні фонди обліковуються за залишковою ринковою вартістю. У цей же термін ліквідатор повинен розірвати договори про надання банку послуг, а також припинити зобов'язання банку щодо оренди рухомого і нерухомого майна.

У строк до трьох місяців із дня, зазначеного в повідомленні про ліквідацію, після розгляду вимог кредиторів ліквідатор повинен скласти проміжний ліквідаційний баланс, до якого додається інформація про

майно банку, що залишилося, розгляду їх вимог.

146

Щомісяця ліквідатор зобов'язаний письмово повідомляти відповідне територіальне управління Національного банку про результати роботи та надавати необхідні документи. Така інформація обов'язково має містити дані про стягнення дебіторської заборгованості, стан реалізації майна банку та розрахунки з кредиторами. Вона оформляється у вигляді звіту, форма якого та розшифровка окремих статей наведені в табл. 3.3 та додатку Ж.

Для задоволення вимог кредиторів ліквідатор проводить роботу щодо продажу майна комерційного банку. Рішення про продаж майна приймається ліквідатором після проведення інвентаризації та його оцінки на відкритих торгах.

Вимоги кредиторів до банку, що ліквідується, відповідно до ст. 96 Закону України "Про банки і банківську діяльність" повинні задовольнятися за рахунок коштів банку в такій послідовності.

Перша черга:

- вимоги кредиторів, забезпечені заставою (сума, що виплачується, не перевищує вартість застави);
- вимоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банку;
- витрати і винагорода ліквідатора згідно із затвердженим кошторисом та договором із Національним банком;
- зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян.

У другу чергу задовольняються вимоги вкладників – фізичних осіб в частині перевищення суми, передбаченої системою гарантування вкладів фізичних осіб, та вимоги, що виникли із зобов'язань банку перед працівниками. Інші вимоги задовольняються в останню чергу.

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10=(4+5+6+8)
5.1.	у тому числі: за вимогами кредиторів, які забезпечені заставою								
5.2.	за зобов'язаннями перед працівниками банку (крім внесків до статутного капіталу та виплат за акціями)			x	x	x			
5.3.	за вимогами за державними і місцевими податками та неподат- ковими платежами до бюджету та позабюд- жетних фондів			x					
5.4.	за вимогами кредиторів, які не забезпечені заставою			x					
5.4.1.	із них: - кошти НБУ								
5.4.2.	- кошти бюджету та позабюджетних фондів								
5.4.3.	- кошти фізичних осіб								
5.4.3.1	із них: відшкодування за рахунок спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб	x			x	x	x		
5.4.3.2	відшкодування за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб		x		x	x	x		
5.4.4.	- кошти суб'єктів гос- подарської діяльності				x				
5.4.5.	- кошти інших банків				x				
5.5.	Інша заборгованість	x	x		x				
6.	Доходи ліквідатора (ліквідаційної комісії)	x	x		x				
	Довідково:								
7.	Витрати ліквідатора (ліквідаційної комісії) – усього	x	x			x	x		
7.1.	у тому числі: оплата праці	x	x			x	x		

“ ” 200__р.

Голова ліквідаційної комісії

Головний бухгалтер

(прізвище виконавця, телефон)

149

Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходжень коштів на накопичувальний рахунок та лише після повного задоволення вимог попередньої черги. Якщо майна банку виявиться недостатньо для повного задоволення усіх вимог певної черги, то наявні кошти розподіляються між кредиторами цієї черги пропорційно сумі їх вимог.

Активи банку, що залишилися після погашення усіх вимог кредиторів, повинні розподілятися між акціонерами (учасниками) відповідно до кількості належних їм акцій (часток у статутному капіталі).

Вимоги кредиторів не задовольняються у таких випадках:

- майна банку не вистачає для задоволення вимог;
- вимоги не надійшли протягом встановленого часу;
- вимоги не визнані ліквідатором (ліквідаційною комісією), не оскаржені кредитором у встановленому порядку або за запереченням кредитора прийнято рішення про незадоволення його вимоги.

Вимоги кредиторів, що надійшли пізніше встановленого часу, можуть бути задоволені, якщо залишилися кошти чи майно банку після задоволення вимог кредиторів, вимоги яких надійшли протягом встановленого часу. Вимоги, що незадоволені за недостатністю майна, слід вважати погашеними.

Схожі умови розподілу коштів використовуються і в інших країнах, зокрема, колишнього СРСР. Наприклад, латвійські банки розподіляють кошти, що залишилися після відшкодування витрат на ліквідацію, наступним чином:

- 1) виплати вкладникам – фізичним особам до 500 латів;
- 2) заробітна плата працівникам банку;
- 3) податки та зобов'язання перед бюджетом;
- 4) борги кредиторам за платіжними дорученнями клієнтів відносно бюджетних платежів;

- 5) повернення кредитів під гарантію держави;
- 6) інші вимоги кредиторів;
- 7) вимоги кредиторів за відсотковими платежами;
- 8) інші вимоги та зобов'язання [142, с. 22].

Максимально повне повернення коштів вкладникам – фізичним особам є одним із найважливіших завдань діяльності ліквідаційної комісії. Цій проблемі приділяється виключно важливе значення у всіх країнах світу. Зокрема, визначається межа забезпечення повернення коштів, джерела компенсації, створюються відповідні фонди, визначається порядок (першочерговість) погашення боргу та режими покриття внесків у різних валютах, у філіях банків, у т.ч. й зарубіжних тощо. Наприклад, в Австрії максимальна сума компенсації на одного депонента складає 19825 дол. США, в Нідерландах – 25750, в США – 100000, в Італії – 50500, в Чеській Республіці – 3760, а в Індії – лише 850 дол. США. В переважній більшості країн створено відповідні фонди, а джерелом компенсації є кошти банків. Лише в Чилі гарантії відшкодування коштів взяв на себе уряд, а в Аргентині та Іспанії спільну відповідальність з комерційними банками несе й центральний банк (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Дані про страхування банківських депозитів в окремих країнах світу

Країна	Тип управління	Максимальна компенсація на одного депонента, дол.США	Джерело компенсації	Наявність постійного фонду
1	2	3	4	5
Австрія	приватний	19825	банки	ні
Аргентина	спільний	10000	банки, центральний банк і кредити	так
Бельгія	спільний	19300	банки	так
Угорщина	офіційний	7200	банки	так

1	2	3	Продовження табл. 3.4	
			4	5
Венесуела	спільний	13800	банки і кредити	так
Німеччина	приватний	30% власних коштів банку-банкрута	банки	так
Греція	спільний	25300	банки	так
Данія	приватний	45075	банки	так
Нідерланди	спільний	25750	банки і кредити	ні
Норвегія	спільний	ліміт не встановлено	банки і кредити	так
Португалія	спільний	45175	банки	так
Великобританія	офіційний	27900	банки і кредити	так
США	офіційний	100000	банки і кредити	так
Індія	приватний	850	банки і кредити	так
Ірландія	офіційний	20230	банки	так
Іспанія	офіційний	12350	банки, центральний банк і кредити	так
Італія	приватний	50500	банки	ні
Канада	офіційний	43950	банки і кредити	так
Люксембург	приватний	20400	банки	ні
Мексика	офіційний	ліміт не встановлено	банки	так
Фінляндія	-	ліміт не встановлено	банки і кредити	так
Франція	приватний	(2) 81650	банки	ні
Чеська Республіка	офіційний	3760	банки і кредити	так
Чилі	офіційний	3000	уряд	ні
Швейцарія	офіційний	26075	банки і кредити	ні
Японія	спільний	97250	банки і кредити	так

В Україні відповідно до "Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів вкладникам банків у разі їх ліквідації", затвердженого постановою Правління Національного банку України 11.01.2001 р., № 8, чітко визначено правила відшкодування коштів вкладникам у разі ліквідації комерційного банку, за якими Фонд гарантування вкладів набуває права кредитора і може протягом трьох років з дня настання недоступності вкладів розглядати звернення громадян, які не одержали відшкодувань за вкладами протягом встановленого тримісячного строку. Таким чином, можна вважати, що права вкладників, виходячи із реальних можливостей перехідного періоду, захищаються досить повно. Однак, на нашу думку, потрібне прийняття Закону України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб", проект якого знаходиться на розгляді у Верховній Раді України.

Після закінчення роботи ліквідатор складає ліквідаційний баланс, який разом із матеріалами про його роботу подається територіальному управлінню Національного банку для розгляду та затвердження. Після затвердження ліквідаційного балансу закривається накопичувальний рахунок, знищуються печатки та штампи банку і приймається рішення про виключення банку з Державного реєстру банків.

Ліквідатор зобов'язаний передати документи банку, що ліквідується, на зберігання до архіву територіального управління Національного банку відповідно до Переліку документів Національного банку України, установ і організацій його системи, акціонерно-комерційних та комерційних банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку від 23.12.1996, № 327, та згідно з розділом 6.6 Інструкції з діловодства в центральному апараті та установах Національного банку, затвердженої постановою Правління Національного банку від 04.01.1998, № 1, в редакції постанови Правління Національного банку України від 04.02.2000, № 40.

Після виключення банку з Державного реєстру банків ліквідатор звільняється від будь-яких зобов'язань, пов'язаних з ліквідацією банку. Ліквідація банку вважається завершеною, а банк таким, що припинив свою діяльність, з часу внесення запису про це до Державного реєстру банків.

Запропонована схема ліквідації комерційного банку та діяльності ліквідатора є досить чіткою та прозорою, повністю відповідає вимогам Закону України "Про банки і банківську діяльність" і дозволяє забезпечити виконання всіх процедур у повному обсязі з чітким розподілом функцій, повноважень та відповідальності між окремими учасниками.

3.3 Організація системи контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути

Проведене дослідження засвідчило, що виключно важлива роль у забезпеченні стабільного функціонування комерційних банків на фінансовому ринку належить системі наглядових органів, для яких пруденційний нагляд є одним із найважливіших важелів контролю за фінансовим станом окремих банків і банківської системи в цілому.

Аналіз роботи окремих комерційних банків України за період 1992-2000 р. діє підстави стверджувати, що штрафні санкції, які має право накладати Національний банк України на уповноважені банки в разі допущення ними порушень чинного законодавства та інструктивних документів Національного банку, є одним із важливих важелів управління банківською системою та контролю за діяльністю окремих комерційних банків.

До порушень, за які можуть бути вжиті штрафні санкції, можна віднести: 1) порушення порядку, строків і технологій виконання банківських операцій; 2) порушення економічних нормативів

регулювання діяльності банків; 3) стягнення відсотків авансом на час видачі кредиту; 4) подання недостовірної інформації та звітності, що встановлені нормативно-правовими актами Національного банку.

Штрафи накладаються на банки за кожен випадок порушення в розмірі не менше 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але не більше ніж один відсоток від суми зареєстрованого статутного фонду. Мінімальна сума штрафу за кожен випадок порушення економічних нормативів і значень (лімітів) відкритої валютної позиції становить 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Штраф за порушення порядку, строків і технології виконання банківських операцій, що встановлені нормативно-правовими актами Національного банку, накладається на банки в розмірі до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Разом з тим штраф може накладатися на банки в розмірі до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у разі: неподання документів на письмову вимогу вповноважених працівників Національного банку, а також приховування рахунків, документів, активів тощо; подання недостовірної інформації та звітності, а також невиправлення звітності у порядку, встановленому Національним банком.

Штрафи за кожний випадок порушення економічних нормативів і значень (лімітів) відкритої валютної позиції повинні накладатися на банки в таких розмірах:

1. За щоденне порушення нормативів: максимального розміру ризику на одного позичальника (Н8); максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н10); максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н11).

Застосування штрафних санкцій за порушення цих нормативів повинно здійснюватися в наступному за звітним місяці в загальній сумі

2. За порушення економічних нормативів і лімітів відкритої валютної позиції, що розраховуються за середньозваженою величиною за місяць:
- нормативу ліквідності (Н5, Н6, Н7);
 - нормативу інвестування (Н14);
 - значення (ліміту) загальної відкритої валютної позиції банку;
 - значення (ліміту) довгої відкритої валютної позиції у ВКВ;
 - значення (ліміту) короткої відкритої валютної позиції у ВКВ;
 - значення (ліміту) довгої (короткої) відкритої валютної позиції у НКВ;
 - значення (ліміту) довгої (короткої) відкритої валютної позиції у всіх банківських металах.

За нормативами та лімітами відкритої валютної позиції, які розраховуються на підставі середньозваженої величини за місяць, одним порушенням слід вважати порушення нормативів або значень (лімітів), що розраховуються як середньозважена величина за місяць.

Суму штрафу за порушення нормативів максимального розміру ризику на одного позичальника (Н8), максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н10), максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н11), можна визначити на основі використання нормативно-розрахункового методу.

Розглянемо приклад. Фактична сума ризику на одного позичальника складає 1150000 грн.; облікова ставка Національного банку – 30%; капітал на день порушення – 4000000 грн. Норматив Н8 = 25%.

Розрахунок суми штрафу (СШ) здійснюється за наступною схемою.

Спочатку необхідно визначити нормативну суму (НС) допустимого ризику банку для кожного позичальника окремо (з використанням установлених нормативних значень згідно з Інструкцією про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, затвердженою постановою Правління Національного банку від 14.04.1998, № 141:

$$НС = \frac{4000000 \cdot 25\%}{100\%} = 1000000 \text{ грн.}$$

Далі слід розрахувати понаднормативну суму (ПНС) ризику:

$$ПНС = 1150000 - 1000000 = 150000 \text{ грн.}$$

I, насамкінець, визначається сума штрафу, яка складає:

$$СШ = \frac{150000 \cdot 30\%}{365 \cdot 100\%} = 123,288 \text{ грн.}$$

Таким чином, сума штрафу, що має накладатися на комерційний банк, становить 123 грн. 29 коп.

Якщо порушення нормативів максимального розміру ризику на одного позичальника (Н8), максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н10), максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н11), здійснюється щодо одного позичальника одночасно, то штраф стягується за розрахунком із більшої суми, виходячи з одного дня порушення.

Для розрахунку суми штрафу щодо кредитів, наданих в іноземній валюті та перерахованих у гривневий еквівалент, також можна застосувати облікову ставку Національного банку.

Для розрахунку суми штрафів за порушення нормативів ліквідності (Н5, Н6, Н7) та інвестування (Н14) необхідно використовувати позитивний результат діяльності банку, що відображається на технічному рахунку 5999 "Результат діяльності", у розмірі приросту за місяць, в якому допущено порушення. Конкретний приклад розрахунку наведено в

табл. 3.5.

Якщо банк порушив одночасно кілька нормативів ліквідності, то штраф стягується за розрахунком із більшої суми, тобто 2400 грн.

Розрахунок штрафу за порушення нормативу інвестування (Н14) можна здійснити аналогічно розрахунку штрафів за порушення нормативів ліквідності.

Таблиця 3.5

Приклад розрахунку суми штрафів за порушення нормативів миттєвої, загальної ліквідності та співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку

№ з/п	Порушення нормативів	Фактичне значення, %	Нормативне значення, %	Відхилення, %	Прибуток – рахунок 5999 (грн.)	Сума штрафу (грн.)
1	2	3	4	5	6	7
1	Миттєвої ліквідності (Н5)	15	> 20	5	40000	$40000 \times 0,05 = 2000$
2	Загальної ліквідності (Н6)	94	> 100	5	40000	2400
3	Співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку (Н7)	17	> 20	3	40000	1200

Приклад розрахунку штрафів за порушення лімітів відкритої валютної позиції, довгої валютної позиції у вільно конвертованій валюті, короткої валютної позиції у вільно конвертованій валюті, довгої (короткої) відкритої валютної позиції у неконвертованій валюті, довгої

Розрахунок суми штрафів за порушення лімітів валютної позиції
 Таблица 3.6

№ з/п	Порушення значень (лімітів) відкритої валютної позиції	Фактичне значення, %	Установлені значення (лімітів), %	Відхилення, %	Поточний прибуток – рахунок 5999 (грн.)	Сума штрафу, (грн.)
1	2	3	4	5	6	7
1	Загальна	50	< 35	15	20000	3000
2	Довга (у ВКВ)	40	< 30	10	20000	2000
3	Коротка (у ВКВ)	18	< 5	13	20000	2600
4	Довга/коротка (у НКВ)	3	< 3	0	20000	0
5	Довга/коротка (у банківських металах)	4	< 2	2	20000	400

У цьому випадку для розрахунку суми штрафів також слід використовувати позитивний результат діяльності банку, що відображається на технічному рахунку 5999 “Результат діяльності”, у розмірі приросту за місяць, в якому допущено порушення. Якщо розмір приросту прибутку, наприклад, дорівнює 20000 грн., то сума штрафу становитиме, відповідно, 3000; 2000; 2600 та 400 грн. за кожною із позицій.

Штрафи за порушення лімітів відкритої валютної позиції розраховуються, виходячи з розрахунку середньозваженої величини за місяць. У тому випадку, коли банк порушує одночасно кілька значень (лімітів) відкритої валютної позиції банку, то штраф стягується за розрахунком з більшої суми, тобто 3000 грн.

Застосування штрафних санкцій повинно оформлятися розпорядженням, яке підписує керівник відповідного територіального управління Національного банку.

Територіальне управління Національного банку протягом п'яти робочих днів з дня надходження інформації про порушення готує розпорядження Національного банку про притягнення до відповідальності у вигляді накладання штрафу. У цей же строк зазначене розпорядження надсилається банку-порушнику з обов'язковим переліком підстав для накладання штрафу та розрахунком його суми.

Розпорядження про накладання штрафу має містити перелік виявлених порушень із посиланням на нормативно-правові акти і документи, що підтверджують факт порушення, а також пропозицію до банку-порушника про добровільну сплату нарахованої суми штрафу протягом трьох робочих днів, починаючи з наступного дня після отримання банком розпорядження.

У разі виявлення порушень у діяльності філії банку розпорядження Національного банку про притягнення до відповідальності у вигляді накладання штрафу надсилається банку – юридичній особі.

Якщо нараховану суму штрафу не буде перераховано банком-порушником у зазначений строк, то штраф стягується шляхом подання до арбітражного суду позовної заяви.

Штрафи недоцільно накладати на банки, що втратили свій капітал, а також можуть не застосовуватися в таких випадках:

1. Якщо застосування штрафних санкцій є неефективним і не вплинуло на усунення банком порушень економічних нормативів та якщо таке порушення відбувається систематично, а саме:
 - економічні нормативи, що розраховуються за середньозваженою величиною за місяць, порушуються протягом трьох місяців поспіль або шість разів протягом року;

- економічні нормативи, які розраховуються за кожний випадок порушення, порушуються протягом місяця поспіль або через певний проміжок часу протягом трьох місяців.
2. Якщо стягнення штрафу спричинить суттєве погіршення фінансового стану банку, зокрема неспроможність своєчасно виконувати зобов'язання перед своїми клієнтами; створення становища, що загрожує інтересам вкладників і кредиторів тощо.
 3. Якщо банк є значно недокапіталізованим або критично недокапіталізованим.
 4. За друге та подальші порушення у поточному році порядку, строків і технології виконання банківських операцій, що встановлені нормативно-правовими актами Національного банку щодо одного виду банківської операції.
 5. За повторний та наступні в поточному році випадки подання недостовірної інформації та звітності, а також за неподання або несвоєчасне їх подання щодо однієї і тієї ж форми звітності чи інформації.

У разі незастосування штрафних санкцій з метою забезпечення виправлення ситуації або запобігання подальшій втраті банком своїх активів Національний банк може застосовувати інші адекватні заходи впливу відповідно до статті 62 Закону України "Про Національний банк України", в т.ч. запровадити тимчасову адміністрацію, реорганізувати чи ліквідувати банк.

Суми стягнених штрафів повинні відображатися у класі 7 Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України за статтею "Інші банківські операційні витрати" (рахунок 7397).

Поряд з накладенням на уповноважений банк штрафів за невиконання нормативів, Національний банк має право накладати штрафи на керівників банків у разі невиконання ними вимог щодо

усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку в установленій строк відповідно до Положення про порядок накладання штрафів на керівників банків та інших фінансово-кредитних установ у разі невиконання ними законних вимог Національного банку України щодо усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 09.03.2000, № 94.

Окрім того, Національний банк має право відсторонити керівництво (голову правління та головного бухгалтера) від управління банком. Такі заходи можуть бути вжиті у разі:

- невиконання банком зобов'язань за його листом із зобов'язаннями або програмою фінансового оздоровлення;
- визнання професійної непридатності керівництва банку;
- якщо складова рейтингова оцінка менеджменту за результатами виїзного інспектування складає «4» або «5» за системою CAMEL;
- невиконання вимог щодо усунення порушень банківського законодавства, а також завдання значних збитків банку, у т.ч. надання кредитів за ставкою, що нижча за мінімальну ставку залучення коштів, втрати капіталу, ліквідності й платоспроможності тощо;
- подання недостовірної інформації та звітності, приховування рахунків, документів, активів;
- винесення вироку суду щодо керівництва про заборону займатися банківською діяльністю.

Пропозиція щодо відсторонення керівництва банку від управління подається територіальним управлінням Національного банку та відповідним структурним підрозділом банківського нагляду Національного банку на розгляд Комісії Національного банку, яка готує відповідний висновок.

Висновки до розділу 3.

Рішення про відсторонення керівництва банку від управління повинно прийматися Правлінням Національного банку та оформлятися відповідною постановою, крім випадків, коли такі рішення прийняті правоохоронними органами або загальними зборами акціонерів (учасників) банку, чи іншим органом, визначеним статутом банку. У такому випадку територіальне управління Національного банку повинно видати письмове розпорядження розрахунковій палаті про заборону приймати до виконання платіжні документи за підписами керівників, які відсторонені з посади, та повідомити про це банк.

З метою забезпечення дієвості штрафних санкцій вони періодично повинні переглядатися й уточнюватися, а разом з ними повинні змінюватися й методики розрахунків.

Ліквідація комерційного банку повинна використовуватися як крайній захід, коли вичерпано всі можливості фінансового оздоровлення комерційного банку. При цьому надзвичайно важливо виконати вимоги кредиторів, забезпечивши певну послідовність виплат. Обґрунтована в дисертації схема ліквідації комерційного банку передбачає такі можливості та чітко визначає роль і функції Національного банку України, його підрозділів, ліквідаційної комісії, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших учасників.

Розглянута схема управління банками в стані фінансової скрути, пропозиції щодо вдосконалення механізмів реструктуризації та реорганізації комерційних банків, вдосконалення системи банківського нагляду на основі запровадження певних контрольних важелів і заходів впливу за порушення зобов'язань і економічних нормативів дозволяють, на нашу думку, забезпечити стабільне функціонування окремих комерційних банків і банківської системи України в цілому.

На основі узагальнення зарубіжного і вітчизняного досвіду реорганізації та реструктуризації комерційних банків і дослідження фінансового стану банків України в дисертаційній роботі обґрунтовано конкретні механізми реорганізації та реструктуризації з метою фінансового оздоровлення та забезпечення стабільного функціонування банківської системи, підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі об'єднання банків, створення банківських холдингів, злиття та приєднання банків, підвищення ліквідності та платоспроможності банків, а також вдосконалення системи банківського нагляду і контролю за діяльністю банків у стані фінансової скрути, що дозволило зробити наступні висновки, рекомендації та пропозиції.

1. Під реструктуризацією комерційного банку розуміють зміни структури його активів і пасивів, структури внутрішньої організаційної побудови, структури управління тощо, які мають сприяти подоланню фінансової нестабільності банку, відновити його платоспроможність та підвищити рівень ліквідності, а також знизити рівень ризику банківської діяльності.

Під реорганізацією комерційного банку розуміють зміну організаційно-правової форми банківської установи на основі злиття, приєднання, виділення, поділу або перетворення, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав і обов'язків правонаступниками.

Реорганізацію та реструктуризацію окремих комерційних банків слід розглядати як стратегічний напрям регулювання фінансового стану банківської системи в цілому, забезпечення високого рівня її капіталізації, стабільної роботи платіжної системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників.

2. Основними методологічними принципами реорганізації та

реструктуризації комерційних банків є: пріоритетність інтересів суспільства і держави перед інтересами окремого банку; застосування реорганізації як методу оздоровлення проблемних банків і банківської системи в цілому; підвищення стійкості та ефективності діяльності банків; забезпечення стабільної роботи платіжної системи та стабільності національної грошової одиниці.

- Для конкретного стану банківської системи і кожного комерційного банку на основі загальних принципів і підходів необхідно розробляти свій механізм, форми і методи реструктуризації чи реорганізації, визначаючи міру втручання в нього Національного банку України, як головного органу банківського нагляду і контролю.
3. З метою вдосконалення системи банківського нагляду та контролю, оперативного вирішення проблем реорганізації та реструктуризації не тільки банків, але й інших фінансово-кредитних установ, надання допомоги комерційним банкам доцільним є створення спеціальної незалежної агенції з питань реструктуризації фінансово-кредитних установ.
 4. З метою забезпечення необхідного рівня концентрації банківського капіталу, забезпечення стійкості банківської системи, вирішення регіональних проблем, реалізації пріоритетних інвестиційно-виробничих програм, захисту інтересів кредиторів і вкладників Національний банк України може запроваджувати примусову реорганізацію шляхом злиття або приєднання банків. Участь у цьому процесі держави зі своїми ресурсами, прийняттям на себе проблемних активів і зобов'язань, гарантій тощо надасть можливість оздоровити проблемні банки та реалізувати через них державні програми.
 5. На сьогодні в Україні ми спостерігаємо процес концентрації банківського капіталу шляхом поглинання нестабільних невеликих банків крупними або виділення збиткових філій із великих

нестабільних банків та приєднання до інших банків. Однак, реальною концентрацією капіталу такий процес назвати не можна. Необхідно зазначити, що така реорганізація призводить до "вимивання" регіональних банків, які перетворюються на філії великих банків, головна контора яких знаходиться у Києві.

На наш погляд, більш реальним, економічно виправданим і соціально стабільним було б створення банківських об'єднань, корпорацій, банківських і фінансових холдингових груп.

6. Найбільш раціональними шляхами підвищення рівня концентрації

банківського капіталу в ході реорганізації комерційних банків можуть бути: 1) злиття банків з високоякісними активами, 2) приєднання малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування, до фінансово стабільних банків, 3) створення вказаних форм банківських об'єднань. Злиття або приєднання навіть невеликих банків з якісними активами дає змогу значно збільшити розмір спільних активів і депозитів, що підвищує ринкову вартість акцій новоствореного банку чи банківського об'єднання.

7. З метою зацікавлення комерційних банків у реорганізації, а також підвищення ефективності процесу реорганізації необхідно передбачити не тільки безперервність роботи комерційних банків, що реорганізуються, але й спрощення самої процедури реорганізації. Доцільним було б передбачити, що до часу видачі новоствореному банку ліцензії на здійснення банківських операцій і виключення банків, що реорганізуються, з Республіканської книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ банки, що реорганізуються, продовжують здійснювати платежі за своїми кореспондентськими рахунками та відповідати за зобов'язаннями, на підставі тимчасового дозволу Національного банку України.

8. Для створення сприятливих умов реорганізації необхідно також

передбачити спрощену систему ліцензування банків, що реорганізуються. Пропонується ввести такий порядок надання банку, створеному в результаті реорганізації інших банків, ліцензії, що містить весь перелік операцій, на здійснення яких мали право кожний з банків, що реорганізуються шляхом злиття (приєднання), на дату прийняття рішення про реорганізацію, за умови, що хоча б один з банків мав ліцензію з таким переліком операцій.

Протягом адаптаційного періоду діяльності банків, що реорганізувалися, доцільно ввести для них індивідуальні економічні нормативи строком не менше трьох місяців з часу отримання ліцензії на здійснення банківських операцій.

9. Обґрунтовуючи доцільність використання певних форм реорганізації, слід зазначити, що на нинішньому етапі становлення банківської системи найбільш прийнятною формою реорганізації комерційних банків є реорганізація шляхом злиття, що дає змогу при мінімальних витратах забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, покращити фінансовий стан і забезпечити подальший розвиток комерційних банків.
10. Санація банку, що ліквідується, або реорганізація шляхом приєднання до іншого банку можуть здійснюватися за умови згоди кредиторів, майнові вимоги яких становлять не менше 51% від суми визнаних претензій до банку. Згода кредиторів на проведення санації або реорганізації шляхом приєднання до іншого банку повинна бути оформлена відповідним протоколом зборів (комітету) кредиторів.
11. Програма санації комерційного банку повинна містити такі умови та заходи: прогностичний строк і конкретні заходи щодо відновлення платоспроможності банку і задоволення вимог кредиторів, умови реструктуризації капіталу банку, в т.ч. статутного капіталу та субординованого боргу, зміну частки акціонерів у статутному капіталі

на користь інвесторів, а також форми відповідальності інвестора за виконання взятих на себе зобов'язань відповідно до програми санації.

12. Аналіз досвіду реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Окрім того, такі банки дуже вразливі в разі зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо. Тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах, а також створення крупних банківських об'єднань.

До останнього часу створення банківських об'єднань стримувалося відсутністю відповідного законодавства, небажанням акціонерів окремих банків втратити власні банки, а також протидією з боку середніх банків, для яких такі об'єднання, корпорації та холдинги будуть потужними конкурентами. Однак, на нашу думку, враховуючи реалії розвитку банківської системи України, пов'язані з необхідністю концентрації банківського капіталу, перерозподілом ринку банківських послуг і закінченням епохи "карманних банків", ідея банківських союзів є плідною, може і повинна бути реалізована на практиці найближчим часом. Цьому сприяють не тільки внутрішні процеси розвитку та вдосконалення банківської системи України, а також глобалізація та інтернаціоналізація міжнародних фінансових ринків.

13. Заходами, що сприяють запобіганню банкрутства банку, можуть бути: фінансове оздоровлення (санація банку), призначення тимчасової адміністрації та реорганізація банку. Фінансова стабільність банку забезпечується належним керівництвом, ринковою дисципліною і пруденційним банківським наглядом.

14. Під фінансовим оздоровленням комерційних банків розуміють

систему заходів банку, що спрямовані на покращання його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

15. Основними напрямками фінансового оздоровлення банку можуть бути:

- фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб. Зокрема: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на значний термін (не менше року) під невисокі відсотки – $1/2$ ($2/3$) від облікової ставки НБУ, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо;
- зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т.ін.;
- вдосконалення організаційної структури та управління банком.

При цьому виключно важливу роль відіграють такі заходи як вдосконалення менеджменту, методів аналізу і контролю, запровадження системи внутрішнього аудиту, планування й прогнозування діяльності, в т.ч. розробка оптимальної структури балансу комерційного банку.

16. Виключно важливе значення з точки зору підвищення рівня капіталізації банків та їх ліквідності має надання комерційним банкам права залучення коштів на умовах субординованого боргу з подальшим їх зарахуванням до банківського капіталу третього рівня. При цьому потрібне подальше врегулювання питань щодо звітності за цим капіталом та умов його переведення до капіталу першого рівня.

17. В дисертаційній роботі з метою запобігання кредитним ризикам рекомендовано до практичного використання два методи створення резервних відрахувань. Перший полягає у створенні загального резервного фонду відрахувань, у якому певні суми резервуються на покриття можливих у майбутньому, але ще не ідентифікованих збитків, що є наслідком кредитного ризику. Після виникнення ризикової ситуації, коли стає відомим, що кредит не буде повернено, накопичена сума використовується для покриття збитків шляхом вирахування суми боргу із кредитового сальдо.

Другий метод полягає у створенні спеціальних резервних відрахувань тоді, коли стає відомим, що не буде повернено конкретний кредит (або його частину), однак він ще враховується в балансі банку. Такий різновид резервних відрахувань можна розглядати як контрпроводку, що відображає ті суми, повернення яких не очікується. Сальдо за рахунком загальних резервних відрахувань є засобом поглинання збитків майбутніх періодів, а тому його слід розглядати як певну форму додаткового капіталу.

18. Основними критеріями, за якими ініціюється процедура фінансового оздоровлення комерційного банку, повинна бути рейтингова оцінка за системою CAMEL, яку одержав банк за результатами інспектування: для недокапіталізованих та значно недокапіталізованих банків таким критерієм є рейтингова оцінка "3", а для інших банків – оцінка "4".

Програма фінансового оздоровлення комерційних банків повинна, перш за все, передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту.

19. Запровадження тимчасової адміністрації є одним із надзвичайних

наглядних заходів, до яких вдаються центральні банки всіх країн світу. Функції тимчасової адміністрації слід розглядати значно ширше, ніж просто підвищення рівня менеджменту комерційного банку.

Тимчасова адміністрація є спеціальним органом для забезпечення управління комерційним банком у стані фінансової скрути, яка створюється та призначається рішенням Правління Національного банку з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку та детальної оцінки фінансового стану банку і вжиття відповідних заходів щодо приведення його діяльності у відповідність з вимогами банківського законодавства, відновлення платоспроможності та ліквідності, усунення виявлених порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану, а також для застосування інших заходів, спрямованих на стабілізацію діяльності банку.

20. Поряд з повним відстороненням керівництва комерційного банку можливий варіант часткового відсторонення в разі, якщо банк має загальну рейтингову оцінку за системою CAMEL "4" або "5", низьку якість активів, високий рівень ризику тощо.

У такому випадку керівник тимчасової адміністрації повинен здійснювати контроль за операціями щодо розпорядження коштами та майном банку шляхом погодження таких операцій (візування розрахункових, первинних облікових документів, договорів тощо).

21. З метою вдосконалення роботи тимчасових адміністрацій було б доцільним в нормативних документах Національного банку України більш чітко визначити їх функції та встановити конкретні економічні показники діяльності комерційного банку, при досягненні яких тимчасова адміністрація припиняє свою діяльність. Потребує уточнення механізм захисту інтересів банку від можливої діяльності тимчасової адміністрації в інтересах третіх осіб. Необхідна розробка

чітких критеріїв і системи економічних нормативів для оцінки діяльності тимчасової адміністрації та стану банку до і після здійснення тимчасового управління.

22. Вирішальну роль у прийнятті рішення про реорганізацію чи реструктуризацію банку, окрім необхідності концентрації банківського капіталу та підвищення рівня ліквідності, відіграють три параметри: обсяг і якість активів, обсяг і якість пасивів, а також різниця між активами й пасивами, тобто фінансовий результат роботи банку. В практиці західних банків, окрім названих показників, значна увага приділяється таким показникам як ріст ринкового курсу акцій банку після реорганізації (або показник EPS — ріст доходів на одну акцію), співвідношення показників “курс акцій — доход”, оцінюється розмір можливої надбавки (премії) за злиття, яка часто може перевищувати майбутні вигоди, визначається рівень кадрового потенціалу та рівень менеджменту.

Динаміка економічних показників діяльності банків після реорганізації підпорядкована загальним тенденціям і закономірностям розвитку банківської системи певної країни в загальному контексті розвитку ринкових відносин. Інтеграційні ефекти, що виявляють себе після реорганізації банків, полягають в одержанні певних переваг, що впливають із підвищення рівня концентрації капіталу: ріст обсягу доходів, розширення спектра банківських послуг, підвищення рівня стійкості та конкурентоздатності на ринку, освоєння нових регіональних ринків тощо.

23. Підвищення рівня концентрації банківського капіталу окрім зниження експлуатаційних витрат, дозволяє збільшити ліміти кредитування, знизити відсоткові ставки, забезпечити більш надійне страхування кредитних ризиків.

Домінуючими чинниками, що стимулюють злиття (приєднання)

банків, для вітчизняних банкірів є підвищення рівня концентрації капіталу, що пов'язано з необхідністю виконання вимог Національного банку України щодо економічних нормативів, а також можливість лобіювання власних інтересів у владних структурах, тоді як питанням зниження ризику діяльності, розширення спектра банківських послуг, виходу на міжнародні фінансові ринки та залучення кваліфікованих фахівців приділяється недостатня увага.

Таке відношення до оцінки ефективності реорганізації та реструктуризації комерційних банків повністю відображує сучасний стан не тільки банківської системи, а й економіки держави в цілому, оскільки, з точки зору банкірів, домінуючими є не якісні, а кількісні показники.

24. Основними методами запобігання негативним наслідкам реорганізації та реструктуризації комерційних банків можуть бути:

- зміна керівництва або принципів формування керівних органів банку;
- чергова емісія акцій з додатковими правами акціонерів;
- реструктуризація активів і пасивів;
- збільшення або зменшення кількості акціонерів;
- викуп акцій у своїх акціонерів з премією;
- адміністративні заходи та юридичні процедури.

25. Запропонована в дисертаційній роботі класифікація комерційних банків за рівнем достатності капіталу дозволила зробити для окремих категорій банків відповідні стратегії поведінки відносно викупу власних акцій, виплати дивідендів, здійснення операцій з акціонерами та інсайдерами, розробки програми капіталізації або санації банку акціонерами чи інвесторами.

26. Під неплатоспроможністю банку слід розуміти неспроможність банку протягом одного місяця виконати законні вимоги кредиторів або

зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше однієї третини мінімального розміру нормативного капіталу банку (норматив капіталу Н1).

Справа про визнання банку неплатоспроможним може бути порушена тільки після відкликання банківської ліцензії.

27. Виходячи із реалій розвитку банківської системи України та враховуючи широкі можливості законодавства, вважали б за необхідне рекомендувати Національному банку України перед прийняттям рішення про ліквідацію комерційного банку максимально повно використати можливості примусової реорганізації.

Для комерційних банків це може бути приєднання або перетворення, а для державних – поділ, виділення і перетворення.

28. Законодавством України передбачено, що ліквідація банку – довготривалий процес, який може тривати протягом трьох років. Реорганізація банку офіційно відбувається в значно коротші терміни. Однак при цьому слід мати на увазі, що підготовчий період до злиття, пов'язаний з розробкою стратегії та аналізом потенційних кандидатів може зайняти рік, а то й більше. Певний час потрібен для розробки спільної стратегії, налагодження менеджменту тощо, тобто тривалість обох процесів може бути приблизно однаковою, а соціально-економічні результати будуть досить суттєво різнитися. Ліквідація як банкрута, навіть одного банку, суттєво впливає на загальну політичну ситуацію та стан фінансового ринку країни.

Це й обумовлює винятковість процедури ліквідації комерційних банків та необхідність виваженого підходу в кожному окремому випадку, використання всіх можливостей максимальної прозорості процесу і згладжування можливих соціальних і економічних наслідків від ліквідації банку.

29. Вимоги кредиторів ліквідатор (ліквідаційна комісія) може приймати

протягом одного місяця з дня публікації оголошення про початок ліквідаційної процедури, а протягом трьох місяців з метою їх задоволення повинен визначити суму заборгованості кожному із них, передати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб реєстр вкладників, скласти перелік акцептованих вимог та сповістити кредиторів про їх акцептування.

Усі вимоги кредиторів, у тому числі органів державної податкової служби, мають бути заявлені в національній валюті України у розмірах, які існували на дату прийняття рішення про ліквідацію. Якщо вимогу заявлено в іноземній валюті, то така вимога підлягає конвертації заявником у національну валюту України за офіційним курсом, встановленим Національним банком на дату припинення діяльності банку, тобто на останній робочий день банку.

30. В разі ліквідації комерційного банку першочерговими вимогами кредиторів повинні бути: вимоги кредиторів, забезпечені заставою; вимоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; виплата заробітної плати та вихідної допомоги звільненим працівникам банку; зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян; витрати ліквідатора та податки і зобов'язання перед бюджетом.

31.3 метою законодавчого врегулювання питань гарантування вкладів фізичних осіб у комерційних банків потрібне прийняття Закону України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб".

32. Аналіз роботи окремих комерційних банків України за період 1992-2000 рр. дає підстави стверджувати, що штрафні санкції, які має право накладати Національний банк України на уповноважені банки в разі допущення ними порушень чинного законодавства та інструктивних документів Національного банку, є одним із важливих важелів управління банківською системою та контролю за діяльністю окремих

До порушень, за які можуть бути вжиті штрафні санкції, можна віднести: порушення порядку, строків і технологій виконання банківських операцій; порушення економічних нормативів регулювання діяльності банків; стягнення відсотків авансом на час видачі кредиту; подання недостовірної інформації та звітності, що встановлені нормативно-правовими актами Національного банку.

Штрафи недоцільно накладати на комерційні банки, що втратили свій капітал, є значно або критично недокапіталізованими, або санкції у вигляді штрафів є неефективними і потрібне використання інших заходів, зокрема, реорганізації чи ліквідації комерційного банку.

33. Розглянута схема управління банками в стані фінансової скрути, пропозиції щодо вдосконалення механізмів реструктуризації та реорганізації комерційних банків, вдосконалення системи банківського нагляду на основі запровадження певних контрольних важелів і заходів впливу за порушення зобов'язань і економічних нормативів дозволяють, на нашу думку, забезпечити стабільне функціонування окремих комерційних банків і банківської системи України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Н. Г., Пессель М.А.. Денежное обращение, кредит и банки. – М.: АО «Финстатинформ», 1995. – 272 с.
2. Бак И. О межгосударственном регулировании деятельности банков-нерезидентов // Российский экономический журнал. – 1996. - № 8. – С. 14-49.
3. Балод М.Ю. Банковские услуги для частных лиц // Банковские услуги. – 1996. - №11. – С.22-27.
4. Банки и банковские операции. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 471с.
5. Банковское дело. – М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 428 с.
6. Баранов В. Т. Справочная книга инспектора валютных операций коммерческих банков. – М.: АО «МЕНАТЕП-ИНФОРМ», 1995. - 432с.
7. Белов М. Информация – новый вид финансовых активов // Банковские технологии. – 1997. - № 2 (24). – С.40-43.
8. Безверхая И. Слияние и поглощение: взгляд из Европы // Финансовая Украина. – 1996, 23 апреля. – С.20.
9. Биржевая мегасделка // Украинская инвестиционная газета. – 2000. - № 23. – С. 17, 23.
10. Бор М. З., Пятенко В. В. Менеджмент банков: организация, стратегия, планирование. М.: ИКС «ДИС», 1997. – 288 с.
11. Бор М. З., Пятенко В. В. Стратегическое управление банковской деятельностью. – М.: Приор, 1995. – 160 с.
12. Вядрова І.М. Умови та особливості ліквідації комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Зб.наук.праць Т.3. – С. 179-191.
13. Вядрова І.М. Проблеми санації та реорганізації комерційних банків // Банківська справа. – 2000. - № 6. – С. 51-54.
14. Гегенхаммер Г. Управління банками, що знаходяться в скрутному

- фінансовому становищі. – К.: Varents group LLC, 1999. – 8 с.
15. Геєць В. перспективи світового економічного зростання у 2000-2001 рр. // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 2. – С. 20-25.
 16. Гребеник Н.І. Тенденції та перспективи розвитку управління грошово-кредитним ринком в Україні за період 1991-1999 рр. // Банківська справа. – 1999. – № 6. – С. 22-28.
 17. Голубович А. Д., Ситник А. В., Хенкин Б. Л., Самоукина Н. В. Управление банком: организационные структуры, персонал и внутренние коммуникации. – М.: «Менатеп-информ», 1995. – 208 с.
 18. Горилей О. Союз независимых банков // Компаньон. – 1999. – № 41. – С. 38-39.
 19. Горина С.А. Учет в банке: Проверка правильности отражения банковских операций. – М.: Стрикс, 1995. – 428 с.
 20. Горина С.А., Козьменко С.Н. Банковская система и экономика: реструктуризация на фоне глобализации. – М.: МАКС Пресс, 2001. – 324 с.
 21. Грядовая О. Кредитные риски и банковское ценообразование // Российский экономический журнал. – 1995. – № 9. – С.44-49.
 22. Данилевский Ю.А. Международные требования к банковской бухгалтерской информации // Бухгалтерия и банки. – 1996. – № 4. – С.20-25.
 23. Данильченко К. М., Раєвська Т.О. Ліквідність та активи банків // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 5. – С.56-62.
 24. Де Ковни Ш., Такки К. Стратегии хеджирования. – Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 208 с.
 25. Дзяблук О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин. – Тернопіль: «Тернопіль», 1996. – 140 с.
 26. Долан Е.Дж. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная

- политика. – М–Л.: ПФК «Профико», 1996. – 532 с.
27. Егорова Н.Е., Смулов А. М. Модели и методы анализа финансовых инструментов кредитной политики банка и динамики его развития в условиях переходного периода. – М.: ЦЭМИ РАН, 1997. – С.32 //Финансист. –1996. - №27(167). – С.14-18.
28. Еременко А. Российский банк между кредитом и инвестициями //Финансист. –1996. - №27(167). – С.14-18.
29. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. – К.: Наукова думка, 1999. – 341 с.
30. Єпіфанов А. О., Сало І. В., Д'яконова І.І. Бюджет і фінансова політика України.-К.: Наукова думка, 1997.- 301 с.
31. Єрмакович В. Вирішення проблеми безнадійних боргів //Вісник Національного банку України. – 1997. - № 4. – С. 21-25.
32. Жуков Е.Ф. Менеджмент и маркетинг в банках. Учебн. Пособие для вузов. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 191 с.
33. Заруба О. Д. Банківський менеджмент та аудит. – К.: Видавництво «Лібра» ТОВ, 1996.- 224 с.
34. Заруба О. Д. Кредитні ризики та їх врахування в банківській практиці //Банківська справа. – 1995. - № 2. – С.32-38.
35. Заруба О. Д. Фінансовий менеджмент у банках: Навч. посібник.- Товариство “Знання”, КОО, 1997. – 172 с.
36. Захаров В. С. Регулирование деятельности коммерческих банков России и их ликвидность // Деньги и кредит. –1996. - № 9. – С.28-33.
37. Иванов В.В. Анализ надежности банка: Практ. пособие. – М.: Русская деловая литература, 1996. – 320 с.
38. Иванов Л.Н., Иванов А.Л. Оценка банковской деятельности по материалам бухгалтерской отчетности // Бухгалтерия и банки. –1996. - № 1. – С. 18-24.
39. Иванов Л.Н., Иванов А.Л. Совершенствование бухгалтерской информации для экспресс-анализа банковской деятельности

- //Бухгалтерия и банки. -1996.-№3. - С.32-35.
40. Иванова Н.Ю. Инструменты регулирования ликвидности банковской системы // Деньги и кредит. -1996. - № 11. - С.44-49.
41. Инвесторы за чужой счет // Украинская инвестиционная газета. - 2001. - № 9. - С. 9.
42. Инстинкт слияния //Украинская инвестиционная газета. - 2000. - № 13. - С. 9-10.
43. Исаев Д.В. Резерв на возможные потери по ссудам как инструмент управления кредитными рисками // Деньги и кредит. -1996. -№ 10. - С.15-19.
44. Исаичева А. В. К определению ликвидности коммерческого банка // Деньги и кредит. - 1997. - № 2. - С.26-32.
45. Казимагомедов А. А. Защита и страхование банковских депозитов в странах Западной Европы // Банковское дело. - 1996. - № 8.- С. 14-19.
46. Казимагомедов А.А. Банковские депозиты: Зарубежный опыт. - С-Пб: Изд-во СПбУЭФ, 1996.- 115с.
47. Казимагомедов А.А. Защита и страхование банковских депозитов в странах Восточной Европы //Банковское дело. - 1996. - № 9. - С. 22-26.
48. Камионский С. А. Наука и искусство управления современным банком. - М.: Московский ин-т экономики, политики и права, 1995. - 47 с.
49. Кандибка О.М. Порядок проведення тендерів фінансово-господарської діяльності банку //Вісник Української академії банківської справи. - 1998. - № 5. - С.53-56.
50. Кандибка О.М. Кошторис НБУ: правда і вигадка //Вісник Національного банку України. - 1999. - № 4. - С.15-16.
51. Картавцев В., Романенко И., Booz Allen Памятники добрым

- временам (тенденции развития инфраструктуры финансовых рынков в мире) //Компаньон. – 2000. – № 14. – С. 26-29.
52. Киристюк Г.М., Ляховский В.С. Оценка банком кредитоспособности заемщика //Деньги и кредит. – 1993. – № 4. – С. 30-39.
53. Ковальчук Т. Т., Коваль М. М. Ліквідність комерційних банків. Навчальний посібник. – К.: Знання, КОО, 1996. – 120 с.
54. Козлов А.А. О регулировании деятельности банков на финансовом рынке //Деньги и кредит. – 1996. – № 11. – С.21-27.
55. Коробов Ю.И. Банковская конкуренция //Деньги и кредит. –1995. – №2. – С.27-32.
56. Королев О. Г. О налогообложении прибыли коммерческих банков //Бухгалтерский учет. –1995. – № 9. – С. 19-24.
57. Коротков П.А. О некоторых проблемах управления ликвидностью и доходностью банка в современных условиях // Деньги и кредит. – 1996. – №9. – С.22-27.
58. Кравець В.М. Потрібен закон про банківську таємницю //Вісник Національного банку України. – 1999. – № 1. – С. 25-26.
59. Кравець В.М. Управління ризиками при проведенні міжбанківських розрахунків на основі платіжних карток //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. – Суми: Слобожанщина: Ініціатива, 1999. – С. 133-136.
60. Кравець В.М., Савченко А.С. Платіжні картки в Україні. – К.: Факт, 1999. – 32 с.
61. Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України. – К.: Ін Юре, 2000. – 248 с.
62. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.
63. Лондонская биржа отказалась от слияния //Киевские ведомости. – 2000, 19 сентября.

- временам (тенденции развития инфраструктуры финансовых рынков в мире) //Компаньон. – 2000. – № 14. – С. 26-29.
52. Киристюк Г.М., Ляховский В.С. Оценка банком кредитоспособности заемщика //Деньги и кредит. – 1993. – № 4. – С. 30-39.
53. Ковальчук Т. Т., Коваль М. М. Ліквідність комерційних банків. Навчальний посібник. – К.: Знання, КОО, 1996. – 120 с.
54. Козлов А.А. О регулировании деятельности банков на финансовом рынке //Деньги и кредит. – 1996. – № 11. – С.21-27.
55. Коробов Ю.И. Банковская конкуренция //Деньги и кредит. –1995. – №2. – С.27-32.
56. Королев О. Г. О налогообложении прибыли коммерческих банков //Бухгалтерский учет. –1995. – № 9. – С. 19-24.
57. Коротков П.А. О некоторых проблемах управления ликвидностью и доходностью банка в современных условиях // Деньги и кредит. – 1996. – №9. – С.22-27.
58. Кравець В.М. Потрібен закон про банківську таємницю //Вісник Національного банку України. – 1999. – № 1. – С. 25-26.
59. Кравець В.М. Управління ризиками при проведенні міжбанківських розрахунків на основі платіжних карток //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. – Суми: Слобожанщина: Ініціатива, 1999. – С. 133-136.
60. Кравець В.М., Савченко А.С. Платіжні картки в Україні. – К.: Факт, 1999. – 32 с.
61. Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України. – К.: Ін Юре, 2000. – 248 с.
62. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.
63. Лондонская биржа отказалась от слияния //Киевские ведомости. – 2000, 19 сентября.

64. Лэттер Тони. Причины банковских кризисов и управление ими. – Лондон: Банк Англии, 1997. – 47 с.
65. МакДональд Рональд. Страхование депозитов. – Лондон: Банк Англии, 1996. – 27 с.
66. Макарець В. До питання про стратегію діяльності комерційного банку // Банківська справа. – 1996. – № 1. – С.40.
67. Масленченков Ю. Мониторинг финансового состояния банка // Финансист.-1996.- № 24. – С. 15-20.
68. Масленченков Ю. Предварительная оценка надежности эмитента ценных бумаг // Финансист. –1996. - № 25 (166). – С. 16-20.
69. Матвієнко В. Потужні банки – міцна держава // Банківська справа. – 1996. - № 6. – С.2-8.
70. Матовников М.Ю., Михайлов Л.В., Сычева Л.И., Тимофеев Е.В. Российские банки: 10 лет спустя. – М.: МАК ЦЕНТР, 1998. – 264 с.
71. Меджибовська Н. С. Дати кредит – і не збанкрутувати // Вісник Національного банку України. –1996. - № 5. – С. 16-20.
72. Меджибовська Н.С. Удосконалення методів прийняття управлінських рішень у банках // Фінанси України. –1997. - № 3. – С.71-73.
73. Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке «коротких денег». – М.: «ПРИНТЛАЙН», 1995. – 208с.
74. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 592 с.
75. Милюков А. Как укрепить ликвидность банков. //Бюллетень финансовой информации 1996.- № 8 (15). – С.15-19.
76. Мимальченко Ю.В., Кролли Л. О. Риски в международной банковской деятельности // Бухгалтерия и банки. –1996. - № 3. - С.32-36.
77. Мирун Н.И., Герасимович А.М. Банковское обслуживание

- предприятий и населения. – К.: Национальная академия управления, 1996. – 278с.
78. Мищенко В.И. Слияние банков как фактор глобализации международных финансов //Россия-Украина: проблемы и возможности научного и экономического сотрудничества. – Сумы: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С.129-139.
79. Міщенко В.І., Вядрова І.М. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків //Банківська справа. – 2001. - № 1. – С.3-7.
80. Мороз А. Н. Финансовая устойчивость коммерческого банка. – К.: КГЭУ, 1996.- 56 с.
81. Національний банк і грошово-кредитна політика: Підручник/ За ред. д-ра екон. Наук, проф. А.М. Мороза та канд. Екон. Наук, доц. М.Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 1999 – 368 с.
82. Науменкова С.В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины. – К.: Наукова думка, 1997. – 55 с.
83. Науменкова С.В. Рынок финансовых услуг: основные тенденции развития //Вісник Національного банку України. – 2000. - № 1. – С. 36-43.
84. Науменкова С.В., Андреев А.В., Журавка Ф.О. Финансовый рынок та інвестиції. – К.: Знання, 2000. – 214 с.
85. Носкова И.Я. Международные валютно-кредитные отношения. – М.: ЮНИТИ, 1995. – 208с.
86. Носкова И.Я. Финансовые и валютные операции. – М.: ЮНИТИ, 1996. - 175 с.
87. О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан. 7 июля 1998 г. – К., 1999. – 64 с.
88. О несостоятельности (банкротстве) кредитных организаций. Федеральный Закон Российской Федерации 18.09.1998. – М., 1999. – 19 с.

89. Основы банковского дела. –К.: Киевский государственный экономический университет. Украинская финансово-банковская школа, -1996. – 56 с.
90. Основы банковского менеджмента. – М.: ИНФРА – М, 1995. –140 с.
91. О финансовых учреждениях. Закон республики Молдова. – Кишинэу, 21 июля 1995 г., № 550 – XIII.
92. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
93. Пашков А. Н. Оценка качества кредитного портфеля // Бухгалтерия и банки. –1996.-№ 3.- С.19-23.
94. Пашковская И. В. О будущем проблемных кредитов // Бухгалтерия и банки. –1997. - № 2. – С.37-40.
95. Пембро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 496 с.
96. Пискулов Д.Ю. Теория и практика валютного дилинга. – М.: ИНФРА, 1996. – 224 с.
97. Положення про депозитний сертифікат Національного банку України. – К., 2000. – 24 с.
98. Положення про застосування Національним банком України до банків та інших фінансово-кредитних установ заходів впливу за порушення банківського законодавства. – К., 2000. – 60 с.
99. Полфред Д. Основы банковского дела. – М., 1996. – 418 с.
100. Порядок роботи з портфелями фінансових інструментів у вільно конвертованій валюті у Національному банку України. Затверджений постановою Правління Національного банку України 09.09.1997, № 297. – К.: НБУ, 1997.-11 с.
101. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Закон України, № 784 – XIV, 30 червня 1999 р. //Збірник законодавчих актів про банки і банківську діяльність. – 1999.

102. Про банки і банківську діяльність. Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 р. // Фінанси. – 2001. – № 4. – С. 93-119.
103. Про Національний банк України. Закон України, № 679 – XIV, 20.05.1999 р. // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. – № 7. – С. 3-23.
104. Про порядок регулювання і аналіз діяльності комерційних банків. Інструкція № 10 // Збірник нормативних актів Національного банку України за 1997 рік. Частина перша. – Київ, 1998. – С. 26-61.
105. Ричард Брейли, Стюарт Майерс. Принципы корпоративных финансов. Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1997. – 1120 с.
106. Российские банки в начале финансовой стабилизации // Финансист. – 1996. – № 26. – С. 28-34.
107. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 768с.
108. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками. – М.: ИНФРА.- М., 1996.- 288 с.
109. Савченко А.С. Аналіз ризиків у системах масових електронних платежів // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – 1(6). – С. 70-75.
110. Савченко А., Бондарович Г. ТОПАЗ – основа для побудови інтегрованої платіжної системи України // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 3. – С. 11-14.
111. Савченко А., Дяченко Б. Національна система масових електронних платежів // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 8. – С. 3-12.
112. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та вдосконалення управління комерційними банками України // Вісник УАБС. – 2000. – № 1(8). – С. 43-48.

113. Салтинський В.В. Вдосконалення банківського нагляду та діяльності комерційного банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць.Т.3. – С.191-195.
114. Семенкова Е. В. Управление финансовыми потоками на основе оптимизации соотношения «риск-доход» // Банковские услуги. – 1997. - № 1.- С.13-16.
115. Синки Джозеф Мл. Управление финансами в коммерческом банке Пер. с англ. – М.: Catalaxu, 1994. – 712 с.
116. Сиротина И.А. Кредит под залог: Техника получения. – М.: Приор, 1995. – 80 с.
117. Слияние банков //Украинская инвестиционная газета. – 2000. - № 7. – С. 7-9.
118. Смит Вера. Происхождение центральных банков. – М.: Институт Национальной Модели Экономики, 1996. – 283 с.
119. Соколинская Н.Э. Структура и качество активов банка // Бухгалтерия и банки. – 1996. - № 4. – С. 19-23.
120. Солнцев О. Проблемы денежного оборота и банковской системы //Финансовые рынки. –1997. - № 2. – С.72-78.
121. Сорос Дж. Алхимия финансов. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 416 с.
122. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 262 с.
123. Стельмах В.С. Проблемы и перспективы предоставления банковских услуг на основе информационных технологий // Банківська система України: теорія і практика становлення. Збірник наукових праць. Т.1. – Суми: ВВП “Мрія – 1” ЛТД: Ініціатива, 1999. – С. 31-38.
124. Стельмах В., Петрик О. Модель монетарного устрою “currency board”: “за” чи “проти” //Вісник Національного банку України. – 2000. - № 3. – С. 2-8.
125. Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Міщенко В.І.

- Грошово-кредитна політика в Україні. – К.: Знання, 2000. – 305 с.
126. Степаненко А. Системна перебудова банківських установ і робота з проблемними банками // Банківська справа. – 1997. – № 1. – С. 15-23.
127. Стратегія Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. Випуск 3. – С. 46-56.
128. Стратегия развития коммерческого банка. /Под ред. А. С. Маршаловой, Н. А. Кравченко. – Новосибирск: ЭКОР, 1996. – 288 с.
129. Сугоняко О.А. Репутація кожного банку формує імідж всієї банківської системи // Фінанси України. – 1996. – № 7. – С.26-33.
130. Сухов М. И. Некоторые аспекты обеспечения устойчивости банковского сектора // Деньги и кредит. – 1996. – № 11. – С.29-34.
131. Тагирбеков К.Р. Опыт развития технологии управления коммерческим банком. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 64 с.
132. Темников В.Ф. Некоторые проблемы организации управления коммерческим банком // Банковское дело, -1996. - № 5. – С. 15-21.
133. Терехов А. П., Поклонский А. А. Привлечение денежных ресурсов под вексель -. Альтернатива привлечения на рынке межбанковских кредитов //Банковское дело. –1996. - № 5. – С. 28-32.
134. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Деньги и власть. Теория разделения властей и проблемы банковской системы. 3-е изд. – М.: Дело, 2000. – 428 с.
135. Трифонов А.Н. Организация текущего управления ликвидностью коммерческого банка // Банковское дело. – 1996. - № 1. – С.28-32.
136. Трифонов А. Н. К вопросу о банковской ликвидности // Банковское дело. – 1996. - №10. – С. 17-20.
137. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и

- операции. – М.: «ВСЕ ДЛЯ ВАС», 1993. – 328 с.
138. Уткин Э.А. Банковский маркетинг. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 300 с.
139. Уткин Э.А. Стратегический менеджмент: способы выживания российских банков. – М.: Фонд экономического просвещения, 1996. – 180 с.
140. Файншмидт Е.А. О роли банков в развитии процедуры несостоятельности (банкротства) // Деньги и кредит. – 1996. – № 9. – С. 17-22.
141. Финансовые инвестиции и риск. – К.: Торгово-издательское бюро ВНУ, 1995. – 592 с.
142. Флемінг А. Телліс. Криза банківської системи Латвії. – К., 1996. – 28 с.
143. Черевко Г.В. Стабілізація економіки і банки: досвід ФРН // Фінанси України. – 1996. – № 7. – С.40-47.
144. Черкасов В. Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: ИНФРА-М, 1995.- 272 с.
145. Черкасов В.Е., Плотичина Л.А. Банковские операции: маркетинг, анализ, расчеты: Учебно-практическое пособие. – М.: Метаинформ, 1995.- 208 с.
146. Чиненков А.В. Банковские кредиты и способы обеспечения кредитных обязательств // Бухгалтерия и банки. – 1996. – № 4. – С. 16-21.
147. Чиненков А.В. Взаимоотношения банка и клиента в области расчетов // Бухгалтерия и банки. – 1996. – № 1. – С.28-33.
148. Шекаев В. Н., Ирниязов Б. С. Проектное кредитование. – М.: Издательство АО «Консалтбанкир», 1996. – 120 с.
149. Шенг Е. Реструктуризація банку. Розділ 2. – К.: Світовий банк, 1996.
150. Шіфман Генрі. Юридичні заходи щодо управління платоспроможністю банків в країнах з перехідною економікою. – К.:

- Світовий банк, 1999. – С. 14.
151. Шпиг Ф., Линдер Н., Малоков В. Модель управления структурой портфеля активов и пассивов банка // Финансовые риски. – 1996. – № 2 (6). – С.21-24.
152. Шульга Н. П., Гаманкова О.А., Ковганич И. Н. Оценка кредитоспособности клиента. – К.: Институт банкиров банка «Украина», 1995. – 59 с.
153. Шумская Т. Б. К вопросу о методологии оценки финансового состояния банков в Российской Федерации // Бухгалтерия и банки. – 1997. – №1. – С.33-38.
154. Ющенко В., Лисицький В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні. – К.: Скарби, 2000. – 336 с.
155. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання. – К.: Знання, 1999. – 359 с.
156. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Управління валютними ризиками. – К.: Знання, 1998. – 444 с.
157. Ющенко В.А., Савченко А.С., Цокол С.Л., Новак І.М., Страхарчук В.П. Платіжні системи. – К.: Либідь, 1998. – 416 с.
158. Якунин В. Последствия нового кризиса банков могут оказаться серьезнее // Бюллетень финансовой информации. – 1996. – №8 (15). – С.24-29.
159. Ярошенко Т. Как живешь, проблемный банк? // Финансовая консультация. – 1998. – № 5. – С. 7-11.
160. Abrahamsen Martin A. Cooperative Business Enterprise. – USA, New York; McGraw-Hill Book Company, 1997. – 236 p.
161. Andreas Furche, Graham Wrightson. Computer Money: a systematic over-view of electronic payment systems. – Department of Computer Science, The University of Newcastle. Australia, 1996.
162. Anthony Sounders. Financial Institutions Management. – Department of

- Computer Science, The University of Newcastle. Australia, 1997. – 742 p.
163. Berger A., Demsetz R., Strahan Ph. The Consolidation of the Financial Services industry: Causes, Consequences and Implication for the Future. – Federal Reserve Board, Washington, 1999.
164. Clearing Arrangements for Exchange-Traded Derivatives. – Bank for International Settlements. Basle, March, 1997.
165. David Sheppard, Payment Systems: handbooks in central banking No.8 – Bank of England, 1996.
166. David S. Kidwell, Richard L. Peterson, David W. Blackwell. Financial Institutions, markets and money. – Filene Research Institute. Medison, Wisconsin, USA, 1998 – 766 p.
167. First Progress Report on the TARGET Project / by the Working Group on EU Payment Systems. “European Monetary Institute, August, 1996.
168. Implications for Central Banks of the Development of Electronic money. – Bank for International Settlements. Basle, March, 1997.
169. Payment Systems in Central & Eastern Europe and CIS- Conference documentation. – IBC UK Conferences Ltd Prague, June, 1996.
170. Payment Systems in Central & Eastern Europe and CIS Conference documentation. – IBC UK Conferences Ltd London, September, 1997.
171. Payment Systems in the European Union Statistical data – European Monetary Institute, January, 1997.
172. Real Time Gross Settlement. A Roadmap from Concept to Working Reality – IBC/Logica Workshop. London, September, 1997.
173. Real-Time Gross Settlement Systems – Bank for International Settlements. Basle. March. 1997.
174. Stanley G. Eakings Financial Markets and Institutions. – England, Marylin White and Associates, 1997 – 697 p.
175. Stephen Valdez. An introduction to Western Financial Markets. –

- Syracuse, N.Y., USA, 1997. – 300 p.
176. Symposium on Risk Reduction in Payments, Clearance and Settlement Systems. – Sponsored by Goldman, Sachs & Co NY, January, 1996.
177. Technical Annexes to the First Progress Report on the TARGET Project / by the Working Group on EU Payment Systems – European Monetary Institute, August, 1996.
178. Tobin I. Monetary Policy Rules, Targets and Shocks // Journal of Money Credit and Banking, 1984.XI.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ДОДАТКИ

Додаток А

Регіональна структура комерційних банків України в 1994 – 2000 рр.

(млн.грн.)

Регіони	Кількість діючих банків, одиниць										Середній розмір сплаченого статутного капіталу на 1 діючий банк				
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Станом на 01.12.2000	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Станом на 01.12.2000	
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Усього	220	210	188	189	178	164	155	0,4	2,6	5,8	8,7	11,8	17,7	23,0	
Автономна Республіка Крим	14	13	13	12	10	8	7	0,2	0,7	1,5	2,6	4,3	9,2	17,7	
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Волинська	-	2	2	3	3	2	2	-	1,4	2,1	5,9	10,8	16,8	18,0	
Дніпропетровська	10	13	11	13	12	12	12	0,4	1,6	5,8	9,3	16,3	23,2	27,4	
Донецька	18	15	13	13	11	9	9	0,2	0,5	3,1	5,2	7,4	12,5	20,8	
Житомирська	4	3	2	2	1	-	-	0,08	0,6	2,0	2,5	3,0	-	-	
Закарпатська	3	2	2	2	1	1	1	0,3	1,0	1,9	2,5	5,6	8,3	10,5	
Запорізька	6	6	7	6	6	6	6	0,4	2,4	4,6	8,1	10,1	13,2	15,0	
Івано-Франківська	3	3	2	2	2	2	2	0,08	0,7	2,5	4,0	6,1	8,8	11,8	

І	Продовження додатку А														
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Київська та м. Київ	80	81	76	82	83	81	80	0,8	5,1	9,1	12,5	15,5	21,3	26,6	
Кіровоградська	2	-	-	-	-	-	-	0,08	-	-	-	-	-	-	
Луганська	1	1	2	2	2	2	2	0,3	0,3	1,8	2,4	4,6	10,0	11,3	
Львівська	10	10	8	6	6	5	4	0,2	1,1	2,6	4,5	5,6	20,4	23,0	
Миколаївська	5	4	2	1	-	-	-	0,2	0,4	0,2	0,4	-	-	-	
Одеська	16	15	13	13	12	11	9	0,2	1,0	2,6	3,8	5,0	9,3	14,2	
Полтавська	3	2	3	3	3	3	3	0,1	1,2	4,3	7,8	9,2	20,7	26,0	
Рівненська	3	2	2	2	1	-	-	0,2	1,0	1,7	3,0	6,3	-	-	
Сумська	3	3	1	1	1	1	-	0,05	0,4	0,7	4,7	4,7	4,7	-	
Тернопільська	4	2	2	2	1	1	1	0,09	1,1	1,5	2,3	2,5	6,4	6,4	
Харківська	18	18	15	14	14	14	12	0,2	1,2	9,1	11,1	13,4	16,6	20,8	
Херсонська	4	1	1	1	1	1	1	0,1	0,2	0,7	2,3	7,0	12,0	12,0	
Хмельницька	3	4	4	2	2	-	-	0,1	0,4	1,0	2,4	2,7	-	-	
Черкаська	2	2	1	1	1	-	-	0,2	0,2	1,2	2,4	2,8	-	-	
Чернівецька	2	2	1	1	1	1	1	0,05	0,05	0,3	2,1	4,0	7,5	7,5	
Чернігівська	6	6	5	5	4	4	3	0,2	1,3	3,0	4,4	7,0	8,4	10,9	

Додаток Б

Групування комерційних банків за розміром сплаченого статутного капіталу

Групи банків за розміром статутного капіталу	Кількість діючих банків										Сплачений статутний капітал				
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	01.12.2000	1994	1995	1996	1997	1998	1999	01.12.2000	
лн.грн:															
/сього	220	210	188	189	178	164	155	87	541	1098	1636	2103	2910	3557	
від 0 до 2	216	173	77	66	2	1	1	50	136	96	6	1,3	1	1	
від 2,0 до 3	1	15	47	63	29	4	1	3	38	117	166	70	9	2	
від 3,0 до 5	{				33	7	-	{				127	32	-	
від 5,0 до 10	2	15	49	78	64	61	26	14	74	268	407	456	456	203	
від 10,0 до 50 ¹	1	6	12	33	43	81	114	20	186	300	660	760	1517	2205	
понад 50 ²	-	1	3	3	7	10	13	107	107	316	397	688	896	1146	
млн. ЕКЮ (євро)															
від 0 до 0,4	193	103	16	2	2	1	1	23	16	4	0,5	0,3	0,2	0,2	
від 0,4 до 3	24	98	142	125	137	112	65	19	82	186	192	193	142	142	
від 3,0 до 5	1	5	17	29	15	29	47	4	21	115	104	55	111	182	
від 5,0 до 10	1	-	7	20	17	13	28	7	-	48	136	105	89	179	
від 10,0 до 30	1	3	3	10	6	8	13	16	66	59	164	122	123	211	
понад 30	-	1	3	3	1	1	1	-	46	134	189	50	38	43	

¹ 1994 – 1997 рр. – від 10 до 70; ² 1994-1997 рр. – понад 70 млн. грн.

Додаток В

Найбільші інвестиційні банки України станом на 01.01.2001 р.

№ п/п	Назва банку	Кредитно-інвестиційний портфель	Цінні папери, млн.грн.
1	Промінвестбанк		
2	Приватбанк	2229,3	22,3
3	Аваль	2137,3	165,7
4	Україна	1554,6	109,4
5	Державний експортно-імпортний банк	1345,2	258,9
6	ПУМБ	1062,7	9,8
7	Ощадбанк	868,1	42,1
8	Укрсіббанк	823,6	284,7
9	Надра	683,1	51,6
10	Райффайзенбанк Україна	473,3	50,8
11	Брокбізнесбанк	413,1	0,0
12	Правексбанк	409,5	83,8
13	Кредитпромбанк	392,0	0,8
14	Креді Ліоне Україна	280,4	0,0
15	Південний	276,3	0,1
16	Український кредитний банк	260,7	18,4
17	Фінанси і кредит	253,1	22,5
18	Вабанк	244,9	12,1
19	МТ-банк	211,6	18,9
19	МТ-банк	186,6	0,6
20	Сітібанк Україна	186,3	0,00

Додаток Д
Найбільші іноземні банки України зі 100% іноземним капіталом станом на 01.01.2001 р.

№ п/п	Назва банку	Капітал, млн.грн	Чисті активи, млн.грн.	Чисті зобов'язання, млн.грн.	Кредитно-інвестиційний портфель, млн.грн.	Статутний капітал, млн.євро	Депозити, млн.грн.		Прибуток за 2000 р., млн.грн.
							фізичних осіб	юридичних осіб	
1	Райффайзенбанк Україна	77,7	558,1	506,3	413,1	8,7	16,5	152,0	2,42
2	Сітібанк Україна	77,5	258,6	181,6	186,3	9,9	0,0	78,9	0,07
3	Інг бан Україна	43,2	214,6	170,9	151,3	6,8	2,3	75,6	0,26
4	Сос'єте Женераль Україна	39,9	110,6	70,6	22,3	4,6	0,0	59,9	5,49
5	Креді Свіс Ферст Бостон Україна	34,8	45,0	0,1	11,1	0,0	0,0	0,0	0,0
6	Креді Ліоне Україна	25,3	365,3	337,3	276,3	4,4	2,4	223,3	0,43
7	Кредитанштальм Україна	19,6	92,9	73,2	58,5	4,2	0,0	34,1	0,0

Додаток Е

Форма звіту за кредитним портфелем банку

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	
		Звітний рік	Попередній рік
		Розрахунок статті (рахунки)	
1	Овердрафт	Рах. 2000, 2090, 2200, субрахунки	
2	Кредити під платіжні картки	Рах. 2206, 2207, 2290	
3	Операції репо	Рах. 2061, 2201, субрахунки Рах. 2206, 2207, 2290	
4	Векселі	Рах. 2010, 2091	
5	Факторинг	Рах. 2020, 2027, (2026), 2092	
6	Комерційні кредити	Рах. 2030, 2037, 2093	
7	Кредити на будівництво, освоєння землі	Рах. 2040-2047, 2050-2057, 2094, 2095, 2096, 2205, субрахунки рах. 2206, 2207, 2290	
8	Кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання	Рах. 2070, 2073, 2210, 2213, субрахунки рах. 2076, 2077, 2097, 2216, 2217, 2291	
9	Фінансовий лізинг	Рах. 2071, 2074, 2211, 2214, субрахунки рах. 2076, 2077, 2097, 2216, 2217, 2291	
10	Кредити, які надані органам загальнодержавного управління	Рах. 2075, субрахунки рах. 2076, 2077, 2097	
11	Сумнівні заборгованості за виплаченими гарантіями	Рах. 2100-2107, 2110-2117, 2190, 2191	
12	Інші (якщо сума "Інших" перевищує 5 відсотків від загальної суми "Кредити і аванси клієнтам", треба надати роз'яснення)	Рах. 2099, 2198, 2199, 2299	
13	Усього кредитів	Рах. 2062, 2065, 2066, 2067, 2202, субрахунки рах. 2206, 2207, 2290	
14	Резерви під заборгованість кредитами	Рядок 13 = 1+2+3+4+5+6+7+8+9+ +10+11+12	
15	Усього кредитів за мінусом резервів під кредити	(Рах. 2400, 2401)	
		Рядок 15 = 13 + 14	

Додаток Є

Форма відображення руху резервів під заборгованість за кредитами
(оборот за рахунками 2400 і 2401)

Рядок	Рух резервів	Звітний рік	
		Попередній рік	
		Розрахунок статті (рахунки)	
1	Залишок на 1 січня		
2	Відрахування у резерви під:	Рядок 2 = 2.1 + 2.2	
2.1	нестандарту заборгованість	Сума	
2.2	стандартну заборгованість	Сума	
3	Списання активу за рахунок резервів (вказати, які саме)	(Сума)	
4	Зменшення резерву під:	(Рядок 4 = 4.1 + 4.2)	
4.1	нестандарту заборгованість (у разі	(Сума)	

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Додаткова інформація до звіту ліквідатора комерційного банку

Додаток Ж

№ рядка	Назва	Формування даних
1	2	3
1.	Накопичувальний рахунок НБУ	Вказується залишок (колонки 3, 4) та обороти (колонки 6, 7, 8) за накопичувальним рахунком №1207 (крім колонки 5).
2.	Готівкові кошти та банківські метали	Формується за даними рахунків груп 100, 101, 110 (крім колонки 5).
3.	Дебіторська заборгованість усього	Формується за даними рахунків груп 121, 141, 142, 150, 151, 152, 158, 181, 188, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 219, 220, 221, 229, 280, 288, 310, 311, 320, 321, 340, 341, 350, 351, 352, 354, 355, 357, 358, 371, 410, 420, 430, 431, 440, 443, 450, 453, 950, рахунку № 1202 (крім колонок 5, 6, 7).
3.1.	у тому числі: - майно банку	Формується за даними рахунків груп 340, 341, 440, 443, 450, 950 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.	- кошти розміщені:	Формується за даними рахунків груп 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 219, 220, 221, 229 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.1.	суб'єкти підприємницької діяльності	Формується за даними рахунків груп 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.2.	органи загальнодержавного управління	Формується за даними рахунків групи 210, рахунків №№ 2190, 2198 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.3.	органи місцевої влади	Формується за даними рахунків групи 211, рахунків №№ 2191, 2199 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.4.	фізичні особи	Формується за даними рахунків груп 220, 221, 229 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.5.	в інших банках	Формується за даними рахунків груп 150, 151, 152, 158, 181, 188 (крім колонок 5, 6, 7).
3.2.5.1.	із них: кошти в банках нерезидентах	Вказується залишок коштів у банках-нерезидентах (крім колонок 5, 6, 7).
3.3.	- застава, забрана у позичальників	Формується за даними рахунків групи 950 (крім колонок 5, 6, 7).
3.4.	- кошти спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб	Вказується залишок коштів на рахунку депозитарного обліку № 9835 або на безвідсотковому депозитному рахунку, відкритому у регіональному управлінні Національного банку України (крім колонок 5-7).
4.	Витрати ліквідатора за рахунок коштів накопичувального рахунку №1207 - усього	Вказуються витрати ліквідатора (ліквідаційної комісії), що здійснюються за рахунок коштів накопичувального рахунку № 1207 (крім колонок 3-7).
4.1.	із них: оплата праці	Вказуються витрати ліквідатора (ліквідаційної комісії) на оплату праці за рахунок накопичувального рахунку № 1207 (крім колонок 3-7).
5.	Кредиторська заборгованість - усього	Вказуються дані за підсумками рядків 5.1-5.5 (крім колонки 5).

Продовження додатку Ж

5.1.	у тому числі: за вимогами кредиторів, які забезпечені заставою	Вказується розмір кредиторської заборгованості, забезпеченої заставою (рахунок № 9510 "Надана застава"): цінні папери, основні засоби тощо (крім колонки 5-7).
5.2.	за зобов'язаннями працівниками банку перед внескiв до статутного капіталу та виплат за акціями)	Вказуються витрати, пов'язані з виконанням зобов'язань перед працівниками банку (за винятком повернення внескiв до статутного капіталу банку або виплат за акціями). Формується за даними рахунків групи 365 (крім колонки 5).
5.3.	за вимогами за державними і місцевими податками та неподатковими платежами до бюджету та позабюджетних фондів	Вказуються витрати, пов'язані із задоволенням вимог за державними і місцевими податками та неподатковими платежами до бюджету, органів державного страхування та соціального забезпечення. Формується за даними рахунків групи 365 (крім колонки 5).
5.4.	за вимогами кредиторів, які не забезпечені заставою	Вказується підсумок рядків 5.4.1-5.4.5 (крім колонки 5).
5.4.1.	із них: - кошти НБУ	Формується за даними рахунків груп 130, 131, 132 (крім колонки 5).
5.4.2.	- кошти бюджету та позабюджетних фондів	Формується за даними рахунків груп 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257 (крім колонки 5).
5.4.3.	- кошти фізичних осіб	Формується за даними рахунків груп 262, 263 (крім колонки 5).
5.4.3.1.	із них: відшкодування за рахунок спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб	Вказуються виплати, пов'язані із задоволенням вимог фізичних осіб за рахунок спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб, створеного за рішенням Національного банку України від 22.02.99. № 72 (крім колонок 3-7).
5.4.3.2.	відшкодування за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	Вказуються виплати, пов'язані із задоволенням вимог фізичних осіб за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, утвореного відповідно до Указу Президента України від 10.09.98, № 996 (крім колонки 3-7).
5.4.4.	- кошти суб'єктів гос-подарської діяльності	Формується за даними рахунків груп 260, 261 (крім колонки 5).
5.4.5.	- кошти інших банків	Формується за даними рахунків груп 160, 161, 162, 191 (крім колонки 5).
5.5.	Інша заборгованість	Вказуються дані щодо іншої визнаної кредиторської заборгованості (крім колонки 5).
6.	Доходи ліквідатора (ліквідаційної комісії)	Формується за даними рахунків груп 620, 639 (за винятком рахунків №№ 6394, 6395), 649 (за винятком рахунку № 6493), 671, 680 (за винятком рахунку № 6801) (крім колонок 3, 4, 5).
	Довідково:	
7.	Витрати ліквідатора (ліквідаційної комісії) - усього	Вказуються витрати ліквідатора (ліквідаційної комісії) згідно з кошторисом витрат, затвердженим регіональним управлінням Національного банку України (крім колонок 3, 4, 6, 7).
7.1.	у тому числі: оплата праці	Вказуються витрати на оплату праці осіб, залучених до ліквідації комерційного банку, згідно з кошторисом витрат (крім колонок 3, 4, 6, 7).

Додаток 3

Схема грошових потоків комерційного банку

Звіт про прибутки та збитки	Джерело коштів	Напрямки використання коштів
Відсотковий дохід	Погашення кредитів	Залучення кредитів
+ Комісійні доходи	- Резерви	+ Збільшення вкладів у цінні папери
- Відсоткові витрати	= Чисті кредити	Збільшення дебіторської заборгованості
- Резерви за кредитними втратами	+ Збільшення депозитів	+ Збільшення чистих матеріальних активів
+ Невідсоткові доходи	+ Збільшення зовнішнього боргу	+ Збільшення інших активів
+ Валютні доходи	+ Збільшення кредиторської заборгованості	- Зменшення зовнішнього боргу
- Податки		
= Чистий дохід		
+ Доходи та витрати від разових операцій		
+ Знос		

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

оригіналом
вирно:
Великий секретар
Коваленко В.В.

